

NAŠE PLANINE

MJESEČNIK PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA IV.

1952

BROJ 5-6

Vladimir Blašković:

Asocijacije uz Bovec i Černjala (2332 m)

Ljetno praskozorje u izrazitom alpskom pejsažu. Penjemo se strmim i dobro građenim putem, lijepim i vrijednim rezultatom dobrovoljnog rada planinarskih ruku na poslijeratnoj obnovi domovine. Nema nas mnogo, a ipak se naša mala kolona zbog oštih i kratkih okuka nekako protegnula te se pričinja dvostruko većom i dužom. Vodi nas alpinista Boris Ostan, mozak i srce bovečkih planinara, odličan poznavalac visokogorskih grebena, hrptova, rebara i staza u suromu stijenju Julijskih Alpa duž naše najzapadnije državne granice.

Brzo se razdanjuje i sve jasnije ocrtavaju se na obzoru visokonarovašeni i oštronazubljeni planinski rubovi prostrane gorske kotline čije dolinsko dno tisućljeća već dube, brazdi i kroz njega vijuga Gregorčićeva »bistra hči planin«, naša Soča. Sve rijeda je nad nama tanašna koprena jutarnje maglice i sve dublje su pod nama plavičasti jutarnji dimovi veoma slikovitog našeg damašnjeg ishodišta i sve manji postaje taj naš Bovec. Veliko je to planinsko mjesto, alpsko ljetovalište s administrativno-upravnim sjedištem prvostepenog organa narodne vlasti. Stvarno je Bovec veoma skladan, uredan i čist gradić s pretežno građenim jednokatnicama u tipičnoj kamenito-drvenoj alpinskoj kombinatorici, na neposrednom južnom podnožju goleme planinske gromade Rombona (2208 m) i s vječnom stražom svog malenog »Matterhorna«, šiljatog Svinjaka (1637 m). Nedaleko je virovito i duboko ušće Koritnice u Soču. Bovec je veoma važno raskrsće putova i cesta, on je središte, pokretač i upravljač sveukupne gospodarske, kulturne i društvene djelatnosti gornjeg Posočja, tog najizloženijeg sjeverozapadnog kuta čitave Jugoslavije.

Krupna politička zbivanja i česta prekravanja geografske karte, što su nad Evropom prohujala i komadala je od drugog do petog decenija ovog epohalnog stoljeća u kome živimo, veoma su se živo i plastično odrazila i u čestim izmjenama imena toga gradića. Prvobitni i stariinski slovenski Bovec Nijemci su prekrstili u Flitsch (Flič) i kao takav bio je često spominjan u dnevnim izvještajima bivše austrijske »k. u. k.« ratne komande. Spominjali su ga i talijanski ratni izvještaji. Tā u tom je po-dručju, redom jedna za drugom, krahiralo i postalo predmet ironiziranja i ruga dvanaest ofenziva vrhovnog zapovjednika talijanske vojske u Prvom svjetskom ratu. Bio je to »proslavljeni« Luigi conte Cadorna, koji je nakon znamenite ofenzivne gužve i strahovitog ratnog kolopleta kod slovenskog Kobarida bio degradiran, jer je uz potpuni vojnički slom i u materijalu

upropoštenih miljarda lira izgubio nešto manje od pô miliđuna vojnika, točno: 463.000 (slovima: četiri stotine šezdeset i tri tisuće), od toga: 335.000 zarobljenih, 91.000 ranjenih i 37.000 mrtvih. To je taj čuveni talijanski pojam »Caporetto«. I kao što se kasnije — zahvaljujući buržoaskom moralu, zakulisnim intrigama i konferencijskim makinacijama takozvane visoke politike — preko ratnohistorijske bruke »Caporetto« naprsto povuklo spužvom kao da ništa nije ni bilo, kao što je kasnije — njišući se poput uprskanog privjeska na blistavom temnjaku savezničke sablje — četrdesetmješčno jalovo talijansko ratovanje ipak nekako uspjelo ovjeriti svoju propusnicu na završnu međunarodnu »pučku svećanost« i osigurati sebi komadić mjesta kod kićenog stola, gdje su veliki imperijalistički sveci-pobjednici dijelili pobjedničke darove, tako je i rehabilitirani conte Cadorna nakon rata ponovno prišao generalske oznake, a u jednakom je stilu došlo i do talijansko-fašističke okupacije čitavog Posočja. Flitsch-Bovec postao je talijanski Plezzo (Pleco), da najzad nakon velikog i časnog svog doprinosa u borbi protiv okupatora i pobjede u narodnooslobodilačkom ratu opet postane i ostane ono, što je bio nekad i što uistinu jest: slovenski Bovec.

Izboriti tu pobjedu ne samo u Bovcu već u čitavom Slovenskom Primorju nije bilo lako. Neprijatelj je bio lukav i moćan, a dodvoravali su mu se i pomagali ga izdajnički odrodi. Naročitu ulogu odigrali su u toj protunarodnoj raboti oni popovi, koji su za vrijeme okupacije stajali na svojim »koronama« u Bovcu. Na te sastanke dolazili su i takvi tipovi (na pr. domobranci poručnici, kapelan Pontar i Cotić), koji su prikupljali podatke o aktivistima Osvobodilne fronte i o borcima partizanskih jedinica. Te podatke dostavljali su Talijanima i Nijemcima, a posljedice su bile: spaljena sela, ubistva i pljačke. O žrtvama svjedoče grobovi na bovečkom groblju i u drugim mjestima, i veliki spomenik usred sela Čezsoča, i planinska »Koča Petra Skalarja«, nazvana tako po konspirativnom imenu političkog aktiviste Ferde Kravanje iz Čezsoče, koji je poginuo u NOB-i 1942. godine. Samo na planini¹⁾ Golobar strijeljali su Talijani 1944. godine uoči uskrsnih blagdana 34 borca za slobodu. A jedan župnik (bio je to Karel Klinkom iz Libušnje) sastavio je popis 25 aktivista, koje su Nijemci internirali, mučili i od kojih se neki nikad više nisu vratili svojim domovima. Ili na primjer: »prečasni« dekan Kobal iz Kobarida koristio je za prikupljanje takvih podataka i prokazivanje narodnih boraca neutažene stare djevice i hipokrizijske bogomoljke, svoje kongreganicistice. Prljavim poslom bavili su se još neki popovi (konkretno: dekan Pavlin i župnik Mazora), koji su, svijesni svojih zločinačkih djela, iz straha prebjegli u Italiju, gdje su i danas upregnuti u klerofašistička klevetničko-propagandna kola te izdajnički kuluće tuđinu protiv životnog interesa i dobrobiti vlastitog naroda.

Zaista, izboriti pobjedu nije bilo lako i zato je treba budno i upravo ljubomorno čuvati.

Odmaramo se na 1333 m visokoj planini Goričici. Planinski je to pašnjak s ljetnim stanom za pastire i oborom za sitnozubu stoku. U čvrstoj i čadavoj brvnari nad otvorenim ognjištem visi kotao, u jednom je kutu skromni ležaj, a na poličicama primitivan pribor za spremanje mlijeka

¹⁾ Ovdje »planina« znači (prema slovenskom) planinski pašnjak s ljetnim stanovima za stočare.

i proizvodnju sira. Stigosmo baš u vrijeme jutarnjeg muženja koza i promatramo kako pred posebnim kozjim ulazom stoka priviknuto već mirno čeka »svoj red« da je snažne ruke pastira rasterete zdravog i masnog mlijeka. Premda koza daje višestruku korist, ipak je ta »sirotinjska krvatica« prava nevolja za mnoge naše planinske krajeve, pa je tako zovu i »bič soške doline«. Ne samo da brštenjem teško oštećuje grmlje i upropastava mladice, nego i čupanjem čitavog busenja planinske trave uništava vegetaciju, ogoljuje tlo i tako mnogo pridonosi razornom erozijonom djelovanju planinskih voda i gorskih bujica. Pa i katastrofalnih snježnih

Cernjelski vršići

Foto: Boris Ostan

usova ili lavina u Posočju ima najviše тамо, gdje su i obronci planina ogoljeli. Jedan od osnovnih uzroka tome svakako je neracionalna sjeća šume, a nije nezanimljiv i drugi faktor. To su — koze. Područja seća Trenta, Soča, Bovec, Žaga i Drežnica su najgoljelija, pa je tu bilo i prošle i ove godine najviše usova. No samo u tih pet mjesta ima 3300 koza ili gotovo 70% svih koza na području čitavog tolminskog kotara²⁾). Tako postaje koza važan gospodarski problem toga kraja, koji međutim nije nerješiv. »Prvo je i najvažnije — piše »Slovenski poročevalec« — da se uklone koze, odnosno da se njihov broj smanji na najmanju mjeru. Podaci govore, da to ne će biti teško ostvariti«, jer 133 posjednika u tim selima uzbijaju 2570 koza, dok preostalih 730 koza otpada na 445 posjednika. Dakle više od tri četvrtine koza u posjedu je velike manjine, takvih gazda, koji povrh toga imaju znatniji broj goveda i ovaca. Ima primjera, da pojedini gazda ima šest, osam i više grla krupne stoke i preko 20 koza, koje pušta u planinu i šumu bez nadzora, ne mazu ih, već ih drže samo radi mesa. Zanimljivo je i to, da na pr. Log pod Mangartom, Kluža i Vrsnik imaju manje koza nego susjedna sela (na pr. u Soči ima 1000 koza,

²⁾ Podaci: »Slovenski poročevalec«, 10. IV. 1952.

u Logu pod Mangartom samo 47), pa se to jasno odražava već u neposrednoj okolini tih sela: padine su zelene i bujna je mlađa šuma. Tu ima i najmanje usova. Veoma je poučan primjer Makedonije, gdje su goleti i bujice vrlo krupan životni problem. Uredbom 1946. godine naviješten je tamo neke vrste »rat kozama« i njihov se broj do danas smanjio od jednog milijuna na svega nekoliko desetaka hiljada. Posljedice tog uistinu revolucionarnog pothvata primjećuju se već posvuda: planinski su se pristranci zazelenjeli i na mnogim jučer još vegetacijski mršavim mjestima širi se danas bujni biljni pokrivač. Primjer Makedonije mogao bi koristiti i gornjem Posočju, a i drugim našim »kozarskim« krajevima, gdje postoje akutni problemi goleti i bujica.

Cemu opisivati detalje uspona, kad su oni u visokom gorju, naročito u našem kršu i u našim Alpama, u mnogočemu podudarni, a istovremeno i puni sićušnih specifičnosti, za koje u običnom našem govoru i planinarskom rječniku gotovo i nema adekvatnih izraza. I kad god pišem o boravku u planini uvijek nekako posustajem i pobojavam se, da ne povrijedim sve ono bogatstvo suptilnih osjećaja i finih unutrašnjih doživljaja, koji čovjeka u planini naprosto zapljuškuju, vesele ga, zanose i dižu, hrabre ga i jačaju za svjesno svladavanje najtežih npora i najodgovornijih životnih zadataka. Jer doista: planina čovjeka hrabri, čeliči i jača. I to bogatstvo osjećaja i ta raskoš unutrašnjih doživljaja nije ono sitno egocentrično samoljublje ni solipsističko izživljavanje, već je to život sličan snažnom planinskom vrelu, pun proključale snage i sveobuhvatne radosti, život vedar, bogat, zdrav i lijep. I kao da su upravo tu savršeno suvišni superlativi, već je svaki pojam sam u sebi, u svom pozitivu, prepun pravog sadržaja. I kad kažem: lijepo — onda je to zaista lijepo.

Ostavismo Goričicu, njezine pastire i kože. Na vrhu smo Černjala, kod graničnog kamena, na koti 2332 m. Od Bovca do vrha, uz dva odmora, trebali smo 5 i pol sati.

Imao je pravo Boris, da ne će žaliti za Kaninom, kad upoznam impozantni vapnenjački greben Černjeških vršića, što se kao produženje plećatog rombonskog masiva pružio prema zapadu. Černjala se strmo odsječenim, stotine metara visokim i okomitim stijenama ruše duboko dolje u dolinu alpske brzice Jezernice, koja u visini od 960 m utječe u pravo »gorsko oko« Rabeljsko jezero, bistri modrozeleni alpski dragulj što se, eto, ljeska tu nedaleko ispod nas u neoslobodenom dijelu Slovenije. Tu je i Rabelj, staro alpsko ljetovalište na sjevernom isteku Rabeljskog jezera, čije je područje odavna već poznato po ležištima i talionicama olovne rude, a »rabeljski slojevi« ušli su i u stručnu naučnu literaturu o alpskoj geologiji kao jedan odsječak gornje trijaske formacije.

Černjala su izvanredan zrenik. Čitav bogati reljef i silno razgranati splet istočnog i zapadnog skupa Julijskih Alpa ovdje imaš kao na dlanu. No ovdje nalaziš i ono, što uzalud očekuješ i tražiš na Triglavu, Jalovcu, Mangartu ili Kaninu. Naime, kad smo na tim našim gorostasima, uza sve bogatstvo i dalekih vidika i alpskih visina i ledeničkih cirkova (udubljenja) i sunovratnih stijena što najneposrednije uzbuduju čovjeka, još uvijek nam nešto nedostaje. To jest, nedostaje nam upravo još onaj vrh na kome se u taj čas nalazimo, a koji po svom značajnom isponu bitno upotpunjuje cjelovitu skladnu sliku čitavog tog alpskog područja. Odavde pak, sa znatno preko dvije tisuće metara ispetih Černjala, rastvara se široko i

puca naoko u uistinu veličanstven vidik na cjelokupni splet Julijskih Alpa, a daleko preko njih i na ostale skupove i spletove Južnih vapnenjačkih, pa i na veoma udaljene hrptove Središnjih Alpa. Tu su se, kao goleme raznooblikovane čvoruge i stočaste břadavice na silno ispresavijanoj i teško razlomljenoj površini tog alpskog relijefa i na grubo izbrazdanom milijungodišnjem licu starice Zemlje, ispeli i nanizali naši visokogorski giganti Triglav (2863 m), Kanjavec (2568 m), Bogatin (2005 m), Krn (2245

Pogled s Jarebice na dio neoslobodene Beneške Slovenije s Rabeljskim jezerom

Foto: Boris Ostan

m), Kanin (2592 m), Prestreljinik (2503 m), Rombon (2208 m), Jerebica (2122 m), Krnica (2235 m), Bayški Grintavec (2344 m), Mangart (2678 m), Jalovec (2643 m), Ozebnik (2483 m), pa onda s onu stranu nepravedne političke granice, na području neoslobodene Beneške Slovenije i Kanalske doline naročito slikoviti tornjevi Petovršja (Nijemci zovu »Fünfspitze«, 1907 m), zatim Krniška špica (2335 m), Gamsova mati (2516 m), Viš (2666 m), Koštrunove glave (2495 m) i Špik nad Policami (2752 m). Uz te alpske gromade i masive strši iz tog golemog kamenitog mora načičano i narovaseno uvis bezbroj posebnih tornjića, zupčastih izdanaka, stjenovitih hridi, imenovanih vrhova i bezimenih kota, po kojima skaču divokoze, niz koje se kotrlja i runi vapnenjačko krše i praskaju zimski i proljetni usovi, oko kojih se kovitlaju magle, previru oblaci i bjesneći urlaju planinske oluje. To je onaj veličanstveni julijski alpski splet, ono divno »kraljevstvo zlatoroga«, pred kojim se poklonio i dao mu prvenstvo pred ostalim skupovima

istočnog dijela evropskih Alpa alpinistički autoritet, koga ime spominjemo dubokim poštovanjem: dr. Julius Kugy. Šteta je tek, da su Černjala našim planinarima suviše malo poznata.

Decenijima su Černjala bila uže granično područje, a danas preko samih Černjelskih vršića teče državna međa. U Prvom svjetskom ratu bilo je to i neposredno ratište. U međuračnom razdoblju fašistička ga je Italija čvrsto utvrdjivala i čitav je taj planinski greben još i danas prepun ostataka najraznovrsnijih čeličnih, kamenitih i betonskih dokaza »dobronamjernih« susjedskih odnosa i »miroljubivih« težnja zavojevačke politike imperijalističkih grabežljivaca. Tu su u živcu kamenu izdubeni dugački rovovi, tu su nagorjeli ostaci solidno građenih nastambi, pa čak i okrećenih soba, naravno, samo za gospodu oficire, tu na alpskom vjetru i mrazu zijevaju prazne kaverne i rđaju guste bodljikavožičane zapreke, tu strše polomljeni jaki gvozdeni stubovi što su držali i nosili čeličnu užad preko koje su s jednoga vrha na drugi klizili vagoneti zračne uspijnače, naći je tu još sijaset sitnijih ratnih »relikvija« — bacača, šljemova, čahura, limenki od konzervi i tako dalje, i tako dalje. Sve to veoma živo podsjeća na značajne historijske dogadaje, što ih je naša generacija proživila u burnoj prvoj polovici dvadesetog stoljeća.

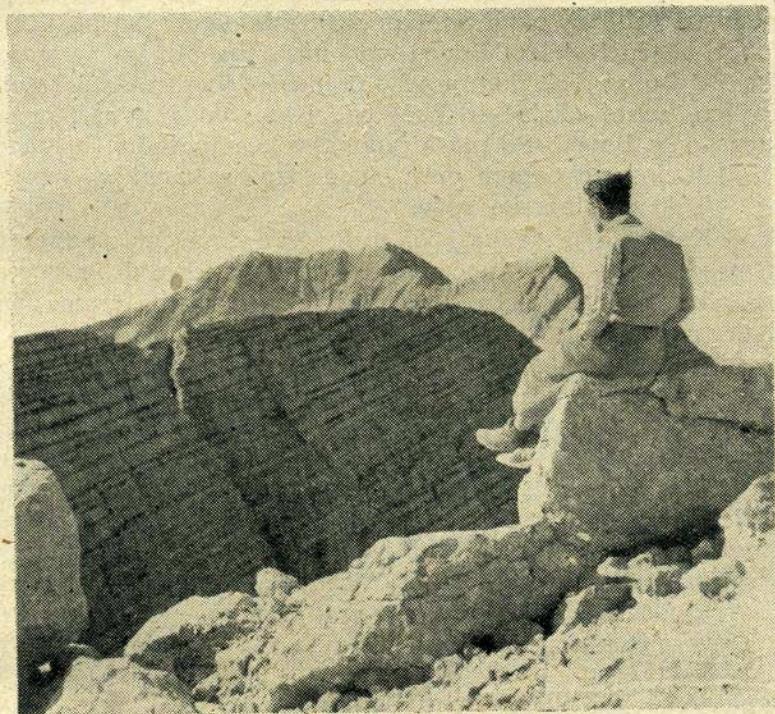
Polovica je kolovoza, a u dubokom černjalskom cirku čvrsto promrznuti krupičasti snijeg mjestimično je još uvijek dubok i do pet metara. Dočekat će on i novi snijeg. Nama pak olakšava i ubrzava silaženje, jer i bez »dasaka«, svatko na svoj način, na njegovoj zaledenoj površini izvodi ili ralicu ili telemark, poneki nastoji šaljivo izvući finu kristijaniju, ali pri dnu snježanika ipak većina svršava u bezopasnom »turomarku«. Zbog magle, guste kao kaša, ne vraćamo se preko Rombona, već presjecamo snježišta, točila i kamenite prečage prema jutrošnjoj Goricei. Usput ponovno konstatiramo genetičku i morfološku istovjetnost ove alpske mikroregije s predjelima najviših kraških hrbata golemog ulančenog masiva Dinarida. I tu su i tamo trijadički vapnenjački sedimenti, podudarni orogeni pokreti i adekvatne tektonske deformacije, konkordantna slojevna brazdanja i poremećene fleksurne razlomnice, »bezdani« ponori, pećinaste razjapine, vrtačasta udubljenja, žlebastе propuklice i očtrosrhe škrape.

Zaista, veoma je zanimljivo i osobito lijepo područje Černjelskih vršića. Bogata je tu i alpinska flora, a otprilike ispod 1600 do 1700 m ima mjestimično i prilično bujne vegetacije. Rododendron je još bio u punom cvatu i svojim nježnim cvjetovima, kao diskretnim ružičastim točkicama na prozračno lakom akvarelu, oživljavao je i uljepšavao slikoviti pejsaž. Runolista (planika, Leontopodium alpinum) i raznovrsnih sirištara (ili encijana, Gentiana) ima tu toliko, da čovjek po njima i nehotice formalno hoda. A možda baš zato i jeste tu toliko obilje tih alpskih krasnica, jer u te visine — osim budnih čuvara naših granica, pa ponekog pastira i manjeviše zalatalog planinara — malotko i zalazi. Ima i to svoje dobro. I, priznajem, na kraju jedan svoj grijeh: nisam mogao odoljeti, a da oprezno ne otkinem i kao uspomenu na taj veoma ugodno provedeni dan u visokom alpskom gorju ne ponesem sobom tri krasna višelatična runolistu, jedan zlaćani »avrikelj ali lepi jeglič« (Primula auricula) i jednu čokoladnomirisnu crnu murku (Nigritella nigra). Eto, priznajem otvoreno taj grijeh, a tko priznaje — pola mu se prašta.

Drago Kivač:

Od Kanina preko Mangarta do Jalovca

Kad god bih se uspeo na dominantne vrhove naših Julijskih Alpa, uvijek sam čeznutljivo promatrao impozantnu glavu Mangarta i nestrpljivo očekivao trenutak da i vrh Mangarta uđe u moje lijepe uspomene. Pogranično područje i ratne prilike utjecale su nažalost nepovoljno na ostvarenje moje želje.

Kanin s Prestreljnika

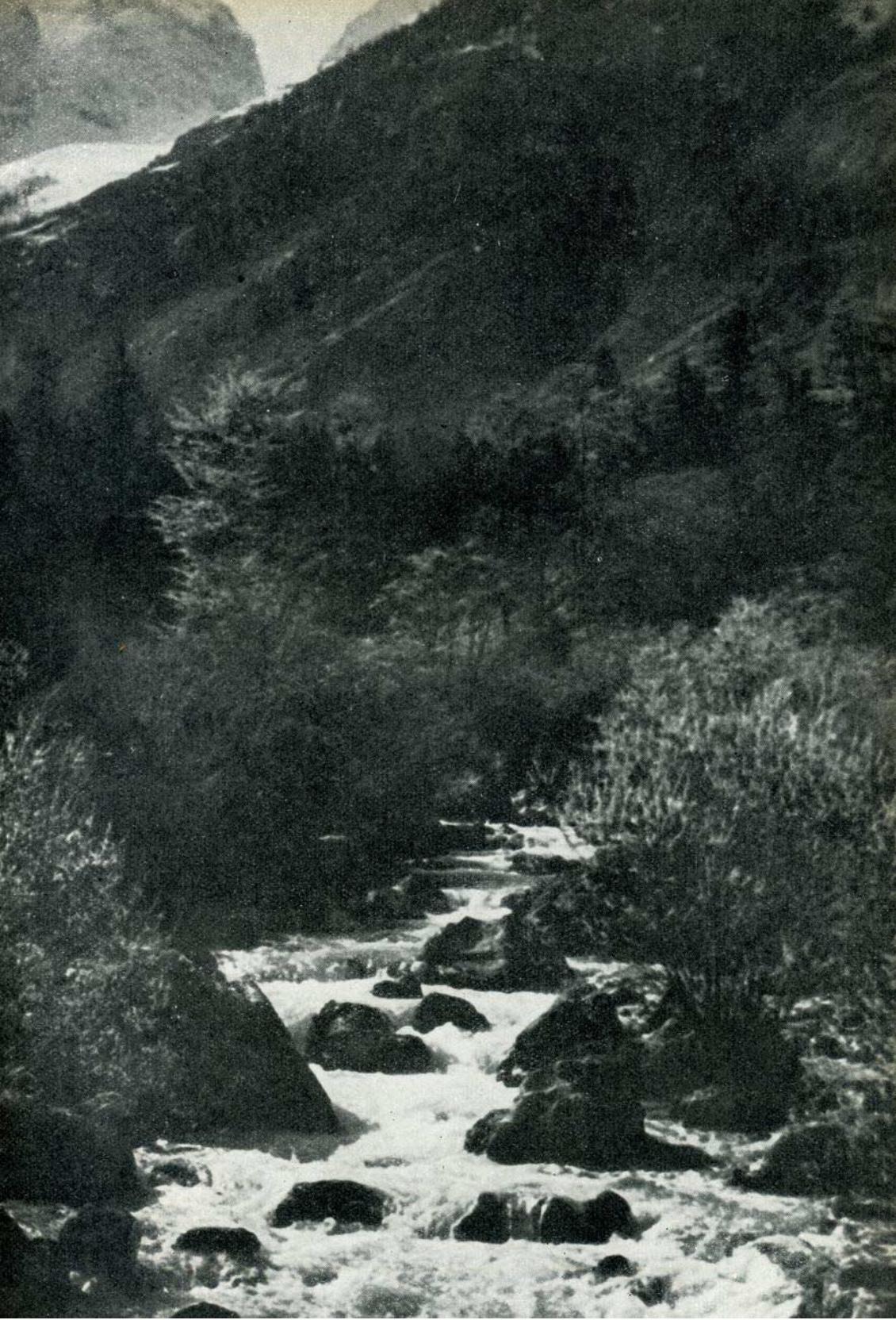
Foto: Boris Ostan

Napokon, u augustu prošle godine, složili smo se petorica planinarskih drugova da pokušamo sreću, jer je za posjet ovih vrhova potrebna specijalna dozvola, budući da granica prema Italiji teče ovim visovima. Jutarnjim brzim vlakom krenuli smo u Ljubljalu. Tek što smo krenuli naš je dr. Salko konstatirao da mu je nestala novčarka sa svim ispravama. Težak je to bio udarač za njega, tim više što je taj izlet bio u doba njegovog godišnjeg odmora. Htio se vratiti, ali mi ne bismo bili pravi planinari kad bismo dozvolili da nam taj neugodni događaj pokvari raspoloženje. Odlučeno je da svi zajedno snosimo troškove njegova puta, samo da ostane u našoj sredini. Ljubljana se kupala u žarkom suncu obećavajući sretan

dan. Ostavivši drugove u jednoj kavani krenuo sam s ing. Jožom da isposlujemo dozvolu. Bio je to mali »križni put«, no zahvaljujući snalažljivosti i susretljivosti naše Armije konačno smo riješili taj problem. Vlakom preko Jesenica stigli smo sutradan ujutro u Sv. Luciju. Do odlaška autobusa preostalo je još dosta vremena i to vrijeme iskoristio je Joža da pronađe gostoljubivu kuću, gdje smo se naužili izvrsnog svježeg mlijeka. Kasnije smo razgledali ovo malo, ali u Prvom svjetskom ratu znamenito mjesto. Tu su se u maju 1916. vodile krvave bitke između Austro-Ugarske i Italije koja je nakon rata ovaj kraj držala pod okupacijom sve do poslije Drugog svjetskog rata. Međutim, danas je ova dolina opet naša. Vožnja prekrasnom dolinom Soče ostat će nam zauvijek u najljepšoj uspomeni. Odlična cesta vodi preko Tolmina, Kobarida u Bovec. Prati ju žubor bistro Soče. U Bovcu smo naišli na otprije mi poznatog predsjednika PD Bovec, koji nam je vrlo predusretljivo izašao ususret, dao nam je potrebne upute i ključ od kuće pod Kaninom. Najkraći prilaz na Kanin je upravo iz Bovca. Po markiranom, vrlo napornom, prilično zapuštenom i od lavina zatrpanom putu lagano smo se uspinjali i otprilike za tri sata stigli do planinarske kuće.

Kuća pod Kaninom je velika i još nije posve dovršena, pa smo imali teškoća oko uređenja ležaja za noćenje, dok su naše dvije drugarice pošle u potragu za planinskim cvijećem i od njega nam priredile veoma ukusan čaj. Ujutro drugog dana brzo smo se spremili za uspon na vrh. Čaj nam je opet izvrsno prijao i nakon zajutarka družba je veselo prelazila preko mnogih snježišta koji se ovđe pružaju prema vrhu Kanina. Ovi predjeli poznati su kao izvanredni skijaški tereni s obilnim količinama snijega. Prešavši posljednje snježište dospjeli smo pod sam vrh na koji uspon nije naročito težak. Radosno smo stigli na malo nam poznati vrh Kanina (2636 m), gdje su nas pozdravili čuvari naših granica. Preko samog vrha prelazi naša granica prema Italiji i dalje na sjeveroistok prema Mangartu. Na istoku je sunce upravo iskočilo i u njegovom sjaju isticao se svojom veličinom Bavški Grintavec (2344 m) i njemu na desno ponosni Krn (2245 m). Prema sjeveroistoku, uzduž granice, dižu se Prestrelnjik (2503 m), Černjelski vršići (2332 m) i Jerebica (2122 m), a sprijeda, prema istoku isturenii, impozantni je Veliki Vrh ili Rombon (2208 m). Daleko dolje na jugu odrazuje se Tršćanski zaljev našeg plavog Jadrana. Na sjeveru, duboko pod nama, leži dolina Jezernice sa svojim vrhuncima Col del Medeon (2537 m), Gamsova mati (2516 m), Višnja gora (2666 m) i drugima. Kako nas je toga dana čekalo još dugo pješačenje do Loga, morali smo misliti na silazak. Iz Bovca smo krenuli neobično lijepom dolinom rijeke Koritnice, koja je u svojoj smaragdno-zelenoj boji bijesno šumila pokraj nas i prikratila nam duge kilometre pješačenja pod teškim naprtnjačama. U Logu, na sjeniku, zaspali smo čvrstim snom. Slijedeći dan krenuli smo preko rječice Predilice do malenog i lijepog seoca Strmec.

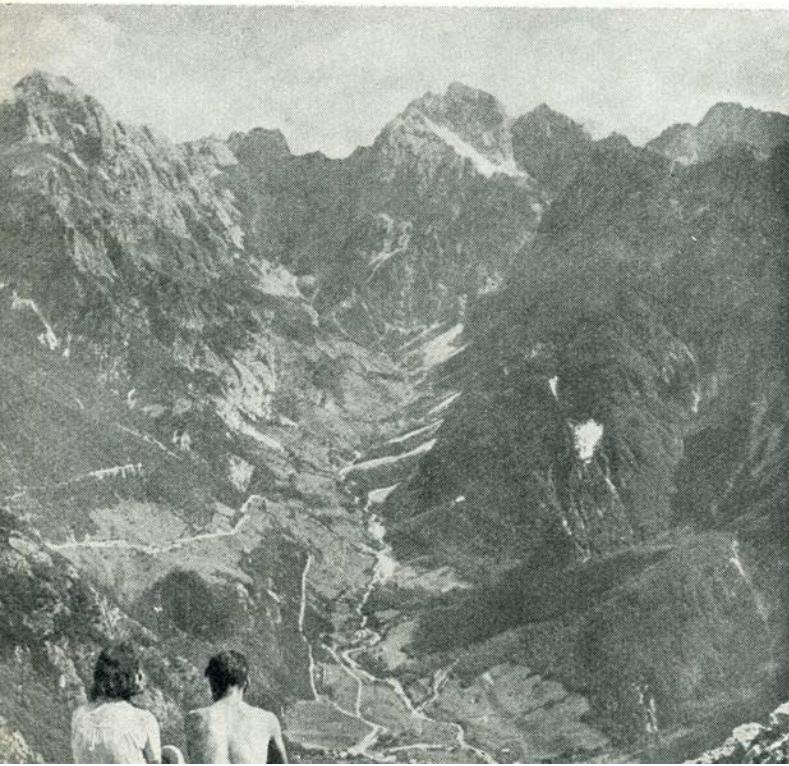
Planinari, ako vas put hanese u dolinu Soče, ne propustite pogledati Log pod Mangartom. To je nezaboravno. Ravno pred vama na sjeveru otkriva se u čitavoj svojoj ljepoti Mangart, a iz njegove neposredne blizine,

Dolina Koritnice
s Krnicom

Foto: B. Ostan

Dolina Koritnice
s Mangartom
i Jalovcem

maло сјевероисточно pozdravlja vas stari znanac Jalovec. Ali kakav! U potpuno drugoj slici. Jedva ga prepoznaćeš. Njemu na desno naslonjen je Ozebnik, a u sredini, upravo pred tobom, ocrtava se pod zrakama sunca Kotovo sedlo, kao da si ga urezao u horizont. Uistinu nešto osobito. Iz Loga pod Mangartom stiže se za nepuna dva sata hoda u spomenuto već seoce Strmec. Nakon provjere naših dozvola sa strane graničara preostali dio dana iskoristili smo za odmor. Uspon na Mangart svakako je iz Strmca najugodniji. Samo selo je neobično, jer u njemu gotovo i nema muškaraca.

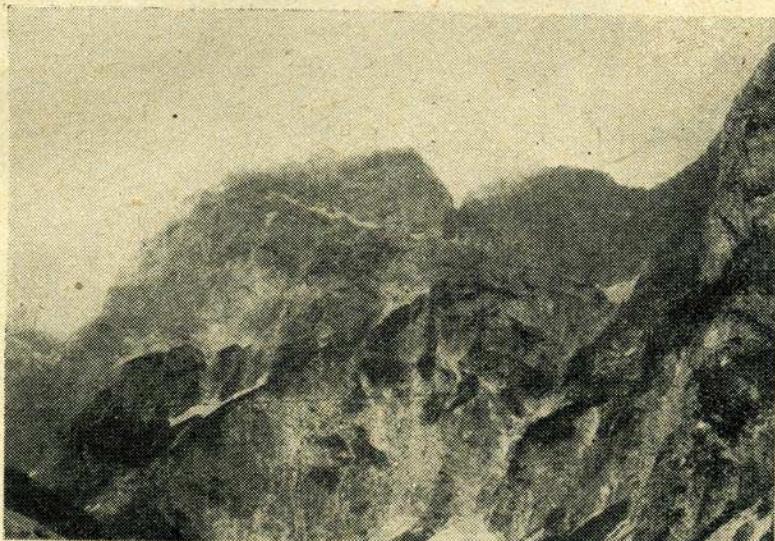
Mangart sa Koritnice

Foto: D. Kivač

Talijanski ih fašisti pobiše za vrijeme NOB-e kao taoce. Rano jutro obećavalo je sunčan dan i zato smo se brzo spremili za polazak. Put nas je vodio po krasnoj čvrstoj cesti, koja je zapravo nastavak ceste iz Bovca i vodi preko Predela (1156 m) u Rabelj u Italiji. Upravo je užitak promatrati izvanredne prirodne ljepote okolice. Kod ušća Mangartskog potoka u Predilicu zakreće uski put na desno i vodi slikovito uz vrh Planja (1553 m) do kuće pod Mangartom na visini od 1919 m. Taj put prevalili smo za 2,50 sata. Nekad lijepa planinarska kuća teško je oštećena u ratu, pa je od nje ostalo tek par zidova, preko njih su pastiri položili nekoliko komada drveta i tako načinili sklonište pred nevremenom. U blizini kuće nalazi se voda i mnoštvo prekrasnih primjeraka runolista. Napomenuti je, da do ove kuće vodi veoma slikovita bivša vojna cesta s mnoštvom tunela u kamenu, cesta je danas u slabom stanju i puna lavinskih nanosa.

Nakon kraćeg odmora uslijedio je uspon prema vrhu. Uspon postaje sve teži, a kod prelaženja nekih snježišta trebalo je kopati stepenice, pa

su nam naši cepini izvanredno poslužili. Nakon 5.50 sati uspona pojavio se pred nama vrh Mangarta (2678 m). To što nam se sada pokazalo premašilo je sva naša očekivanja. Zaista dugo se već skicem po Alpama, ali takovih vidika nisam do sada imao. Na sve strane vidik je širok i dalek, jedinstven u svojoj ljepoti. Na sjeveru, u suncu bljeska se vrh Grossglocknera i njemu na lijevo izvanredni visovi Dolomita. Na lijevo, na zapadnoj strani, zrcali se prekrasno Rabeljsko jezero, u koje utječe vijugava poput zmije — modra Jezernica, a pod nama na sjeveru mirna Belopečka jezera. Tu se u daljini pruža i uska željeznička pruga sa mnogim vijaduktima, koja vodi iz Planice u Trbiž. Pogled na jugoistok hvata nam

Jalovec — Pogled sa Koritnice

Foto: D. Kovač

Triglav u njegovoј punoj ljepoti i svojim poznatim »zelenim snijegom«, a kuća na Kredarici jasno se ocrtava. Na desno od Triglava vidi se kao na dlanu Kanjavec sa svojim grebenom, a na lijevo se redaju Pihačev, Razor, Prisojnik, Mojstrovka i svi dobro nam poznati velikani Martuljkove skupine. A Jalovec, samo što ga rukom ne dohvatiš! Svaka staza, svaki greben, sve je to tako jasno da zapanjuje. Okreneš li se na zapad, igra ti srce nad vidicima koje ne možeš vidjeti s drugih vrhova. Puna tri sata, bez daška vjetra, sunčali smo se i prepustili uživanju vidika. Od upisne knjige ostali su samo ostaci, među kojima smo našli zabilježene razne pjesme i doživljaje upisane od naših graničara koji, vršeći tešku službu, dolaze na sam vrh. Ipak smo našli prazno mjesto među listovima knjige, pa su tako upisana i imena članova »PD Zagreb«.

Teško nam je bilo rastati se od te ljepote, no sutra nas očekuje i Jalovec. Uz pjesmu, umorni i gladni, silazimo u naše selo gdje nas veselo očekuju domaćice, pa nam uz pomoć naših planinarki priređuju izvanrednu i obilatu večeru.

Nekoliko puta uspeo sam se iz doline Tamara na vrh Jalovca, ali nisam uživao toliko kao do sada na usponu iz doline Koritnice. Donji dio puta nije doduše najbolje markiran, pa smo izgubili dosta vremena tražeći prethodni put. Ali ona surova divljina djeluje naročito impresivno. Tu su ostaci velikih snježišta preko kojih se mora prelaziti, zatim ogromni blokovi stijena — čitave kuće — koje su se odlomile uslijed lavina i djelovanja vode. Sve to djeluje toliko silno, da ostaje nezaboravan utisak, utisak prostora, snage i veličine. A Kotova špica! Kod svakog koraka čini nam se da mijenja svoj oblik. Na samom Kotovom sedlu malo smo se odmorili. Pod našim nogama prostire se dolina Planica, sva u suncu, a na bijeloj površini »kuloara« vide se pomicne točke. To su planinari koji vjerojatno silaze s Jalovca.

Dalji uspon vodi nas preko sjeverozapadne stijene. To je doduše markiran put, ali veoma naporan, tako da smo kod zadnjeg dijela uspona, tamo prije snježišta, morali naše naprtnjače — koje su bile dosta velike i teške — spuštati pomoću užeta, da se osiguramo od eventualnog pada. Za čitav uspon, iz Strmca preko Koritnice, Kotovog grebena do vrha Jalovca (2643 m) trebali smo 11 sati. Stoga se nismo mogli dugo zadržavati na samom vrhu, nego smo nastavili silaz u Trentu, tako da možemo još posjetiti izvor Soče.

Kod silaza, upravo ispod Ozebnika, poskliznuo se na zaledenom snježištu naš Zvonko, ali se srećom pomoću štapa zaustavio nakon 30 m klijanja; ogulio je kožu, pa su spretne ruke Ankice došle do izražaja u povijanju. Umorni, nakon 16 sati pješačenja, prenoćili smo na sjeniku jedne seoske kuće u blizini izvora Soče. Na povratku zaželjeno je i malo kupanja, pa se društvo spustilo preko Kanjavca na Triglavska jezera, a odatle preko Komarče na Bohinj. Ja sam pak sam produžio preko Dolića na Triglav. Kuća na Doliću nažalost je uništena od lavina, te sam noćio na Planiki. Kuća je bila prepuna mladosti i jedva sam dobio mjesta za spavanje. Jutro se pokazalo lijepo i požurih na vrh. Razgled je bio dobar, ali samo kratko vrijeme. Nadošla je magla, koja se održala čitav dan. Na Bohinju sastao sam se s našom grupom i puni nezaboravnih utisaka, uspomena i doživljaju vratismo se kući.

Zeljko Poljak:

Prokletije

(Nastavak)

ĐEROVICA (2656 m)

Usred izvorišta Ereničke rijeke, Kožnjarske, Ločanske i Pločičke Bištice, između blago nagnutih travnatih visoravnji, diže se tamna skupina raspucanih eruptivnih hridina, duboko izbratzdanih ledenjacima sa svih strana. To je Đerovica*, kulminacija naših Prokletija i sedmi vrh Jugoslavije.

Kao uspomena na ledeno doba ostao je oko Đerovice posijan niz lijepih glečerskih jezera, o kojima je napisao opširan članak ing. Božinović (vidi u literaturi). Sve do sredine ljeta spušta se čitav niz snježanika do njihove razine. Braneći se od toplih sunčanih zraka blještavim, zasljepljujućim refleksom, tope se polagano zapljuškivani sitnim valovima. Brojni potočići spuštaju se na zelene pašnjake i žuboreći nestaju u gustim pršumama Juličke, Dečanske i Vokš-planine.

Svakog jutra albanski pastiri, ogrnuti bijelim, narodnim kabanicama, izvode na pašu svoja stada. Pokatkada odjekuje kroz svečanu tišinu visoke planine po koji nama nepoznati napjev, a katkada i lavež ogromnih ovčarskih pasa, koji obično lijeno žmirkaju, jer nemaju na kome uposlit svoje oštре zube. Na Pločici, malom ljetnom naselju metohijskih pastira, ispod samog vrha Đerovice, pojavi se katkad mala kolona graničara u ophodnji, svojim jedinim susjedima. A kada padne prvi snijeg, svi se sele u niže predjele prema Metohiji, ostavljajući bregove zavijene maglom i mećavama.

Tako prolaze na Đerovici i godine, a da planinarska noga ne stupi na njezin vrh.

Kao ishodište za izlet na Đerovicu stoje nam na raspolaganju Plavsko-Gusinjska dolina sa zapadne strane, a Peć i Prizren sa istočne.

1. Od hotela na Plavskom jezeru postoji nekoliko varijanta, od kojih najljepša vodi preko krasnog Ridskog jezera (opširnije u slijedećem poglavljiju), sedla Čaf Bagčes (2103 m) i Pločice (2070 m), a najkraća kroz dolinu Babinog Polja i preko Čaf Bagčesa. Obje varijante traju čitav dan hoda (oko 10 sati), a druga je naročito pogodna za povratak, jer je manje naporna.

2. Prizren (20.000 stanovnika) je najljepši grad na Kosmetu i u budućnosti važan turistički centar. Pod imenom Theranda poznat je već za Rimljana, a na vrhuncu razvitka bio je za cara Dušana. I danas postoje još stare tvrđave, manastiri i crkve, a i ruševine preostale iz krvavih

* Na jugoslavenskoj specijalnoj karti označena je ta kota imenom Đaravica, što je pogrešno jer je narod tako ne zove. U posljednje vrijeme uvlači se, naročito među srpske planinare, ime Đeravica, što je također pogrešno. Već u Dečanskoj hrisovulji iz XIV. stoljeća nalazimo ime Đerovica, a u tom obliku sačuvalo se i do danas kod Šiptara skraćeno za jedan slog u Đerovic. Kod Šiptara se čuje i ime Derviš Kom.

bojeva s Turcima i Arnautima. Prizren leži na samom podnožju Šar-planine (planinarska kuća na Stružju, 3 sata hoda, a Popova Šapka 9 sati), ali sve dok se ne dovrši pruga, koja će ga vezati s ostalim svijetom, nema ni govora o brojnijem posjetu turista. Za planinare koji se spuste sa Šar-planine, dolazi Prizren u obzir kao ishodište za Prokletije, odnosno Đerovicu. Redovitom autobusnom linijom preko Đakovice ko Skivjana (45 km), a odavde preko sela Junika i dolinom Ereničke rijeke do istočnih Đerovičkih jezera, i strmim usponom na vrh. Tura je za dva dana.

3. Peć je najpogodnije mjesto za ishodište. Dosta lako je dobiti prevozna sredstva do Dečana (14 km cestom), odakle postoje dvije varijante. Do nedavna su planinari išli dolinom Ločanske Bistrice do njenog izvorišta

Pronkletije: Arnautska pastirčad s ovčarskim psom u izvorištu Kožnjarske Bistrice

Foto: Ž. Poljak

pod Pločicom, i odatle na vrh (8 sati od Dečana), dok smo se mi odvezli po novoj šumskoj cesti dolinom Dečanske Bistrice na brdo Kožnjar i odatle šumskim stazama, također preko Pločice, stigli na vrh za 5 i pol sati. Osim toga je ovaj put i ljepši, pa će zato u slijedećim redcima dati njegov opis, kod čega će čitatelju razumijevanje i orientaciju mnogo olakšati geografska skica u prošlomu broju.

Obratili smo se direkciji »Šumtrans« u Peći, i dozvolom susretljivog direktora, prijatelja planinara, uštedjeli 30 km pješačenja cestom. Na snažnom kamionu odvezli smo se pješčnom Metohijom, uz samo podnožje Prokletija, dižući usput silnu prašinu u arnautskim selima Ljubeniću, Streocima, Istiniću i Dečanima. U ovom posljednjem treba se prijaviti sa pograničnom dozvolom kod komande graničarske čete, jer se Đerovica nalazi svega 2 km od albanske granice, a zatim skrenuti desno, ili u klisuru Dečanske Bistrice, ili nešto dalje u dolinu Ločanske Bistrice.

Uz Dečansku Bistricu, kamo smo se mi odvezli, smjestila se na samom ulazu u Prokletije, 16 km od Peći, usred lijepe kestenove šume impozantna historijska građevina, poznata pod imenom Visoki Dečani. Neobično visoka crkva za ove krajeve, sagrađena u romanskom stilu, kombinirana je od bijelog i ružičastog mramora, a pokrivena velikom očvnom kupolom. Kroz znameniti krasni portal ulazi se u unutrašnjost prilagođenu istočnom obredu i bogato ukrašenu freskama, koje su stare oko 600 godina, a sačuvane su kao da su od jučer. Čovjek ne zna da li bi se više divio vanjštini ili nutrini crkve, ili tome što je kroz ta duga stoljeća ostala čitava i neoštećena, preživjevši najezde Turaka, Albanaca i sva ratna komešanja, i što još i danas стоји na ovoj krvlju natopljenoj zemlji isto onako kao i pred 6 vjećova. Danas je crkva pod zaštitom Državnog konzervatorskog zavoda, a isto tako i njezina riznica s moćima kralja Stevana Dečanskoga, graditelja ove zadužbine. Konak koji je uz crkvu i manastir bio sagrađen za putnike i posjetioce na žalost je izgorio.

Pošto smo po običaju kušali kiselu vodu, koja izvire nedaleko crkve, produžili smo vožnju tjesnacem Dečanske Bistrice podno gustih šuma i stjenovitih obronaka Dečanske i Streočke planine novom šumskom cestom, koja je prava blagodat za posjetioce Đerovice. Nakon 10 km ugodne vožnje došli smo do naselja Kožnjara, gomile drvenih baraka, nastambe šumskih radnika i pograničnih stražara. S ovog mjesta, gdje se sastaju Kožnjarska i Dečanska Bistrica, uspinje se nova cesta u velikim zavojima na brdo Kožnjer. Na četvrtoj serpentini iskrcavamo se i šumovitim grebenom Kožnjara uspinjemo se sat i pol do raskršća na travnatoj čistini ispod Maja Rops, gdje skrećemo na lijevo.

Slijedeći sat put nas vodi istočnim obronkom Kožnjarske Bistrice. Prolazimo kompaktnim šumama bora munjike, koji je inače raritet i u pojedinim prijnjercima, a ovdje je jedinstven slučaj njegove raširenosti. Usput se zaustavljamo na mnogobrojnim izvorima hladne vode, i odmarajući se u hladovini slušamo pričanja pastira o neprehodnim prašumama pod nama, a čoporima vukova i divokoza, o divljim svinjama i medvjedima. Pokazuju nam s ponosom svoje ogromne ovčarske pse, i mi se divimo tim životinjama opasnijima i sličnijima vuku, nego psu, koji se ne boje napasti ni vuka, ni medvjeda, ni čovjeka. Svako veće, kad se spušta mrak, instinktivno se rasporedaju oko ovaca i rastrgali bi svakoga, tko bi ih pokušao napasti. Zimi se svako veće ukopaju u snijeg da se ne smrznju, i samo para, koja izlazi na mali otvor u snijegu, odaje njihovo skrovište. Kad nanjuše vuka, iskaču svi u jednom času, okruže ga posebnom taktkom i rastrgaju. Vuk im teško može nauditi, jer im vlasnici oko vrata privezuju ogrlice sa željeznim šiljcima, a vuk obično hvata za šiju. U našim krajevima vukovi nisu opasni za čovjeka, jer obično ne dolaze u čoporima.

Prelazimo Kožnjarsku Bistricu na mjestu gdje se raširila u lijepu dolinicu i napornim usponom za sat i pol stižemo do ljetnih pastirske stanova na Pločici, travnate visoravni pod samom Đerovicom. Ovdje se nalazi i prijevoj Pločica (2070 m) sa karaulom, zadnjom odskočnom daskom za uspon. Gladne i umorne srdačno nas dočekuju vojnici-graničari. Dosadno im je samovati ovdje na visini i željno gutaju svaku našu riječ, dok mi gutamo njihove makarone. Pričaju nam o sebi i o životu na granici, a na rastanku nam daju upute za uspon na Đerovicu.

Ulazimo u silne rastrgane stijene među kojima se viju magle i raz-otkrivaju nam čas jedan, čas drugi vrh. Koji je od njih Đerovica? To ne možemo već sada odrediti, ali se pouzdajemo u kartu i kompas, pa odlučno ulazimo u maglu. Još sat i pol hoda i bit ćemo na vrhu. Na žalost već u početku grijesimo i mjesto u sjeverni glečerski amfiteatar pod Malom Đerovicom skrećemo kraj jednog plitkog jezercu, koje je zaokupilo našu pažnju, desno na zapad. Preko niskog grebena, niti ne opazivši pogrešku, prelazimo u drugu glečersku dolinu, koja se jugozapadno od Đerovice diže prema samoj granici. Na njenom dnu nalazi se nekoliko jezera koja na žalost radi magle nismo mogli vidjeti, jedino smo u dubini čuli ovce i njihova zvonca.

Prokletije: Skupina Đerovice s grebenskog puta na Koprivnik

Foto: Ž. Poljak

Traverzirali smo neko vrijeme po lijevoj strani, nastojeći doprijeti do vrha doline, ali kad nam se pričinilo da već predugo idemo, krene moj suputnik Vlado lijevo gore, da razvidi teren. Bilo mi je hladno i dosadno čekati na vjetru i produžim dalje u magli, pazeći da ne prečujem Vladin poziv. Na kraju mi je moj pravac postao sumnjiv, ali tada je već bilo kasno. Na strmom kamenitom terenu, okružen maglom, posve sam izgubio orijentaciju. Stao sam dozivati Vladu, no jedini odgovor bila je moja vlastita jeka. Dozivao sam tako neko vrijeme, kad najednom opazim da mi je jeka postala višestruka, pa da mi se javlja čak i onda kada ja nisam zvao. Doskora se u magli ispod mene i sa svih strana orilo ime Vlado. Zapanjeno slušao sam neko vrijeme i tek kada sam čuo karakteristične zvižduke, ubočajene znakove albanskih pastira, dosjetio sam se da se to zabavljaju na naš račun. Upotrebio sam zatim zov hej-lop, ali je ubrzo bio i on prihvaćen, pa se doskora na daleko, s obje strane granice, razlijegalo silno dozivanje i zviždanje. Sjeo sam bespomoćno na jedan

kamen, želeći svako zlo nepozvanim pomagačima, i čekao što će biti dalje. Poslužila mi je sreća. Magla se na čas razrijedila i nedaleko od sebe opazio sam granični kamen. Prestrašio sam se u prvi čas i brzo izvadio kompas i kartu. Kamen je bio na jugu, znači, još sam bio kod kuće. Mogao je to biti jedino granični kamen broj 30. Odahnuo sam jer mi je sada pravac bio poznat i odmah poletio u protivnom pravcu. Ušao sam bez razmišljanja u stijenu koja se našla predamnom i stao se užurbano penjati. Bila je to sjeverna stijena Guri Zi-a (2470 m, u prijevodu »Crni kamen«) što sam tek poslije saznao. Eruptivne je građe i nije kršljiva, pa sam sretno prošao i neka problematična mjesta, gdje se danas više bez alpinističkih pomagala ne bi znao ni maknuti. Dokopao sam se grebena i produžio njime prema sjeveru. Nakon nekog vremena naišao sam u magli na mog nestrpljivog druga i zajedno s njim, preko Male Đerovice i Đerovičkog sedla produžio na najviši vrh. Magla nam je i nadalje sprečavala vidik, tako da smo jedino pomoću visinomjera ustanovili da smo na vrhu. Tek mnogo kasnije smo došli na to, da je na vrhu trebalo tražiti triangulacioni znak. No mi smo bili tako iscrpljeni, a naročito nas je izmorio zadnji sat uspona, da smo na vrhu odmah legli, i umatoč zime odspavali dobar sat vremena. A tada smo, jer je već bilo dosta kasno, počeli gotovo u trku silaziti i po strašno razrovanom terenu, skačući s kamena na kamen, provlačeći se među hridinama, sišli do karaule. Tako je završio naš izlet na Đerovicu, kojega smo prije zamišljali kao kulminaciju užitka, a sada smo bili zadovoljni da nam je Đerovica iza leda. Medutim veseli graničari brzo su nam povratili dobru volju, i nakon tople večere zadovoljno smo legli na počinak.

PLAVSKO JEZERO I OKOLICA

Čakor i Dio. Ostavimo sada Peć, iz koje smo poduzeli tri opisane ture i predimo u jedan novi kraj Prokletija, do Plavskog jezera, druge glavne polazišne točke prokletijskih vrhova. Opet ulazimo kamionom u tjesnac Pećke Bistrice, prolazimo kroz poznatu nam već Rugovsku klisuru i selo Kučište*. Odavle se cesta naglo uspinje kroz interesantne Kotlove, gdje se u proljeće ruše ogromni snježni usovi (lavine, ovdje ih zovu utrzi) zatrpuvajući cestu snijegom, kamenjem i stablima. Zatim dolazimo do seoca Bjeluhe (oko 1350 m) gdje se lijevo odvaja staza koja preko sedla Dijela vodi najkraćim putem iz Metohije u Crnu Goru. Cesta se penje u mnogim zavojima na Čakor (1849 m), najviše sedlo u državi. Silan uspon moraju ovdje svladavati motorna vozila i često na užas šofera i putnika zataje jedva par metara od vrha, odakle bi se lako spustila i 30 km bez kapi benzina. Popeo sam se jednom dovde bicikлом, i dršćući od zime na hladnom vjetru, koji ovdje puše dan i noć, divio se nizu vrhova, zubaca i stijena, što se duž granice ljeskaju u žarkom rumenilu sunca na zalazu. Nezaboravno mjesto za svakoga tko prođe ovom cestom, jedinstvenom u Jugoslaviji.

* Ovdje se odvaja na desno šumska cesta, koja se preko Hadževića penje do planinarskog doma na Bogama, za sada jedinog u Prokletijama. Kuća je smještena na sedlu Murgašu pod Hajlom (2400), do čijeg vrha, stijene visoke oko 300 m, ima 4 sata. Stijenu su savladali beogradski alpinisti zimi 1951. g.

Samo pola godine ovdje se odvija promet, a drugom polovinom vladaju snježne mećave i tišina visoke planine u snijegu. Tek kasno u proljeće zabruje traktori i ralice, i jurišaju na sedlo, bušeći tunele u 4–5 m debelom snijegu, da čim prije osposobe za promet najvažniju prometnu vezu ovoga kraja. Na sedlu u otvorenoj cestarskoj kućici može se za nuždu i prenoći. Kad bi se ova zgrada adaptirala, bila bi jedna od najrentabilnijih planinarskih kuća u Jugoslaviji. Ljeti bi se ovdje zaustavljali planinari i putnici, a zimi skijaši, jer ovdje su tako lijepi tereni, kakvih se može još jedino naći na Šar-planini.

Preko Čakora je vrlo teško dobiti prevozno sredstvo do Plavskog jezera i zato ćemo krenuti pješice, za polovicu kraćim putem koji se kod

*Prokletije: Arnautski pastiri na Lumbarskim pašnjacima.
Lijevo Đerovica, desno Marjaš*

Foto: Z. Poljak

Bjeluhe odvaja na lijevo od ceste. Vodi preko 1915 m visokog prijevoja Dijela, koji se nalazi 2 km južnije od Čakora, odijeljen od njega Đevojačkim Kršem (2046 m). Preko Dijela se od davnine odvijao karavanski promet između Metohije i Crne Gore, o čemu još i danas svjedoče mnoge izbljedjele ljudske kosti i travom zarasli šančevi, tragovi vječitih borbi, koje su se donedavna ovdje odvijale između polunomadskih plemena i trgovačkih karavana. Tek izgradnjom ceste preko Čakora, izgubio je Dio svoju nekadašnju važnost, no još i danas se ovdje često mogu naći iznemogli putnici, kako sjede na svojim zavežljajima, skupljajući zadnju snagu za trosatni silaz do Plava.

Plav. Plav je oveće crnogorskog selo sa čaršijom orijentalnoga tipa i nekoliko džamija, jer su stanovnici muslimani. Nedaleko sela na sjevernoj obali Plavskog jezera sagrađen je prošle godine veliki turistički hotel, sa svim potrebnim komforom i kupalištem u projektu. Radi svog položaja ima posebnu vrijednost za planinare, jer u onom zabitnom kraju pruža

solidnu bazu za velik broj tura i izleta u nepristupačne krajeve Prokletija. Radi slabih prometnih veza, i jer je nepoznat široj publici, hotel je vrlo slabo posjećen. No zato je tim življe na zapadnoj obali jezera, gdje se svakog ljeta odvija osebujni logorski život pun zabave, pjesme i veselja. Svake se večeri među šatorima planinara, fiskulturnika i omladine pale logorske vatre, i tada uz obligatno okretanje janjca na ražnju, odjekuje svirka i pjesma preko cijelog jezera.

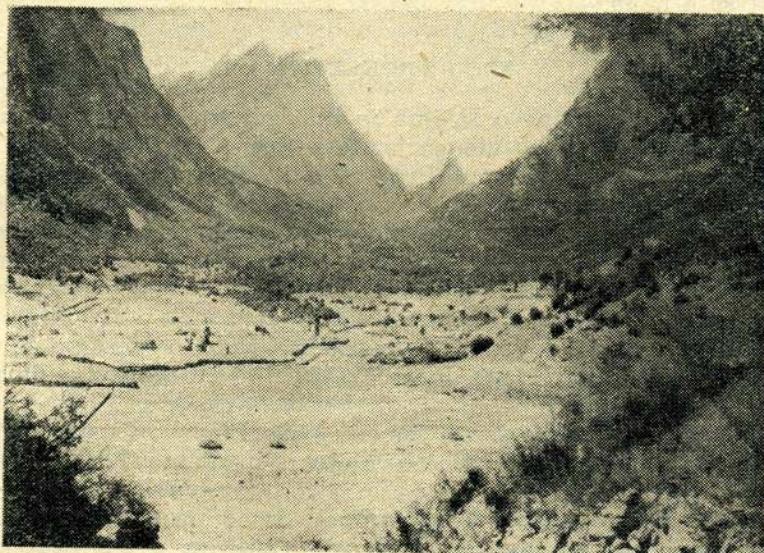
Plavsko jezero dugo je 2 km, a nalazi se na 901 m iznad mora, u prostranoj Plavsko-Gusinjskoj dolini, najvećoj glečerskoj dolini u našoj državi. Iz jezera izvire rijeka Lim, a hrani ga hladna Ljuča, koja izvire ispod Prokletijskih snježaničkih. Stoga jezero baš nije jako ugodno za kupanje, ali pruža obilje drugih mogućnosti, kao ribolov, veslanje i zimi klizanje na ledu. Plav je ishodište za mnoge lijepе šetnje i jednodnevne izlete: Ridski Krš s jezerom, Maja Rops, Marjaš, Pasji vrh, Visitor i Zeletin.

Ridski Krš i jezero. Opisat ćeu najprije jednu dvodnevnu turu, kojom smo obuhvatili prva četiri masiva. Dobro odmoreni, jer tura je naporna, krenuli smo jednog jutra prema Ridskom jezeru (1980 m). Opis puta do jezera izostavljam, jer ga je u prošlom godištu opisao ing. M. Božinović u svom zanosnom članku o Ridskom jezeru. Ovo romantično jezero, stisnuto među 300 m visokim, tamnim stijenama, tako je lijepo, da je svakog od nas duboko impresioniralo. Teško bi mu u našoj domovini mogli naći prenac, i po ljepoti i po strahoti. Ovo mjesto kao da naročito privlači gromove, jer oko jezera nema ni jednog neoštećenog drveta. Mnogobrojna mrtva stabla stoje naokolo kao veliki bijeli kosturi, dok druga već leže povaljena među golemim kvarcitnim blokovima, a osušene im grane strše kao rebra neke pretpotpune životinje. Unatoč ljepote i romantike tog mesta, obuzela nas je neka tjeskoba i osjećaj bespomoćnosti. Kao da smo došli između dva čina jedne dramatske borbe između šume, prirodnih sila neba i stijene. Gotovo nam je odlanulo, kad smo ga ostavili i popeli se na Ridski Krš (2358 m, na karti Krš Bogićevica). Još jedan pogled u dubinu na nezaboravno jezero i zatim spuštanje na drugu stranu, prema Maja Spati (2207 m). Drago nam je bilo kad smo u toj samoći sreli prve žive stvorove, dva naša graničara, i zavezli s njima u prijatan razgovor. Pokazali su nam kao znamenitost ovoga kraja stjenoviti Ujkor Krš (2275 m), interesantan eruptivni stožac visok oko 200 m, ali nepristupačan sa svih strana. Rado bi pokušali uspon, jer smo sa sobom ponijeli alpinističke rekvizite, ali Ujkor Krš je granična kota, pa su nam graničari preporučili da ga se okanimo, jer je u blizini upravo tih dana ubijen jedan naš stražar. Naravno da smo ih poslušali i oprostivši se od njih kremuli uz granicu do sedla Čaf Bagčes (2103 m) preko blago nagnute visoravnini, koju na jugu omeđuje 2300 m visoki granični greben. Na sjevernom kraju visoravan se strmo spušta u krasnu dolinu Babino polje, nekad korito velikog glečera, a danas bujni pašnjak s mnogim pastirskim stanovima.

Maja Rops i Marjaš. Sedlo Čaf Bagčes usjećeno je između graničnog grebena i Maja Rops, a preko njega vodi neobično interesantan graničarski put preko bačila Rops, Boks i Pločice na Đerovicu (4 sata hoda) sa krasnim vidikom na dolinu Kožnjarske Bistrice i niz vrhova sve do barijere Krš Ćvrlje. Od sedla se uspinje jedan sat južno stožasti vrh Maja Rops (2502 m). Dosta naporan uspon, ali veoma zahvalan. Pogled sa vrha

je izvanredan, naročito na Đerovicu i snijegom isarani zubasti granični greben. Zatim grebenom nastavljamo dalje na sjever prema Marjašu (2530 m), jednom od najljepših vrhova Prokletija, i po obliku i po razgledu. Na kojem se god vrhu Prokletija nalazili, uvijek privlači znatiželjni pogled Marjašova osamljena, gigantska piramida, strma i nepristupačna.

Pasji vrh i Starac. Greben se dalje nastavlja preko Pasjeg vrha (2406 m), zatim preko kota 2243 i 2281 do Starca (2426 m), koji u prvi čas izgleda mnogo niži nego što je u stvari, i tek dvosatni uspon, najprije kroz gustu klekovinu, a zatim preko gnajsnih blokova, obraštenih žutozelenim lišajem, dokazuje da smo ga podcijenili. Sastoji se od tri vrha, koji amfiteatralno zatvaraju dolinu Pazarište otvorenu prema sjeveru.

Prokletije: Ropojanska dolina s Majom Kakiš

Foto: Z. Poljak

Greben se dalje spušta do prije spomenutog sedla Dijela, a odatle za tri sata do Plava.

Karakteristika je ove planinske skupine dosta blagi, 2200—2400 m visoki greben, koji zimi predstavlja lijepi skijaški teren. Zato je hvale vrijedna zamisao P. D. »Đerovica« u Peći, da se u najskorije vrijeme u Raškom Dolu, ispod Marjaša, sagradi planinarsko-skijaški dom i time ove krajeve otvori zimskome športu.

Visitor i Zeletin. Za posjetioce Plavskoga jezera predstavlja naročitu atrakciju uspon na Visitor (2210 m), koji se strmo diže nad samom zapadnom obalom jezera u visinu od kojih 1300 metara. Čudan je ovaj vrh. Naoko izgleda mnogo niži i pristupačniji, tako da se mnogi neiskusni izletnik zaleti užbrdo, ali nakon dva sata mukotrpнog penjanja kapitulira, te se vraća natrag, ili zadnjim snagama, nakon daljnjih dva sata penjanja, stigne na vrh preumoran za uživanje koje mu se pruža. Zbilja rijetki slučaj: 1300 m tako jednoličnog, oštrog i neprekidnog uspona, da i snažnija konstitucija podlegne, ne samo fizički nego i psihički, nadajući se stalno

vrhu, koji nikako da dosegne. Inače Visitor, radi krasnog vidika i prilike za »avionski« snimak na jezero, ostaje u ugodnoj uspomeni. Kod uspona se treba držati čim više lijevo, a kad se dosegne greben, koji je vrlo oštar, treba pažljivo »odjašiti« na njemu do vrha.

Druga strana Visitora je mnogo ugodnija: šume i pašnjaci, a iznad njih stjenoviti Zeletin (2125 m), koji u stvari čini s Visitorom zajedničku skupinu. Iza njega, u daljini, ljeskaju se na suncu Komovi, kao dvije gigantske raspucane glave šećera. Najzgodniji je silaz sa Visitora prema Gusinju, preko 1862 m visokog sedla pod Grebenom. Sa sedla se prije silaza treba prošetati do lijepog Visitorskog jezera (1920 m). Jezero nije označeno na specjalnoj karti i treba ga pažljivo pratiti ispod vrha Grebena, u izvorištu Murinske rijeke. Silaz do Gusinja sa posjetom jezeru traje oko 4 sata hoda.

U SRCU PROKLETIJA

Sve ove gorske skupine o kojima je bilo govora u ovom članku, zapravo su samo mali dio onog velegorja što se pruža od Skadarskog jezera do Metohije i Ibra pod imenom Prokletija ili Sjeverno-albanskih alpa. Prvo ime uveo je naš geograf Cvijić, a drugo Nijemci. Novija istraživanja ustanovila su međutim da to nije jednostavni planinski lanac jedinstvene građe (Metohijsko skretanje Dinarskog sistema po Cvijiću), već dvije potpuno različite oblasti, oštro odijeljene. Istočna, u kojoj dominira naša Derovica nastavlja se južno od Bosansko-hercegovačkih flišnih planina, blagih je oblika, bogata vodom, i paleozojske grade, a zapadna je nastavak Dinarskog krša i sa Maja Jezerce (2693 m) kulminacija dinarskog sistema.

Usred tog vapnenačkog dijela između naše Plavsko-Gusinjske doline i albanske Valbone, dviju najvećih glečerskih dolina na Balkanskom poluotoku, pruža se najviši i najstrašniji dio tog velegorja koje narod zove Bješkat e Nemuna (Proklete planine). Samo na ovaj veličanstveni stjenoviti vapnenački dio mogu se odnositi Cvijićeve riječi: »To je bez sumnje jedan od najkrševitijih i najvećih lanaca na Balkanskom poluotoku, koji svojim nazubljenim vapnenačkim grebenima i snijegom pokrivenim cirkovima čini impozantan utisak, te zbog svoje divljine ulijeva strah i zebnju.«

Gusinje. Na sjevernom podnožju tog zabitnog kraja smjestila se, okružena sa tri strane albanskim teritorijem, naša neugledna muslimanska varošica Gusinje kao baza stvorena baš za planinara. Nalazi se u Plavsko-Gusinjskoj dolini, na protivnoj strani od Plava, upravo na mjestu gdje su se nekad sastajale rijeke leda, spuštajući se iz prokletijskih visina prema Plavskom jezeru.

U Gusinje smo stigli jedne ljetne večeri u rasklimanom crnogorskom autobusu, što »redovito« saobraća iz Andrijevice. U mjesnom hotelu, koji ima svega jednu sobu, rezervirali smo si noćenje, a zatim pošli da razgledamo znamenitosti gusinjske čaršije. Bila je nedjelja i mnogo svijeta šetalo je naokolo ili sjedilo pred kućama razgovarajući i pušeći smrdljive lule, u kojima je možda bilo i duhana. Saznali smo da je senzacija toga dana bilo prikazivanje jednog američkog filma, i jer broj karata nije bio

ograničen, u sveopćem jurišu zauzeli smo i mi svoja mjesta, na opasno rasklimanim stolcima. Film se prikazivao u devet činova od kojih smo mi izdržali četiri, a zatim smo izašli napolje i našli se u potpunom mraku, bez mjesecine i ulične rasvjete. Pokušali smo se kroz ovu pomrčinu probiti do našeg hotela, ali smo jadno zaglibili u jednom potoku, koji je tako zamršeno vijugao, da smo izgubili volju za dalnjim prodiranjem. Zaustavili smo jednog slučajnog noćnog prolaznika, koji je u mraku izvježbano napamet preskakivao nevidljive opasnosti, i zamolili ga da nas izvede na put. Ulijedno nam je rastumačio da se nalazimo na dobrom putu, i da nam ne treba boljeg vodiča od potoka, jer je taj identičan sa putem. Gusinjani su naime tako puni praktičnog duha, da ulice noću koriste za natapanje svojih vrtova, jer su noću i onako neupotrebljavane. Došli smo napokon i do našeg hotela, sretni da se te noći nismo okupali. Po drvenim stubama, od kojih je svaka škripala u svom vlastitom tonu, ušli smo u mračni hodnik, gdje bi po uputama morali naći našu sobu. Pipali smo naokolo ali smo mjesto kvake svuda napipali samo zid od pletera. Na jednom mjestu dao se pleter malo pomicati i tu smo naslutili vrata. Uprli smo malo jače i upali u jednu sobu, čiji su nam stanovnici razjasnili, da nismo pogodili vrata, nego da smo srušili njihov zid, ali su nas rado uputili do naše sobe. Spavalii smo ugodno, jedino nam je bilo nešto prevruće, jer se prozori iz nepoznatih razloga nisu dali otvoriti. Ujutro smo konstatirali da su zabijeni čavlima.

Trojan i Popadija. Već prije smo sastavili putni plan za upoznavanje našeg dijela centralnih Prokletija, u kojem smo predviđeli tri jednodnevne ture sa Gusinjem kao polaznom točkom. Prvi je na redu bio vapnenički Trojan (2183 m) s Popadijom, 8 km dugi granični greben. Put se najprije penje grebenom šumovite Kodre i nakon koja tri sata uspona zalazi pod Trojanovim stijenama u veliko, nepregledno polje krša i vrtaca. Vapnenac je ovdje tako bogat krškim oblicima, da bi se čovjek mogao i čitav dan zadržati promatrajući ovaj divlji nered u kojem se postepeno gubi pastirski put. Naročito imponiraju svojim interesantnim oblikom velika prirodna vrata od kamena. Čitave sate znojimo se prodirući kroz taj divlji teren prema Popadiji i divimo se putem stjenovitim šiljcima koji su se visoko iznad nas okomili na samoj granici. Prilično umorni stižemo pod škriljastu, travnatu Popadiju (2058 m), koja je pravi cilim u usporedbi s dosadašnjim kršem. Okrijepljeni na jednom potočiću, probijamo se na sedlo pod Karaulom (1915 m) i zastajemo za divljeni pogledom koji se odavde pruža. Ispod nas u dubini od 600 metara proteže se Vojuša, krasna dolina alpskog tipa, a iznad nje dugi lanac oštih vapneničkih zubaca, koji se kao neka orijaška pila uzdižu od Gusinja do granice. Narodna mašta prozvala ih je Vezirovom Bradom, vjerojatno gledajući u svakom zupcu čuperak sjede, u vis okrenute brade. Vojuša se pruža sve do albanske granice, gdje se kao prirodni bedem diže 1000 metara visoki Zastan sav išaran snijegom, koji se odvaja od Vezirove Brade i veže na Popadiju. Ova slika ne zaboravlja se čitav život. Vezirova Brada, Grbajski Zastan i Vojuša, najljepše je što smo do sada vidjeli u Prokletijama.

Bez riječi silazimo Vojušom prema Gusinju, osvrćući se stalno na divnu panoramu obasjanu suncem na zalazu, i stvaramo odluku: Sutra na Vezirovu Bradu.

Vezirova Brada. Slijedećeg jutra uspinjali smo se nas dvojica u brzom tempu prema pastirskim stanovima na Vezirovoj Bradi. Tu su nas po dogovoru čekala dva graničara, koji su nas imali pratiti na današnjem putu. Bila su to dva mlada seljačka momka s kojima smo se ubrzo sprijateljili. Nisu doduše potpuno shvatili bit planinarstva, ali su ipak rado pošli s nama. Nakon što smo se opskrbili vodom, popeli smo se na travnati greben ispod kote 1780 m, i krenuli prema jugu. Postepeno je trave nestajalo i počinjao ljuti krš, koji se sve više dizao i nakon 6—7 km prelazio albansku granicu. Napredujući u tom pravcu, zašli smo negdje oko Maja Petkajs (2119 m) u pravi labirint vrtača i stijena. Jedna lijepo razvedena stijena veoma nam se svidjela, pa smo pokušali nagovoriti naše pratioce da pođu s nama. Izvadili smo kompas i kartu i uvjeravali ih da je to najbolji put. Međutim oni su tvrdili, premda nisu nikad još bili ovdje, da se treba spustiti oko 100 metara i sigurnim putem zaobići stijenu, u kojoj da nas čeka očita smrt. Kao neoboriv argumenat naveli su da su oni nama, a ne mi njima dodijeljeni kao vodiči. Pa kad smo shvatili, da oni o alpinizmu baš nemaju najljepše mišljenje, pošli smo s njima nizbrdo, a zatim ušli u područje tako divljeg i rastrganog krša, da to ne bi mogla opisati ni najbujnija pjesnička mašta. Na lijepim egzemplarima škrapa, ponora i pukotina obilno smo upotreobili sve naše sposobnosti za skok u vis, u dalj, a i u dubinu, a osim toga smo puzali, jašili po oštrom bridovima i dizali jedan drugoga na težim mjestima.

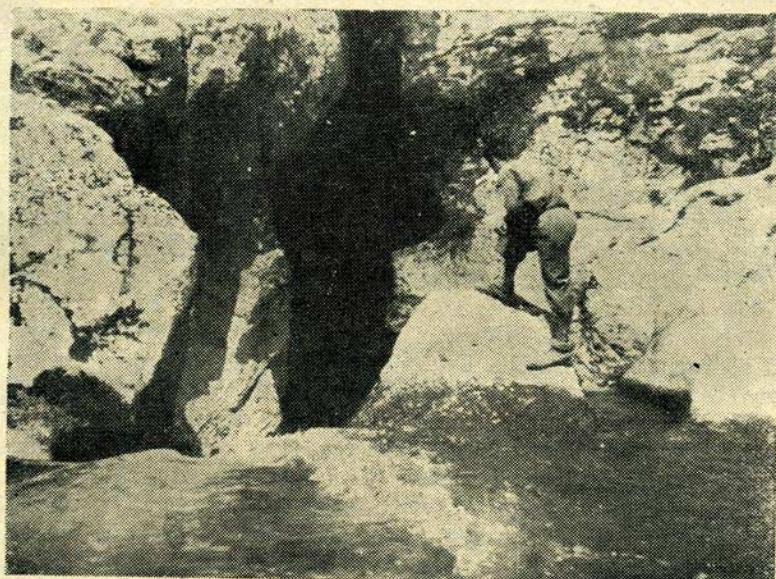
Potpuno smo se prepustili vodstvu naših vodiča, jer sad se više ni sami ne bi znali snaći u ovoj kamenitoj pustinji. Hladnokrvno smo se divili bogatstvu oblika, po kojem smo već satima žonglirali kao vjeverice, przeći se na žarkom podnevnom suncu. Negdje oko podne naišli smo na jednu široku pukotinu, na čijem dnu smo u gustoj hladovini vidjeli otočić snijega, i par metara bujne zelene trave. Naši pratioци stali su jednoglasno hvaliti ljepote ovoga mjesta, tvrdeći da je to najljepši detalj na Vezirovoj Bradi. Priznajem da smo ih rado poslušali, i za čas smo zajedno s njima uživali u toj hladnoj rupi, sišući svaki po jednu grudu snijega.

Ova idila na snijegu trajala je kojih pola sata, kad se najednom iznad nas pojavila jedna obraštena raščupana glava, iz koje su nas dobroćudno promatrала dva začuđena oka. Bio je to jedan albanski pastir, koji je izdaleka gledao kako smo nestali ovdje u kršu, pa nas je zabrinut potražio i našao zahvaljujući našem kihanju, koje se je nadaleko čulo u ovoj grobnoj tišini. Izvukli smo se iz ovog prirodnog hladnjaka, i po užarenom kamenju stali slijediti našeg novog vodu, koji nas je nekom čudnom jezičnom mješavinom uvjeravao da ovaj kraj pozna kao svoj džep. Išli smo tako pod njegovim vodstvom skoro jedan sat, i napokon stali ispod jedne kršljive stijene, gdje je njegov džep vjerojatno svršavao, jer dalje nije znao. Zahvalili smo se i srdačno porukovali, a on se, iskreno nam zaželivši sretan put, izgubio među stijenama.

Sada je započela živa diskusija, u kojoj smo uspjeli dokazati našim vodičima da jedini mogući put vodi preko ove stijene i da ne bi bilo pravilno vratiti se prije nego je zadatak izvršen. Prije uspona morali smo svečano obećati, da nas dvojica nećemo upotrebljavati uže i klinove, jer bi se čovjek s njima mogao samo zaplesti i pasti dolje. Nakon toga popeli smo se tih 50 metara, kod čega su se puške naših drugova pokazale kao vrlo nespretnе, jer su rušile svu silu kamenja. Dok smo se ja i Vlado na

vrhu divili krasnoj Ropojanskoj dolini duboko ispod Vezirove Brade i panorami prema Bjeliču koji se dizao na drugoj strani, njih dvojica su se uzbudeno uvjeravali da im je to bio najopasniji pothvat u životu, da na ovo mjesto još nikada nije stupila ljudska noga, a i neće više stupiti. Zatim su se na jednom neopasnom mjestu postavili u vrlo opasnu pozu, i tu smo im morali snimiti par snimaka, kojima će kasnije kod kuće plašiti članove svoje familije.

Htjeli smo još do jedne krasno razvedene stijene, okićene elegantnim šiljastim tornjićima, ali jer nismo mogli ustanoviti da li pripada Jugoslaviji ili Albaniji, a bilo je osim toga već i dosta kasno, odlučili smo se

Prokletije: Grlja, ponor rijeke Vruje u Ropojani

Foto: Ž. Poljak

za povratak. Izgleda da je to bio najveseliji dio puta, premda smo na svakom izvoru hladili opaljenu kožu, kao nezaboravnu uspomenu toga dana.

Ropojana. Preostalo nam je da posjetimo još samo Bjelič, kojem smo se čitav dan divili s Vezirove Brade. Rano u jutro slijedećeg dana krenuli smo u selo Vusanje, nekad zloglasno razbojničko gnijezdo, gdje je ulaz u najromantičniji kraj Prokletija. Ovdje je naime ulaz u Ropojanu, divnu dolinu alpskog tipa, pravi biser Prokletija. Stisnuta je između okomitih zubaca Vezirove brade i snježnog Bjeliča. Kroz nju se spušta hladna Vruja, koja se hrani na vječnom snijegu centralnih Prokletija, i baš ovdje na ulazu u dolinu propada sa zaglušnom bukom u zemljinu utrobu. Oprezno smo se približili rubu ponora, zvanog Grlja, i sa grozom pro-matrali veliki slap kako nestaje u hladnoj, mračnoj dubini. A svega 200 metara niže od toga mjesta Vruja se opet pojavljuje na danje svijetlo i kao da se nije ništa dogodilo, mirno teče dalje prema Gusinju. Pratili

smo na površini zemlje njezin podzemni tok, i naišli na široke pukotine iz kojih je sve do nas dopirala podzemna tutnjava podivljale rijeke.

Potreseni tim veličanstvenim krškim fenomenom produžili smo Ropojanom, koja postaje sve uža i tijesnija i nakon dva sata krasne šetnje, kod velikog planinskog jezera Lićeni Gštars (1238 m) okruženog crnogoričnom šumom prelazi u Albaniju. Zajedno s dolinom nastavlja se stari karavanski put Peć—Skadar, koji se prelazeći u Albaniju preko sedla Čafa Pejs (1690 m), spušta u romantičnu dolinu Thethi (izgovoraj Sesij), po ljestvici ravnoj jedino Ropojani.

Bjelič. Od Ropojanske doline na zapad, duž same granice pružio se veliki neprohodni vapnenački masiv pun opasnih stijena, gudura, ponora i velikih snježanika. Sve je to nagomilano bez ikakva reda i bez ikakva puta — to je Bjelič.* Počevši od Maja Zastan pa preko Maja Rosit (2522 m), M. Kolac (2530 m), M. Mijuš (2545 m), i bezbroj drugih bezimenih kota sve do klisure Valbone u Albaniji, sakupljeni su i koncentrirani svi oblici što ih može pružiti dinarski krš oblikovan glečerima i erozijom atmosfreljija. Danova bi se ovdje dalo penjati, fotografirati i promatrati, a da ne bi dosadilo. Tražiti u toj bezvodnoj kamenoj i snježnoj pustinji bilo kakav sistem ili jedinstveni greben bio bi uzaludan posao. Nakon krasnog opisa što ga je dao prof. dr. Gušić, najbolji poznavalac Prokletija (»U Bjeliču« Plan, Vestnik 1935. g., Ljubljana) teško da bi o Bjeliču išta više mogli dodati.

Tko želi upoznati Bjelič naći će dobru bazu u dolini Žerovnice na njegovu sjevernom podnožju. Dolina se strmo diže sve do granice do sedla Caf Bor (1858 m), koje oštro dijeli vapnenački Bjelič od škriljevastog masiva M. Borit (2035 m), Kadis (2102 m) i Sapit (2148 m). Evo kako prof. Gušić opisuje u spomenutom članku ovaj zanimljivi fenomen: »Neочекivano, naglo, jedna jedina oštra crta dijeli tu dva svijeta: na sjever od Caf Bora prostire se zeleni svijet stare geološke građe, na jugu vlasti karst. Snažno djeluje ova nagla promjena terena i granica je tako oštra, da dok čovjek još jednom nogom stoji na mekanom debelom sloju raspadnutog škrilja drugom nogom već traži uporište na glatkoj krečnjačkoj ploči ili među srhomima oštih škrappa. Diljem Dinarida na mnogo se mesta javlja ovo sučeljavanje no nigdje nije tako očito i napadno kao ovdje na podnožju Bjeliča.«

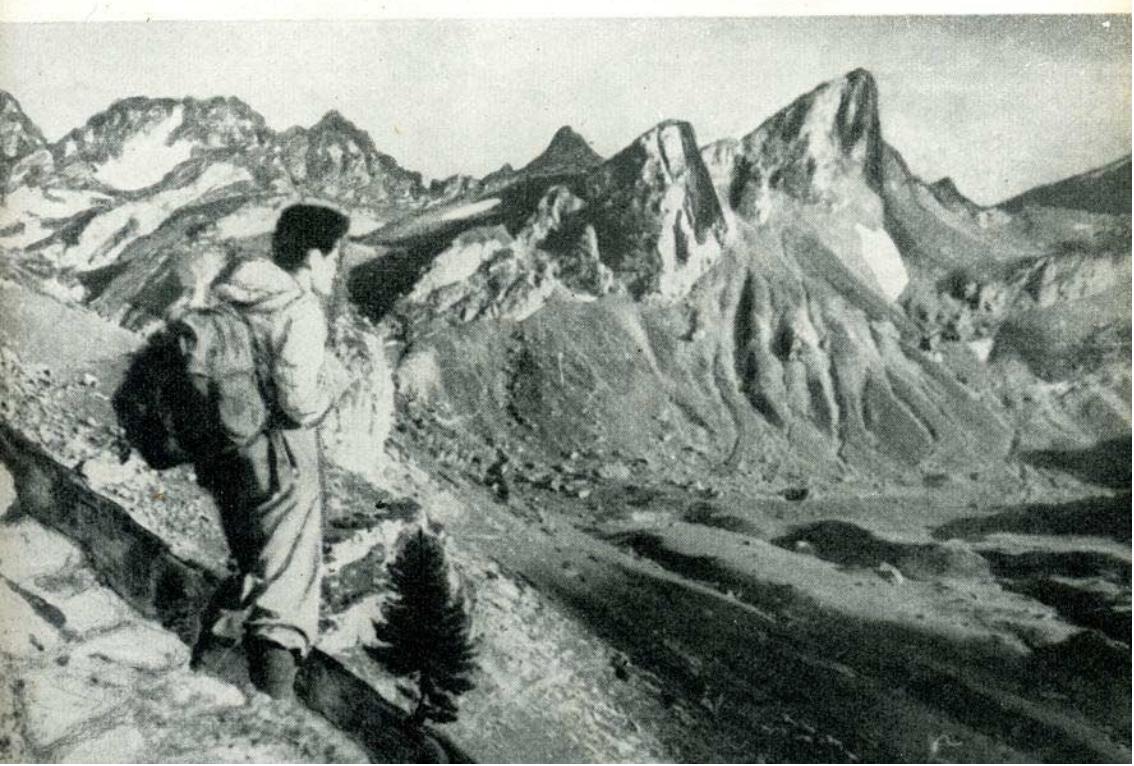
Maja Jezerce. A sada na kraju našeg puta još nekoliko riječi o najvišem vrhu Prokletija. U Ropojanskoj dolini, otprilike u njenoj sredini odvaja se na lijevo uzbrdo slaba stazica, koja se penje do Zastanskih koliba i nastavlja dalje na jug dolinom kojom se nekad klizao ledenjački pritok Ropojane. Između Bjeliča i Maje Kakiš, impozantne 2400 m visoke raspucane piramide prelazi granicu i svršava prostranim kršnim amfiteatrom, nekadašnjim ležištem sjevernog ledenjaka M. Jezerce. Od ledenjaka danas je preostalo još svega 4—5 jezera što su se nanizala jedno iznad drugoga. U začelju tog amfiteatra, u dijelu koji se zove Popluk, diže se pet kilometara od naše granice veličanstveni masiv izbrazdan glečerima i lavinama sa dominantnim Maja Jezerce (2693 m), najvišim vrhom Prokletija (vidi sliku).

* Bjelič a ne Bjelič, kao što se često pogrešno piše. Usporedi Bioč (u masivu Magliča), koji je nastao od iste staroslavenske osnove.

Gore: Maja Jezerce Foto: Dr. B. Gušić

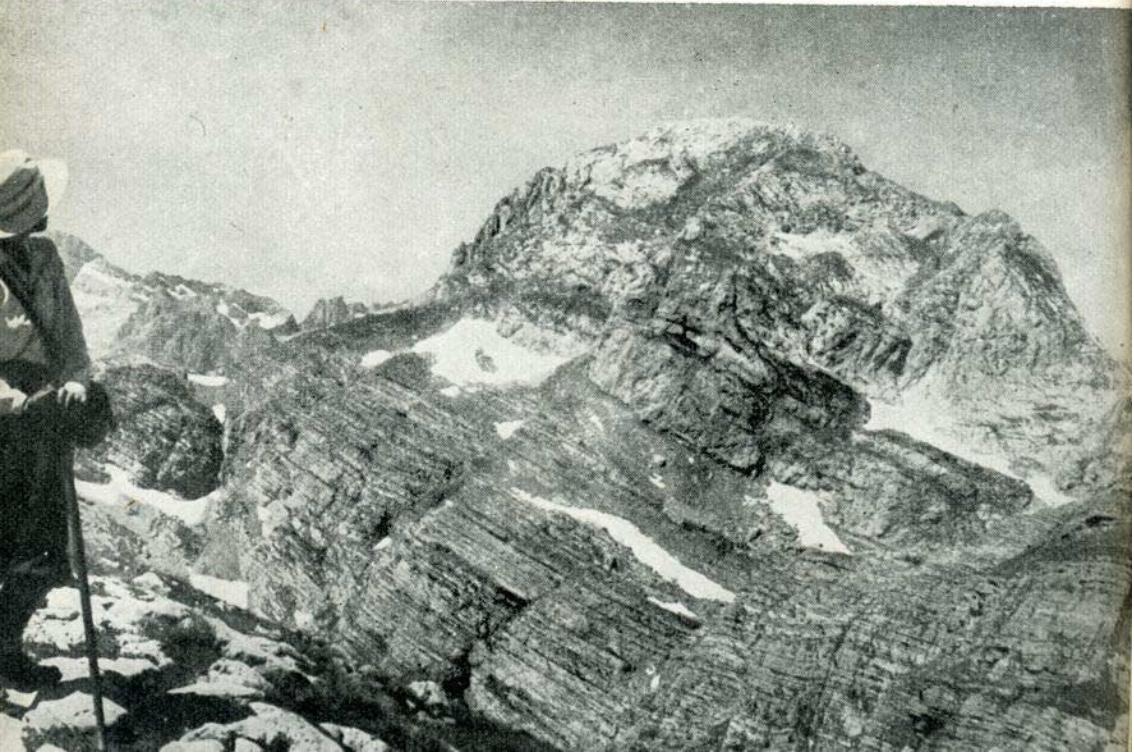
Dolje: Oblici erozije zapadno od Đerovice Foto: Ž. F.

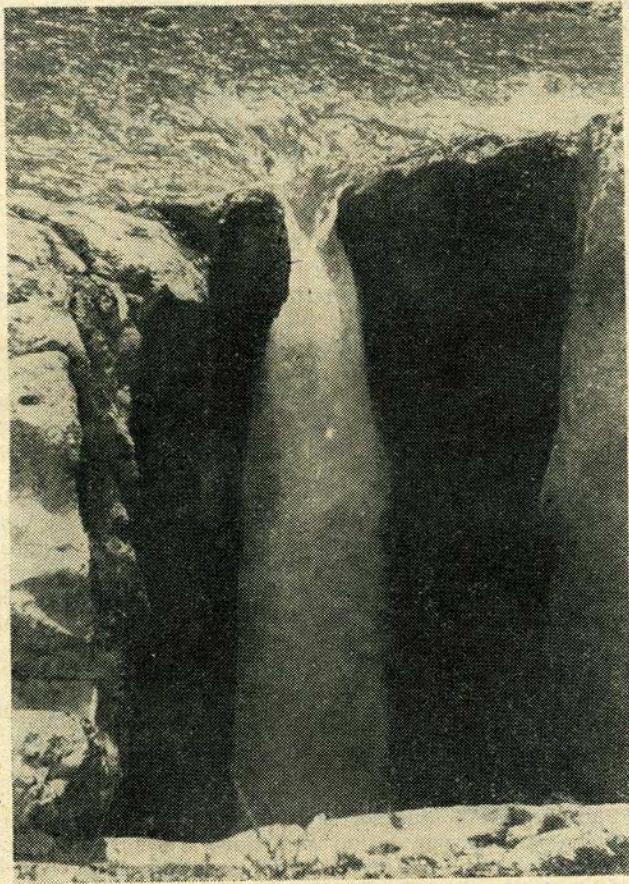

Lijevo: Prokletije — Maja Kakiš
Dolje: Prokletije — Maja Rosit
najviši vrh Bjeliča

Foto: Dr. B. Gušić

Mnogo je vremena prošlo i mnogo truda uloženo, dok je taj vrh dobio mjesto koje ga ide. Izostaviti ćeu nabrajanje austrijskih, talijanskih i naših ekspedicija, koje su proučavale ovaj teren i spomenut će samo to da su ga Talijani pred desetak godina precizno kartirali 1 : 100.000. Nažalost, ove specijalke nam nisu pristupačne, ali sumnje više nema, Maja Jezerce je najviša!

Prokletije: Ponor Vruje u Ropojanskoj dolini

Foto: Z. Poljak

Zadnja nama poznata ekspedicija u ovim krajevima boravila je ovdje ljeti 1947. g. Bila je to naša ekspedicija pod vodstvom prof. Gušića, koja se avionom spustila u Albaniju i pošla u sjevero-albanske planine s dvostrukim ciljem, alpinističkim i naučnim (prof. Gušić i prof. Roglić sa alpinistima Župančičem i J. Čopom). Po lošem vremenu kroz maglu i snijeg doprla je pod M. Jezerce i među ostalim učinila ovdje vrijedno otkriće, pronašavši na sjevernoj strani M. Jezerce ledenjak — jedini na Balkanskem poluotoku (na priloženoj slici visoko ispod najviših vrhova).

Da zaključimo. Vrijeme prolazi i pred našim se očima slika Prokletija svakim danom sve više mijenja. Novim putovima prodire kultura i civilizacija, djeca nekadanjih razbojnika postala su mirni seljaci, niču temelji stočarskih farmi, a novi rudnici obojenih metala (Murino) nagovještaju neslućenu budućnost. Istovremeno se pod okriljem golemih masiva, koji su još nedavno bili na karti Evrope jedino neispisano polje, naglo gase posljednji tragovi jednog interesantnog načina života, patrijarhalnog i polunomadskog života planinskih stočara, Dinaraca. Zajedno s tim anahronizmom koji postaje svojina historije, nestaje i jedini njegov očeviđac starija generacija naših planinara, a da nam je na žalost ostavila vrlo malo o njima zabilježeno. Vrijeme je da naši današnji planinari preuzmu i ovdje svoju ulogu, da ostave udobne planinarske domove i nastave ozbiljnijim radom, kao što su ga pred 20 godina sjajno započeli, skinuvši veo tajanstvenosti s nepoznatih prostranstava Prokletija.

RESUMÉ

Željko Poljak: La montagne de Proklétije

Proklétije c'est le nom d'une montagne qui s'étend du lac de Scoutari vers l'Est jusqu'à Métohija et le fleuve Ibar, ayant une longueur de 100 km. Dans l'article qui suit nous parlons de la région yougoslave de la montagne couvrant une superficie de 1000 km², dont le somme le plus haut c'est Maja Jezerce (2693 m). La région albanaise de la montagne n'est pas accessible aux alpinistes yougoslaves. Quelques 30 années auparavant la région de la montagne était une tache blanche sur la carte de l'Europe. Les premiers explorateurs n'apparaissaient sur place qu'au commencement de ce siècle; toute la contrée appartenait alors à l'Empire Ottoman, et leur vie était en constant danger. Le savant yougoslave Cvijić a introduit dans la science le nom slave »Proklétije«, ce qui représente l'équivalent de l'albanais »Bjeskat e Nemuna« c'est à dire »Les Montagnes Maudites«. Les Allemands préfèrent le nom: »Les montagnes ou les Alpes nord-albanaises«. Ce n'était qu'à partir de 1930, le date à partir duquel il y avait moins de tirailleries et d'incursion des bandits, que l'on commença à étudier la région de Proklétije d'une manière plus exacte. C'est le professeur Branimir Gušić qui s'est fait une réputation au cours de la dernière expédition scientifique et alpiniste de Proklétije, dont il était le chef. Professeur Gušić atterra en territoire albanaise. Quand même Proklétije reste la montagne la moins connue de la Yougoslavie et peut être de l'Europe toute entière. Cette circonstance est causée par des communications très mauvaises, l'absence de toutes sortes du confort le plus élémentaire et par les préjugés qu'on a sur la population non-slave de la région; population qui forme une forte minorité nationale dans l'Etat de Yougoslavie (750.000 habitants). Il est vrai que jusqu'à une période récente chez les tribus déminomades squipetares (les Squipetares, c'est à dire les Albanais, sont d'après les historiens les descendants des anciens Illyriens; ils se trouvaient alors sur la péninsule des Balkans avant l'arrivée des Slaves) le pillage était tenu pour une occupation héroïque, et par cette raison on regardait la montagne de Proklétije comme la plus dangereuse de l'Europe, surtout au temps qui précédait la première guerre mondiale. Aujourd'hui, par contre, la région de la montagne est complètement pacifiée. Les enfants des brigands d'autrefois sont à l'heure actuelle des paysants paisibles, et la manière traditionnelle de vivre au sein des tribus et la vie nomade disparaissent très rapidement. Il ne reste de leur très-ancienne culture que le costume national très caractéristique, les danses et des différents coutumes. Ils ont un sentiment d'honneur extrêmement développé; la »bessa« — la parole d'honneur — est observée scrupuleusement. Les Squipetares sont très hospitaliers, mais on même temps assez défiant dans leur rapports avec les étrangers.

Au point de vue économique et géographique la montagne de Proklétije forme la frontière naturelle vers l'Albanie, mais aussi un obstacle très grave pour les communications entre la mer Adriatique d'une part et la Métohija, la Serbie et la Macédoine de l'autre. Autrefois les seules lignes de communication étaient des chemins dangereux passés par des caravanes. Aujourd'hui la seule voie transversale c'est celle entre Péć et Titograd (ancienne ville de Podgorica). Cette route est 180 km longue, elle passe par le col de Cakor (1849 m). C'est le col le plus haut sur le territoire de Yougoslavie, et par ce fait même la route est bloquée par la neige pendant une grande partie de l'année. Cette impraticabilité des chemins était autre fois une circonstance très favorable au point de vue stratégique et rendait aux Monténégrins la lutte contre les Turcs possible; elle empêchait en même temps tout les courants de culture. Cela était, en outre, le facteur principal de la conservation de l'organisation patriarchale jusqu'à nos jours. A l'heure actuelle on voit la région de Proklétije changer de condition très rapidement. Les fermes de l'élevage de bestiaux sont en train d'être fondées, les gisements de minéraux sont explorés (métaux légers trouvés près de Mourina!). On espère de pouvoir donner aux tourisme une possibilité de développement plus grande.

Au point de vue morphologique la montagne de Proklétije est séparée très nettement en deux différentes régions. L'Ouest c'est une continuation du système Dinarique, calcaire, ayant toutes les caractères de la morphologie et de la hydrographie du Karst (grottes, abîmes, terra rossa, des vallées fermées etc.). La spectateur est impressionné par la blancheur des rochers calcaires au milieu des crêtes de montagne dentées et inaccessibles. La partie Est, ayant en Djerovica son sommet le plus haut, est composée pour la plupart des pierres primaires. Cette partie est riche en eaux et en forêts, dominées par des crêtes herbeuses situées doucement, hautes de 2300 à 2400 m en moyenne, et par des nombreux sommets en forme de cône. Sur les pentes il y a beaucoup d'habitations d'été des pasteurs monténégrins et serbes.

Un caractère commun des deux parties c'est l'érosion glaciaire très intensive. Les résultats de cette érosion sont des nombreux lacs glaciaires, des bassins circulaires et des vallées profondes. La vallée de Plava-Gusinje et celle de Valbona sont des vallées glaciaires les plus grandes sur tous les Balkans. Professeur Gušić trouva en 1947 dans la région de M. Jezerce un petit glacier, conservé jusqu'à nos jours: c'est le seul glacier de la péninsule Balcanique. De même, l'érosion fluviale a laissé des traces très profondes: les cañons de Rugovska Klisura, des vallées creuses de la Pećka, et de la Dečanska et Kožnjarska Bistrica (affluents du Drim Blanc). Les courants d'eau sont très froids, puisque l'eau leur vient des cirques glaciaires. La montagne de Proklétije est très riche en forêts conifères; il s'agit des forêts vierges avec des retraites des ours, des loups, et des béliers. Tout cela donne à la montagne un charme extraordinaire, auquel contribuent sa grande diversité et son caractère exotique si l'on juge par des standards européens. De plus, il ne faut pas oublier les monuments historiques et culturels de la région: le monastère du patriarcat de Péć, datant du XIVe siècle avec beaucoup de fresques bien connues dans le monde artistique.

En dépit du fait que Proklétije donne aux alpinistes et aux skieurs des possibilités presque illimitées au point de vue du tourisme, la montagne n'est pas encore étudiée et elle est très peu connue dans les cercles des alpinistes étrangers. Il n'y a pas de chemins, les routes ne sont pas marquées, et il n'y a qu'une seule maison de tourisme, et cela dans une région tout à fait périphérique. Il y a aussi bien de possibilités pour le camping (plages sur le lac, il y a de l'eau fraîche et de produits de lait en abondance) mais les préjugés faux sur la population et les communications mauvaises sont la cause que l'on ne tire point profit de tous ces avantages. Les possibilités pour faire de l'alpinisme sont assez limitées et ont une signification locale. Les rochers de Hajla, Koprivnik et Žuti Kamen sont d'une hauteur de 200 mètres et très peu convenables pour l'alpinisme à cause de leur friabilité. Ils étaient visités par des alpinistes serbes, croates et slovènes.

Afin de le rendre plus clair, l'article a été divisé en chapitres, dans lesquels on décrit en forme d'un récit de voyage des accès et les points de départ. Afin de le rendre plus compréhensible l'esquisse d'une carte géographique de la montagne de Proklétije a été publiée dans le numéro récent.

LITERATURA O PROKLETIJAMA

1. Naučna

Pregled naučne literature o Prokletijama publicirane do 1937. g. nalazi se u radnji dr. Branka Gušića: Prilog morfološkoj Prokletiji (Glasnik Hrv. Prir. Društva za 1937-8. g. Zagreb). Nakon toga kod nas je publicirano:

1. Gušić B.: Naučna ekspedicija u Sjevero-albanske planine. Ljetopis Jugoslavenske Akademije, knj. 55. Zagreb, 1949., str. 93.
2. Milojević B.: Visoke planine u našoj kraljevini. Beograd, 1937., str. 356.
3. Milojević B.: Sinjajevina, Visitor i Zeletin. Geogr. Vestnik, letnik XI, Ljubljana 1938., str. 71.

2. Planinarska (domaća)

1. Božinović M.: Deravica i njena jezera, Kroz planine, I. god. br. 1 i 2, Beograd, 1951. i 1952.
2. Božinović M.: Ridsko jezero, Naše planine, III. god., Zagreb, 1951.
3. Cerović B.: Maja Hekurave ili Deravica? Naše planine, Letnji almanah Srp. P. D. Beograd, 1939.
4. Cerović B.: Proljetni smuk u Prokletijama, Naše planine, Zimski almanah Srp. P. D. Beograd, 1940.
5. Debelakova M.: Prokletije, Österr. Alpenzeitung 1934., str. 329.
6. Gušić B.: Prokletije, Priroda, Zagreb, 1938.
7. Gušić B.: U Bjeliču, Planinski vestnik br. 5 i 6, Ljubljana, 1935.
8. Kušan F.: Nalazište runolista u s. i. Prokletijama, Hrv. Planinar 1936., Zagreb.
9. Kušan F.: Granicom Crne Gore i Albanije, Hrv. Planinar 1937. g., Zagreb.
10. Ledvinka J.: Visitor planina, Hrv. Planinar 1936. g., Zagreb.
11. Limić V.: Deravička jezera, Naše planine, Letnji almanah Srp. P. D. Beograd, 1940. g.
12. Pipan L.: Visitor nad Plavskim jezerom, Plan. vest. god. 1934., Ljubljana.
13. Stojanović I.: Sa alpinistima u Prokletijama, Kroz planine god. 1952., br. 2.
14. Urban S.: U predvorju Prokletija, Hrv. Planinar 1938.
15. Urban S.: Na vrhovima Prokletija, Hrv. Planinar 1938.
16. Vatovec S.: U Prokletijama, Hrv. Planinar 1936.

Na kraju htio bih izraziti zahvalnost svom učitelju prof. dr. Branku Gušiću, koji mi je pregledao rukopis, dao vrijedne sugestije i ukrasio članak sa izabranim fotografijama.

KRATKI VODIĆ PO PROKLETIJAMA

A) Iz Peć (505 m)

1. Patrijaršija; cestom Peć—Titograd 2 km na zapad. 2. Pećka Banja; 13 km cestom na s. i. (u sezoni autobus). 3. Izvor Bijelog Drima, sa slapom; 10 km cestom na sjever. 4. Hasanov Vrh, (1871 m); 5 km cestom na sj. do Brstovika i 3 sata uspona na z. 5. Peklen (oko 1800 m); 3 sata uzbrdo od Patrijaršije na s. z. 6. Maja Vjelakut (2015 m); još jedan sat na z. 7. Maja Rusolija (2382 m); Sa istoka: 10 km s. do Dragovca i 5 sati slabim stazama preko Savinih Voda i Novoselskih stanova. S juga: Od Hasanovog Vrha po bespuću ravno na s. 3 sata; ili preko Ljočkih stanova 4 sata; ili Peć—Crni Vrh—dolina Sušice—Ljočki stanovi—Rusolija 8 sati. Sa zapada: 2 i pol sata od Stedina. 8. Stedin (2277 m); od M. Rusolije dva sata; Hajla 2 sata; M. Vjelakut dva i pol sata. 9. Rugovska klisura; 10 km Titogradskom cestom na zapad. 10. Planinarska kuća na Bogama pod Hajlom; cestom kroz Rugovsku klisuru do Kućišta (oko 25 km), zatim šumskom cestom mimo Hadževića 12 km na s. 11. Hajla (2400 m); cestom Peć—Rugovska kl.—Lakov han (18 km), ili Drelje (20 km) i 6 sati uspona na sj. Sa Stedinom 2 sata. Od pl. kuće stazom na i. 4 sata (ljepeš, ali teže, grebenom). 12. Koprivnik (Maja Cetav 2460 m). Sa istoka: 2 km Prizrenskom cestom na j. do Bijelog Polja i 5 sati uspona preko Bjelopoljskih stanova krateći serpentine. Sa sjevera: 5 km Titogradskom cestom na z. i 5 sati uspona dolinom Jezera i Miliševca. Sa zapada: grebenom s Lumbardske planine (krasni vidici). S juga: Peć—Dečani—Kožnjar 28 km) i 4 sata uspona slabim šumskim stazama preko stanova Pleća. 13. Maja Streoc (2377 m); sat i pol od Koprivnika na

j. i. (krasan pogled na Sar planinu i Metohiju). 14. *Lumbardska Planina* (Zuti Kamen 2522 m). Sa istoka: Titogradskom cestom 5 km na z. Kod ušća Jezera I. uzbrdo preko Maja Mave i mimo lokve na Slanim Poljanama (7 sati). Sa zapada: Peć—Bjeluha (cestom 35 km), zatim dolinom Bjeluhe na i. 4 i po sata. Sa sjevera: 2 km prije Kučića I. uz potok na jug. Nakon 2 km ili lijevo pod stijenu Žutog Kamena (3 sata), ili desno Skadarskom dolinom uz jezero naokolo na vrh (5 sati). Osim toga grebenski putovi sa Koprivnika, Nećinata i Starca. 15. *Mal Nećinat* (2341 m) Kučić—Jezero bespućem na vrh (4 sata). Bjeluha—dolina Bjeluhe (uz riju) 3 sata. Grebenskim putem s Lumbardske planine i Starca. 16. *Dio* (sedlo 1910 m). Peć—Bjeluha (35 km), zatim lijevo sat i pol uzbrdo. 17. *Čakor* (sedlo 1849 m); 40 km Titogradskom cestom. Od Čakora na jug greben sa Đevojačkim Kršem (2046 m) pol sata, prijevoj Dio još pola sata, Starac (2426 m) daljnja 2 sata, Pasji vrh (2406 m) 2 sata, Marjaš (2530 m) sat i pol, Maja Rops (2503 m) 2 sata. 18. *Dečani* 14 km Prizrenском cestom na jug.

B) Dečani (600 m).

1. Visoki Dečani, manastir; 2 km cestom na z. 2. *Kožnjar*, šumsko naselje; još 10 km cestom. 3. *Koprivnik*; slaba staza od Kožnjara preko pleća 4 sata. 4. *Marjaš*, *Maja Rops*, *Pasji Vrh*. Od Kožnjara na brdo Kožnjar do 4. serpentine, jedan sat grebenom do raskršća na livadi i zatim desno pod vrhove. 5. *Derovica* (2656 m). Od spomenutog raskršća lijevo preko Kožnjarske Bistrice i Pločice za 5 sati. Iz Dečana dolinom Ločanske Bistrice 7—8 sati. (Ovaj put ukoliko se ne dobije prijevoz do Kožnjara.)

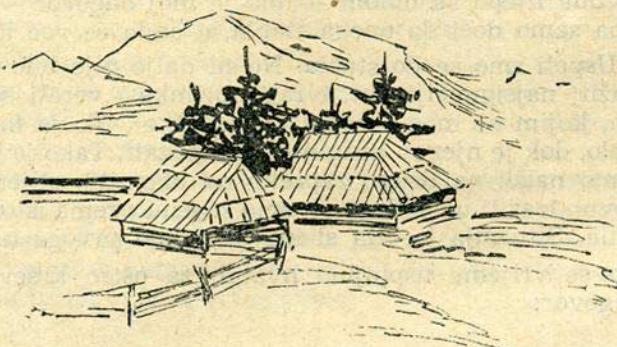
C) Plavsko jezero (901 m).

1. *Visitor* (2210 m); 3 i pol sata uspona od hotela na zapad. 2. *Zeletin* (2125 m); preko Visitorskih jezera još 3 sata. 3. *Čakor*; cestom preko Murine oko 30 km (odavde dalje kao pod 17A). 4. *Dio*; 4—5 sati. 5. *Ridsko jezero* (1970 m); 4 sata 6. *Krš Bogičevica* (ili Ridski krš); još 1 sat. 7. *Ujkov Krš* (2275 m, granica!); još jedan sat. 8. *Maja Rops* (2503 m); preko Babinog polja (mlječni proizvodi) i sedla Čaf Bagčes (2103 m) 6—7 sati. 9. *Derovica*; od Čaf Bagčes preko stanova Boks, Rops i Pločice graničarskom stazom 4 sata.

D) Gusinje (917 m).

1. *Visitor*; preko Visitorskih jezera 5 sati. 2. *Trojan* (2183 m, granica!); preko Kodre 3 i pol sata. 3. *Popadija* (2056 m, granica!) i *Zastan*; kroz Vojušu 4 sata. 4. *Vezirova Brada*; najlakši prilaz iz Gusinja preko stanova na Vez. Bradi. 5. *Ropočanska dolina*; preko Vusanja 1 sat. Na početku doline (t. j. na ulazu) ponor Grlja, a na kraju, kod granice, jezero Ličeni Gštars (1238 m), sat i pol od Grlje. 6. *Maja Borit* (2035 m); dva i pol sata, *Kadis* (2102 m) još 45 minuta, preko lokava na *M. Sapit* (2148 m) ili *Čaf Bor* (1858 m, granica!) još 1 sat. 7. *Bjelič*; sa s. i. strane: Gusinje—Vusanje—Zarunica—Čaf Bor 4 sata. Sa j. z.: Gusinje—Vusanje—Ropočana—Zastanski stanovi (granica) 4 sata.

Alpinistički usponi mogući su u sjevernoj stijeni Hajle (2400 m, prepenjano zimi), Žutog Kamena (2522 m, prepenjano nekoliko smjerova ljeti), južnoj stijeni Maja Ćetav (2460 m) u barijeri Krš Cvrlje, (prepenjana zimi i ljeti) i mnogobrojnim zubovima Vezirove Brade i Bjeliča (neke je prepenjala Slovenka Mira Debelakova još prije rata).

Na Biokovu

Impozantne su puste bijele stijene Biokova, što se u dubinu od nekoliko stotina metara strmo ruše prema Jadranu. Kad se prvi put ugledaju, dobiva se dojam, da je nemoguće popeti se na njihove vrhove. Pod tim sam dojmovima bio, kada sam na putu iz Splita sa broda promatrao ove litice i klance. Pa ipak kroz te klisure i provalije pronašli su ljudi staze, po kojima uzlaze na tu planinu.

Bilo je mjeseca kolovoza, kad sam boravio u makarskom primorju. Ove su me stijene neobično privlačile. Par puta sam u popodnevnoj šetnji dopro do njihova podnožja i promatrao ih. I nisam mogao odoljeti. Odlučio sam da se uspnem na Sinjal (1333 m).

Tako se jednog dana u prvi osvit uputisemo nas dvoje na Biokovo. Opremili smo se sandalama sa solidnim gumenim potplatima, ponijeli hrane za jedan dan i oveću čuturu vode. Od hotela Jadran na obali do napuštenе kapelice Sv. Jure između Makarske i Tučepa put nas je vodio kroz vinograde i vrtove maslina i smokava, uzbrdo kraj rezervoara za vodovod do Podpeći — krajnjeg sjevernog naselja Tučepa — pa dalje kroz Podpeć uz kapelicu sjevernim smjerom do pod Stijenje (Peć), gdje počinje šuma. Ovdje staza skreće desno preko točila i uvale i izlazi po sjevernom obronku susjednog grebena na planinu.

A tu zapravo i počinje pričovijest. Mjesto da smo krenuli tom stazom, mi smo se uputili šumom i nastavili u dva smjera ostajući tvrdokorno svaki kod svojega, jedan prema Kotišini, a drugi više istočno u smjeru vrha. Kad smo nakon kratkog vremena dozivanjem pokušali uspostaviti vezu, nismo u tom uspjeli. Da se ne izgubimo, držali smo daljnji pravac jedno prema drugom i tako se konačno sastali na mjestu, gdje nam se ispriječila barijera od kojih 15 do 20 metara visoke okomite stijene. Što sada? Najpametnije bi bilo, da smo se vratili na stazu. Ali svi planinari ne rade uvijek ono, što je najpametnije. Tako i mi. Mjesto toga onaj s više inicijative počeo je »pipati« stijenu, t. j. tražiti ulaz, kojim bi se popeo na greben i po njemu nastavio do vrha. I pronašao ga je na sjevernoj strani uz rub strmog točila. No vidjelo se odmah, da će to biti teži posao. Već sam početak nagoviještao je to.

— Joj, kako će ja gore?! — čuo se nesiguran glas.

— Evo ovuda lijepo za mnom — bio je moj odgovor — i meni nije baš lako. Treba samo doći do onoga stabla, a onda će već ići bolje.

I išlo je. Uspeli smo se do stabla. No ni dalje nije bilo mnogo bolje. Trebalо je tražiti najsigurniji put, birati oprimke i verati se, dok nismo dosegli greben, kojim se moglo hodati »dvonoške«. To je međutim samo jednomu uspjelo, dok je njegov drug nastavio puzati. Tako je to išlo lagano dalje, dok nismo naišli na drugu zapreku od okomitih stijena, te je bilo potrebno ponovno tražiti ulaz. Zaobišli smo stijenu prema istoku do strmog i dubokog točila. Situacija je bila slična onoj kod prvoga ulaza.

Neko smo se vrijeme uspinjući hvatali za oštro krševito kamenje, kad padne prigorov:

— Ti neprestano ideš nekuda gore i samo gore!

— A kuda čemo? Moramo gore, jer na drugi način ne znam kako čemo stići na vrh, a onda i zbog toga, što se natrag više ne može, jer čemo se inače razbiti kao stari lonci. Evo ti čutura, pa gutni malo, ali treba štedjeti, jer je voda već blizu dna. Tako! A sada nastavimo puzati.

Nastavljamo oprezno dalje. Nailazimo na glatke ploče, gdje je trebalo pojačati oprez. Stijena se strmo ruši duboko do točila, što se u oštem nagibu spušta do naselja, gdje prelazi u korito bujiice, koja završava negdje na obali. Čini nam se, da je ovaj dio teži od prvoga. Iskušavamo čvrstinu oprimaka. Jedan se dio, veličine dobre cigle, otkinuo i da sam bio neoprezan, sletio bih s njim niz strminu. Hvatamo se čvrstih žila mršavog grmlja i polako se uspinjemo.

Pogled s Biokova na otok Brač

Kratak odah. Komadić kruha i gutljaj vode. Razgled je sve prostraniji i ljepši: nižu se sela i zaseoci od Makarske do Podgore i dalje; uz obalu se razabire crkva tučepskog groblja s ostacima bogumilskih grobova; iz plavila Jadranu izronjuju otoci, Brač, Hvar i Korčula, a podno biokovskih stijena prostrla se ploha maslinika, vinograda i nasada smokava kao da je pokrita zelenim sagom. Na susjednom grebenu jasno se očrtava staza, koja od Peći (Stijenja) izlazi na planinu. Dan je vedar i sunčan, uzduh suh, no vjetrić razblažuje vrućinu...

— Oh, da sam sada stonoga! Kako bih se lako uspeo po tim stijenama. Omakne ti se na primjer jedna noga ili dvije, tri, četiri, a ti i dalje sigurno stojiš na ostalima, kao da se nije ništa dogodilo. Nema ni govora o tome, da se skotrljaš u provaliju.

— Krasno! No pomisli, koliko bi pari cipela trebao! Bolje da si pauk. Omakneš se, a ti ispustiš nit paučine, ljudiš se neko vrijeme, a kad ti je toga dosta, uspneš se opet po paučini. No dosta je pričanja. Idemo dalje. Evo, sudeći po okolini nemamo više daleko do vrha. Samo nemoj gledati u provaliju, da te ne ovlada vrtoglavica.

Veremo se dalje. Počak i oprezno. Noge su mi već išarane od ogrebotina po oštem kršu. Što smo bliže cilju uspon je sve teži.

— Ti opet tjeraš nekuda gore — pada prigovor.

— Još samo malo.

Konačno! Probili smo se između granja niskog osamljenog drveta i dosegli vršni greben.

— Čudno je, kako neko drveće ima običaj da raste upravo na mjestu, gdje najviše smeta prolazu.

— Tako je i s nekim ljudima. Dode ti u najnezgodnije vrijeme i priča ti duge priče, baš kad je tebi najmanje stalo do razgovora.

Odahnuli smo. Iako je greben vrlo uzak, možemo ipak hodati dvonoške — ovajput obadvojica. Kako je ugodno hodati dvonoške nakon skoro petsatnog puzanja!

Tu već ima tragova ljudi i znakova sitne stoke. Ali danas nigdje nikoga. Tišina. Samo nas povjetarac lagano miluje po obrazima.

Okrenuli smo prema Jadranu. Upijamo dívne slike i sklad boja neba, mora i okolice ...

A onda se okrećemo na protivnu stranu. Tik pred nama je vrh. Ispriječio se poput visoke neosvojive tvrdave strmih masivnih zidova. Kao da mi govori:

— Još mi nismo gotovi, barba!

Ali ja se sada ne dam.

— Čekaj, da te malo ogledam sa obadvije strane. Nisi ti opet takav, kakvim se prikazuješ.

Okomite stijene pred nama nastavljaju se prema zapadu do provalije. No na istočnoj strani uz stijenu vodi pastirska staza, kojom za kratko vrijeme izlazimo na plato. Odavle se na vrh uspinjemo bez poteškoća.

Planinarima je poznat onaj posebni osjećaj, kad dođu na cilj svoje ture. Sjesti na vrhu, izvaditi iz naprtnjače hranu, utažiti glad i žedu. A onda kružiti pogledom dokle oko seže i promatrati okolne vrhove i cijelu panoramu. I nakon toga dolaze tim vrhovima u pohode kao dragim starim znancima nailazeći svakiput na nove ljepote i vraćajući se ispunjeni posebnim unutarnjim zadovoljstvom i srećom, koju samo u planinama mogu naći.

— Eh, da mi je sada moja ura! Najprije bih pogledao koliko je sati. Ali ovaj put mi ni ne treba. Znam, da pokazuje točno pet minuta iza devet, jer joj je jučer puklo pero, i kazaljke se ne miču s mjesta; pa da mi je još karta, koju sam ostavio u Zagrebu i kompas, koji sam zaboravio dolje u hotelu: kretao bih se ovuda kao po poznatom kraju, a ovako sjedim tu kao analfabet pred otvorenom knjigom. A onda da nam je ostalo bar malo vode, da ovlažim jezik! Ali čutura je prazna.

No dobro je i ovako. Proživjet ćemo kratko vrijeme poput prastanovanika ovoga kraja, koji nisu mjerili vrijeme na sate i minute niti su hodali po kartama i kompasima. Sudeći po suncu podne je već dobrano poodmaklo. Znamo od priliike pravac prema Vošcu, no staze su nam nepoznate. Da krenemo?

Pošli smo pastirskom stazom po kršu obrasлом kržljavom travom. Oko nas obli vrhovi sa čudom promatralju ovo dvoje samotnih latalica, koji po toj osami traže uzbuđenja i dojmova, kojih dolje na obali nisu mogli naći. Staza vijuga između vrtača. Malo niže pomoli se krov kolibe. Spuštamo se do nje. Vrata otvorena, ali u kolibi nikoga. Ispod krova pred ulazom obješena kablica s vodom. Utažimo žed, uzmemo nešto vode u čuturu i nastavimo put zaobilazeći vrtače. Gdjegod je bilo moguće prikupiti malo zemlje, marna je ruka te ponikve zasadila povrćem, krumpirom i kupusom ili zasijala žitom ili kukunuzom. Staze i stazice razdvajaju se i opet sastaju. Čuturu smo već davno ispraznili, ali žeđe nismo ugasili.

— Ja ne znam što mi je danas! Kao da sam putem pojeo komad Sahare. Svu ovu vodu, koju sam popio, kao da sam prosuo po pijesku.

Upravljam korake prema kolibici, koja se nedaleko razabire. No kad smo došli bliže, ustanovili smo, da je to samo gromada kamenja.

Dolazimo do kolnika, kojim skrećemo prema zapadu i stižemo do planinarskog doma pod Vošcem. Konačno smo našli ljude. Bilo je 4.30 sati poslije podne. Tamo smo dobili vode i nakon odmora spustili se u 5 sati kraj Vošca izgrađenom serpentinom prema Makarskoj. Žurimo se, koliko to umorne noge podnose, da za dana stignemo. Sitno kamenje pršti pod našim nogama, a serpentinama nikad kraja.

Već je pao mрак, kada smo u 7 sati stigli u Makar, odakle smo se, prošavši kraj crkve, spustili na cestu, koja vodi u Makarsku.

*

Osam je sati. Sjedimo u Makarskoj u gostionici. Izvadili smo iz naprtnjača preostalu hranu i uz piće večeramo.

— Uh, pune su mi noge tih serpentina! Kad stignem u svoju sobu, skinem cipele i legnem u krevet, bit ću sretan čovjek!

— Kako je kojiput malo potrebno, da čovjek bude sretan!

— Ili mnogo. Kako se uzme. Pomisli samo na naš današnji put od pet sati ujutru. No umor će proći već sutra, a ljepote današnjeg dana ostat će u dubini duše. I sjaj tih ljepota dugo će još sjati u nama. No već je devet sati. Do našeg ishodišta trebamo još sat hoda. Hajdemo!

I dvoje planinara krene u vedru noć.

Upotreba moga čvora kod tankog užeta i dva nova čvora

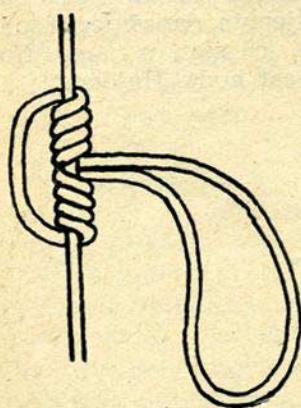
Kako je poznato, upotreba moga dosadašnjeg čvora zahtjevala je ispunjavanje izvjesnih uslova, koji su se odnosili na promjer penjačkog užeta i pomoćnih zamaka, a što sam svojevremeno opisao u prosinackom broju austrijskog planinarskog časopisa (*Österreichische Alpenzeitung*) od 1931. godine. U ono vrijeme je to bilo dovoljno, i taj međusobni odnos u jakosti penjačkog užeta i pomoćnih zamaka, koje su se tada uopće upotrijevali prilikom penjačkih uspona, potpuno je udovoljavao postavljenim zahtjevima, te se ja nisam više trudio da nađem još povoljnije rješenje.

Međutim karabinerski čvor, kojeg je pronašao Franz Bachmann, omogućio je, da su se pomoću karabinera sa osiguračem mogle sada pričvršćivati pomoćne zamke i na nešto tanja penjačka užeta, što se do tога pronalaska nije moglo postići mojim čvorom, te je tako taj pronalazak karabinerskog čvora riješio i pitanje slične primjene moga čvora.

Prilikom ispitivanja karabinerskog čvora (Franza Bachmanna), koja su vršili zajedničkom suradnjom Harald Engländer i ing. Hans Bachl u penjačkoj školi u Neumühlu, pronašao je H. Engländer zapanjujuće jednostavno rješenje problema.

H. Engländer je naime uspio pričvrstiti pomoćnu zamku na tanko uže na taj način, što je jedan kraj zamke provlačio oko penjačkog užeta tri puta umjesto dva puta, tako da je pomoćna zamka obuhvatala uže u šest, a ne u četiri zavoja (kao kod prvobitnog Prusikova čvora, kod kojeg je Prusik provlačio samo dva puta, tako da zamka čini četiri zavoja, op. prev.), a što se dosadašnjim načinom upotrebe nije moglo postići mojim čvorom na tako tankim penjačkim užetima.

Međutim prilikom daljnih ispitivanja ustanovio sam, da je dapače moguće pričvršćivati na taj način i pomoćne zamke, koje su jednako debele kao i penjačko uže, samo je tada kod povoljnijih uslova trenja potrebno provlačiti četiri puta (slika 1), a kad je trenje nepovoljno, pet puta. Ta ispitivanja vršio sam na vijenim penjačkim užetima od 5—12 mm promjera, a svaki put sam uzeo penjačka užeta i pomoćne zamke iste debljine. Taj novi način pričvršćivanja pomoćne zamke jednake debljine kao i odgovarajuće penjačko uže omogućuje potpuno sigurno uspinjanje, spasavanje, a i izvlačenje unesrećenika u planinama. Tako se na pr. može nekome tko je pao u ledenjačku pukotinu uba-

Slika 1.

Čvor za spasavanje (sa četiri provlačenja)

čiti odrezani komad glavnog užeta određene dužine, i na taj način omogućiti tom planinaru da se gore navedenim načinom samopodizanjem izvuče iz pukotine. Pravilo prilikom upotrebe tanjih užeta i pri tome debljih zamaka glasi: »Ne daje li dvostruko provlačenje pomoćne zamke oko penjačkog užeta potrebnu pouzdanost čvora, tada se mora prilikom pravljenja čvora primjeniti jedan do tri provlačenja više, ali ne nikako više nego što je potrebno.«

A) Novi čvor za srednjeg penjača u penjačkom navezu
(Čvor »Austrijskog alpinskog kluba«)

Planinar zahtijeva od svakoga čvora slijedeće: 1) da sigurno drži, 2) da se lagano otvara poslije opterećenja, navlaženja ili smrzavanja, 3) što manji potrošak užeta i 4) da se može lagano upamtiti.

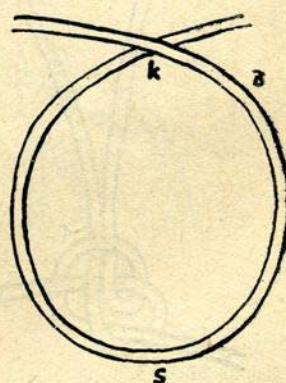
Za sada se još uvijek najviše upotrebljava kao čvor za srednjeg čovjeka u penjačkom navezu t. zv. »Sackstich« (za taj njemački izraz u našim alpinističkim krugovima još nemamo odgovarajući izraz na hrvatskom jeziku, op. prev.) koji se lagano pamti i primjenjuje, iako je uvijek bio velika briga penjaču, jer ga je teško otvoriti poslije jačeg opterećenja, navlaženja ili smrzavanja, a osim toga troši i mnogo užeta.

Zato sam već i prije 1940. godine tražio neki bolji čvor za srednjeg penjača u navezu, te sam u broju listopad-studeni austrijskog planinarskog časopisa »Österreichische Alpenzeitung« od 1940. godine i opisao moj »čvor gorske službe« (»Bergwachtknoten«), koji doduše treba manje užeta nego »Sackstich«, lagano se otvara i pamti, ali koji je ipak zahtjevao izvjestan oprez prilikom upotrebe.

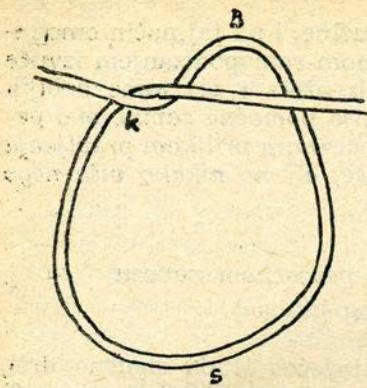
U međuvremenu je Wastl Mariner u svojoj knjizi »Nova tehnika spasavanja u planinama« opisao jedan drugi čvor za srednjeg penjača u navezu, t. zv. »čvor za sijeno« (»Heuknoten«), koji je siguran, lagano se može sastaviti i otvoriti, nije ga teško upamtiti, ali treba nevjerljivo mnogo užeta. Veliki potrošak užeta je međutim nedostatak, koji se neugodno osjeća, budući da mi penjači dolazimo u stijeni često u neugodan položaj, a sve zato, jer nam katkada manjka tek nekoliko centimetara užeta do jednog sigurnog stajališta. Osim toga se većim čvorom povećava i težina na samom tijelu penjača.

Zbog toga sam i dalje tražio idealniji čvor za srednjeg penjača i došao do slijedećeg rješenja:

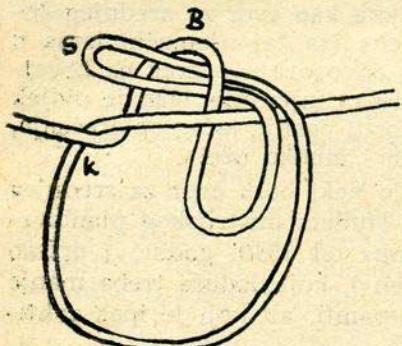
1. Na užetu se napravi zamka otprilike tako velika kolika je širina ramena (slika 2). Penjačko uže se mora križati sa desne strane na lijevu, te se prema tome čvor mora sastavljati onako kako je to prikazano na priloženim crtežima. Ako pak obratno križamo uže, tako da se dobije slika kao u zrcalu, onda i sve priložene crteže treba promatrati u zrcalu, odnosno tumačiti ih onda u obrnutom smislu.

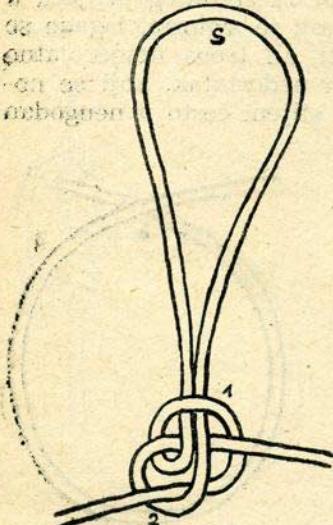
Slika 2.

Slika 3.

Slika 4.

Slika 5.

2. Sada se od te zamke provuće desni gornji dio (B) ispod onoga kraja užeta, koji teče od križanja užeta (k) u smjeru prema desno, tako da se sada gore pojavi nova mala zamka polukružnog oblika (B) — slika 3.

3. Ta se nova mala zamka (B) drži lijevom rukom otvorena, a desnom se rukom hvata najdonji dio prvobitne veće zamke (S), te se taj dio prebaci s desna na lijevo preko onog kraja penjačkog užeta, koji od križanja užeta ide u desnom smjeru, te se tada taj najdonji dio zamke provuće odozdo (a ne odozgo!) kroz onu malu naknadno nastalu zamku polukružnog oblika (slika 4).

4. Sada se taj najdonji dio prvobitne zamke (S) izvuče do kraja kroz malu zamku polukružnog oblika (B), dok se ne sastavi čvor, kako je to prikazano na slici 5.

Čvor se može lagano učiniti labavim na taj način da se potežu zavoji na čvoru pod 1 i 2 prema slici 5, a time se otvara i sam čvor. Taj novi čvor treba najmanje užeta, dapače četvrt metra manje nego Marinerov »čvor za sijeno«, a isprobao sam ih sve na užetu od 12 mm debljine. Taj novi čvor nazvao sam u čast austrijskog alpskog kluba — »ÖAK«-čvorom.

Potrošak užeta za sastavljanje čvora:

čvorovi:

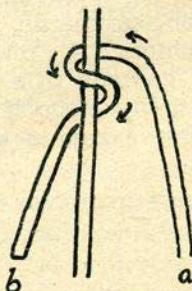
potrošak užeta
(zaokruženo)

Marinerov čvor za sijeno	57 cm
»Sackstich«	41 cm
Prusikov »čvor gorske službe« . . .	39 cm
»ÖAK-čvor«	32 cm

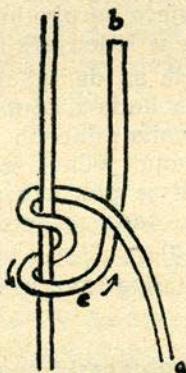
B) Novi čvor za spasavanje ('Alpenverein' čvor)

Činjenica, da se moj čvor (misli se onaj dosada uobičajeni sa dva provlačenja, op. ur.) teže pomiče ako se poveća broj provlačenja, kao i opažanje, da je kod upotrebe debljih užeta otežano višestruko provlačenje, što iz razloga sigurnosti nije bilo više potrebno, ponukalo me da potražim neko povoljnije rješenje. Već prvi pokušaji dali su takve rezultate, koji su premašili

sva moja očekivanja. Polazeći od sistema mojega čvora samo sa dva provlačenja, pokušao sam pričvrstiti na jednom pletenom užetu promjera 5—6 mm jedno drugo uže istih svojstava na slijedeći način:

Slika 6.

Slika 7.

Slika 8.

1. Omotao sam dva puta uže odozgo prema dolje oko glavnog užeta, koje visi (slika 6), i slobodan lijevi kraj omotanog užeta (b) provukao ispod slobodnog desnog kraja (a) omotanog užeta prema gore (slika 7).

2. Taj sam slobodni kraj (b) opet dva puta omotao u istom smislu kao i prije oko glavnog užeta, ali sada odozdo prema gore (slika 8 i 9).

3. Sada sam taj slobodni kraj užeta (b) provukao desno dolje kroz zamku c (slika 10), koja je nastala prilikom provlačenja slobodnog lijevog kraja (b) prema gore (vidi sliku 7), pa ako se sada taj kraj zategne, čvor se stegne (slika 11). Taj nastali čvor, koji ima veliku sličnost sa mojim prvotnim čvorm za spasavanje, mogao se opteretiti sa sigurnošću na završetku užeta (a) sa 80 kilograma, i dao se lagano pomicati kada je bio bez opterećenja.

Slika 9.

Slika 10.

Slika 11.

Tako je konačno postalo moguće povezati dva jednakobeba jednostruka užeta, a da čvor djeluje odmah kod opterećenja, i da se opet lagano pomiče. Pokušaj, da spojim na sličan način pleteno uže od 8 mm i vijeno od 12 mm, također je uspio sa istim rezultatom.

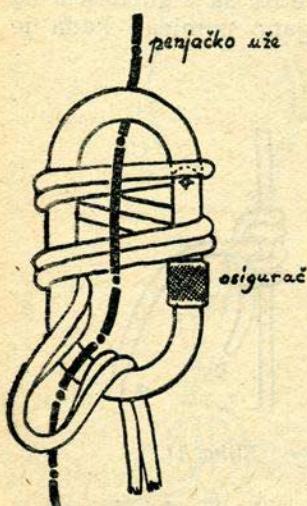
Taj novi čvor sada omogućuje, umjesto prijašnjeg dvostrukog provlačenja užeta odgovarajućih debljina, upotrebu jednako debelih užeta sve do omjera 1 : 1, t. j. sve do jednakе debljine dvaju užeta, a da se usprkos tome lagano pomicše kao i moj čvor sa samo dva provlačenja. Pri upotrebi ovoga novog čvora osjeća se ugodna razlika prilikom uspinjanja preko prevjesa ili nakon pada u ledenjačku pukotinu.

Daljnja ispitivanja pokazala su da taj novi čvor za spasavanje (»Alpenverein« čvor) djeluje i onda kada nastupe izvjesne promjene. Tako je on pouzdan kod povezanih zamaka odnosno užeta odnosa 1:1 i onda kada dolje ima tri zavoja, a gore samo jedan, samo što ga tada nije moguće više tako lako pomicati. Ako li je pak uže znatno deblje nego li zamka, koja je na njemu pričvršćena, tada se može od dva zavoja u gornjem dijelu čvora oduzeti jedan zavoj.

U čast Austrijskog planinarskog saveza nazvao sam ovaj čvor imenom »Alpenverein« čvor.

Karabinerski čvor

Nakon dugog i zaslužnog nastojanja uspio je Franz Bachmann iz Feldkirch-Lavisa, pronaći napravu, koja slično djeluje kao i moj prvotni čvor za spasavanje (čvor, koji nastaje prilikom dvostrukog provlačenja, dakle čvor, koji se upotrebljavao do sada. Op. prev.), a koja znatno poboljšava mogućnost izvlačenja i spasavanja unesrećenih planinara. Naročiti karabiner sa osiguračem, koji ne dopušta njegovo otvaranje, omota se zamkom na način koji je prikazan na priloženoj slici, čime se postiže da taj karabiner kod opterećenja slobodnog završetka zamke pritegne penjačko uže, i tada slično drži kao i moj čvor, a opet se lagano pomicše kada nije opterećen.

Slika 12.

Karabinerski čvor
(F. Bachmanna)

Ispravna je tvrdnja F. Bachmanna, da se karabinerski čvor laganije pomicše na mokrom penjačkom užetu, i da pouzdanije drži na tajnjem penjačkom užetu, nego moj dosadašnji čvor za spasavanje (sa dva provlačenja), no zato je međutim potrebno ukazati na nekoliko nedostataka koje ima karabinerski čvor. Karabinerski čvor zahtijeva za svaku zamku odgovarajući karabiner sa osiguračem, budući da obični karabiner ne odgovara svrsi, jer bi se otvorio kada bi obavijena zamka izvršila pritisak na njega. Osim toga samo namještanje karabinerskog čvora traje dulje vremena i neugodnije je kod hladnoće (na pr. u ledenjačkoj pukotini), nego što je to kod sastavljanja jednoga čvora za spasavanje samo od zamke. Nadalje kod opasnog hodanja preko ledenjaka nije ugodno na sebi nositi dva karabinerska čvora zajedno sa zamkama, koji vise pričvršćeni na prsnoj zamci, tim više što se doskora osjeti hladna kovina i kroz deblju odjeću, a to se sve izbjegne upotrebom mojih zamaka za spasava-

nje. Konačno taj karabinerski čvor zauzima znatno više mesta nego moj čvor za spasavanje i kod upotrebe na terenu izaziva često razne poteškoće. Upotrebi li se pak karabinerski čvor kod mojih metoda izvlačenja i spašavanja (na pr. sv. Bernard ili kod podizanja unesrećenog iz ledenjačke pukotine) tada se smanjuje i broj potrebnih karabinera sa osiguračem za pravljenje potrebnih karabinerskih čvorova, a ako tih karabinera sa osiguračem nema dovoljno, tada je nemoguće pomoći unesrećeniku, osim ako u tom slučaju ne primjenimo neki zahvat sa drugim čvorovima za koje karabineri sa osiguračem nisu potrebni.

F. Bachmann je dao također i opis novog načina uspinjanja pomoću dva karabinerska čvora. On bi izgledao ovako:

Bachmann ne provlači obje zamke za uspinjanje kroz zamku na prsima, kako je to potrebno kod moje metode, već jedna zamka neposredno od nogu izvan zamke na prsima ide do čvora na užetu, dok drugu zamku za uspinjanje pričvršćuje u čvor na užetu zajedno sa zamkom na prsima! Taj njegov postupak djelomično uzrokuje katkada tri odlučujuća nedostatka:

1. Cijeli napor uspinjanja savladava se samo jednom nogom.

2. Prilikom premještanja spojene zamke (one, koja je u vezi sa zamkom na prsima, op. prev.) mora se penjačko uže čvrsto držati rukom ili savijanjem lakta, što kod iscrpljenosti, ozljede ili teške naprtnjače može onoga koji se uspinje dovesti na rub očajanja, tim više što za sve to treba i čvrste ruke i što se ove sve tri spomenute okolnosti mogu istovremeno pojaviti padom u ledenjačku pukotinu.

3. Bachmannovom metodom nemoguće je savladati prevjese u stijeni i ledu, jer se kod svladavanja tih prepreka moraju zamke za podizanje pomicati po penjačkom užetu prema gore, sve dok čvorovi tih zamaka ne dođu u visinu buta, a to je nemoguće postići pomoću one zamke, koja je spojena zajedno sa zamkom na prsima u jednom čvoru na penjačkom užetu. Osim toga je potrebno imati za taj gore spomenuti slučaj i obje ruke slobodne, a to je kod Bachmannove metode nemoguće, budući da jedna ruka mora biti uvijek zauzeta.

Nadalje, ta metoda zataji i kod upotrebe tankih i mekanih užeta, pa makar se karabinerski čvor po uputi Bachmanna gusto ovije zamkom.

Otkriće H. Engländera, međutim, omogućuje sada primjenu moga prvotnog čvora za spasavanje kod užeta i zamaka sve do omjera 1 : 1 promjera, a moj novi čvor za spasavanje (»Alpenverein« čvor) dozvoljava kod iste primjene upotrebu jednostavnijih užeta, a osim toga se lagano pomiče i premješta.

Usprkos mnogim nedostacima, koji se pojavljuju upotrebom karabinerskog čvora, ipak će i nadalje karabinerski čvor vršiti svoju dužnost, pogotovo kod ekspedicija za spasavanje, koje mnogo rade sa mokrim užetima i koje raspolažu sa dovoljnim brojem karabinera sa osiguračem.

Hoće li se pak planinar ili alpinista odlučiti da uvijek sobom nosi još dva takva karabinera sa osiguračem sa potrebnim zamjkama, ili će se

poslužiti jednostavnijim užetima i zamkama raznih debljina u slučajevima pada u ledenjačku pukotinu ili konačno još kojom drugom metodom spasavanja, to konačno ovisi o slobodnom izboru svakoga pojedinca. Navedenim otkrićima H. Engländera kao i »Alpenverein« čvora znatno je proširena mogućnost samospasavanja pomoću zamaka, a bez upotrebe karabinera, dok F. Bachmannu ostaje trajna zasluga što je pronalaskom kärabinerskog čvora pokrenuo prividno dovršeno traženje dalnjih mogućnosti u tom smjeru, i time postigao napredak.

(Članak: »Die Anwendung meines Knotens bei dünnen Seilen und zwei neue Knoten«, Österreichische Alpenzeitung, siječanj–veljača 1952. g., dozvolom autora dr. Karla Prusika preveo K. Mihaljević).

Edvin Rakoš:

Trebević—Jahorina—Romanija

Vlak je pišeći ujurio u sarajevsku stanicu. Silazimo iz vagona i pomiješani u gomilu putnika ulazimo u grad. Sarajevo je centar planinarstva Bosne i Hercegovine, a to nije ni čudo, jer se u njegovoј blizini nalaze mnoge planine koje svojom visinom, te bogatstvom flore i faune privlače ne samo planinare već i turiste. Skoro do samih vrhova tih planina vode široke ceste, pa je time i pristup na vrhove uvelike olakšan. Na sve bliže planine pa i one udaljenije (Prenj, Čvrsnica i t. d.) može se dosta brzo stići i uskotračnom željeznicom, koja će nas dovesti do ishodišnjih mjesta, iz kojih opet za nekoliko sati ugodna hoda stižemo do novoizgrađenih planinarskih domova ili samih vrhova.

Mi smo namjeravali da što bolje iskoristimo raspoloživa četiri dana i posjetimo što više planina okoline Sarajeva. Nekolicina se od naše grupe odvojila na kolodvoru i ušla u uskotračnu željeznicu sa namjerom da obide Bjelašnicu. Mi ostali odlučili smo da prođemo Trebević, Jahorinu i Romaniju, pa smo požurili da za dana stignemo na Trebević, na kojega uspon počinje već iz samoga Sarajeva.

Prolazimo kroz centar. Sunce je nemilosrdno pripalilo, a teške naprtnjače navještaju nam, da ćemo se dobro oznojiti. Ulice su pune ljudi, buke kola, automobila, tramvaja koji jure u raznim pravcima, probijajući put bjesomučnom zvonjavom. Ne prođe tren, a da se netko ne okrzne o naša natovarena leđa, a i među sobom se guramo i spotičemo, da bi izmakli nekom vozilu ili užurbanom prolazniku, pa nije čudo da jedva čekamo da izidemo iz te vreve. Želja nam se ubrzo ispunila, jer kad smo prešli most preko Miljacke nestalo je one silne vreve, promet je bio daleko manji, pa smo se mogli slobodnije kretati. Ušli smo u široku cestu, koja vodi strmo gore i sada prolazimo kroz naselja malih, tipično bosanskih kućica, koje su se rasprostrle visoko po podnožju Trebevića. Zastajkujemo kod starih turskih groblja kojih imade ovdje mnogo, a stisnula su se po malim prostorima između kuća. Na nekim mjestima razabiru se jedino po povaljenim »nišanima« obraslim korovom, pa premda su izglađeni zubom vremena, ipak se odaju slabo vidljivim slovima.

Na Jahorini

Foto: E. Rakoš

Već smo se dosta visoko uspeli, a još stalno prolazimo uz raštrkane kuće, pred kojima se igraju suncem opaljena djeca, koja nas začuđeno promatralju. Stariji nam se ne čude, već nas upućuju na prečace. Naviknuti su oni na planinare Sarajlije, koji ovuda prolaze subotom ili nedjeljom da se naužiju svježeg zraka i lijepih vidika sa Trebevića. Put nas dalje vodi kroz šumarak uz mali potok pa zatim preko strmih livada na cestu. Nastavili smo cestom, i uskoro stižemo na Ravne, gdje ostajemo na ručku u turističkom domu. Nešto dalje sagrađen je još pred dvije godine smučarski dom, sa čijeg se balkona mogu promatrati skokovi na skakaonici izgrađenoj nedaleko na suprotnom briježu. Nešto dalje, na Brusu, nalazi se hotel. Nakon prilično kasnog ručka, uprtili smo naprtnjače i uputili se dobro markiranim putem, kroz gustu šumu i vododerine, preko Dobre vode prema gornjem domu. Čitavim putem imali smo osjećaj kao da prolazimo lijepo uređenim parkom. Široki putovi vode kroz gustu i visoku bjelogoričnu i crnogoričnu šumu, mjestimično uklesani u stijene, koje su se bile ispriječile na putu. Prema vrhu, u blizini doma, nestaje visoke šume i tu nalazimo niske boriće, ariš i muniku. Za koja 3 sata laganog hoda, uračunavši i onaj put iz Sarajeva na Ravne, stigli smo u dom koji je smješten na sjevernoj padini pod samim vrhom.

Dom ima kapacitet od 50 ležaja, a njime upravlja PD Željezničar iz Sarajeva. Nakon kraćeg odmora popeli smo se na vrh (1629 m). Odavle se pružaju lijepi vidici na sve strane. Sam Trebević sastavljen je od nekoliko planinskih vijenaca, od kojih se jedan pruža daleko prema jugoistoku, da se spoji sa Jahorinom, ciljem našeg sutrašnjeg pohoda. Na istoku promatramo Hotičko polje, a na sjeveroistoku šumovitu Romaniju. Na samom sjeveru protegla se visoravan Crepuljsko na čijim se nižim obroncima rasprostrala periferija Sarajeva. Sarajevskim skijašima poznati su dobri tereni Crepuljskog, te se oni znadu, kada padne dosta snijega, spustiti sa vrhova u sam grad. Na zapadu vidi se sarajevsko polje sa rijekom Bosnom, a u daljini naziru se konture Vranice i Vlašića. Prema jugu nižu se Igman, Bjelašnica, Treskavica, Prenj i niz drugih planina. Geološka grada Trebevića uvjetovala je obilne izvore, koji se sa sjeverne strane ulijevaju u Miljacku, a sa južnih u Kasindolsku rijeku, koje ujedno čine sjevernu i južnu granicu tog masiva. Južne strane Trebevića su prilično strme, krševite i umjesto šuma nalazimo, naročito u nižim predjelima, bogate pašnjake. Još dugo sjedili smo na vrhu i upijali ljepote šuma, livada i dalekih vrhunaca, dok nas nije sunce, koje je zapadao, prinudilo da se povratimo u dom na spavanje.

Slijedećeg dana, nakon obilnog doručka, krenuli smo dalje za Jahorinu. Spustili smo se po nekoliko serpentina prema Dobroj vodi, a zatim prečacem zaobilazeći masiv, u pravcu istoka na Puhove Ravni. Susretali smo male konjiće, koji su raštrkani mirno pasli travu na tim ogromnim pašnjacima. Oni su ovdašnjim seljacima od velike koristi, jer im prenose otkos ili drva i sa najviših strmih travnjaka i šuma. Prošavši Čaire ušli smo opet u visoke crnogorične šume na čijim proplančima pasu krda ovaca, dok zvuk zvonca i meket zamire u gustim starim šumama. Izlazimo iz šuma na prostrane livade, iz livada opet u šume, čas po mekoj dubokoj travi, čas po kršu silazimo i opet se uspinjemo, a slike se stalno mijenjaju. Greben Trebevića sve se više udaljuje i konačno stižemo u Kasin Dô, gdje smo preduzeli duži odmor. Seljaci su vrlo gostoljubivi. Nudaju nam sira i mlijeka, što nam odlično dolazi da se osvježimo od konzerva, koje su nam bile jedina hrana na našoj turi. Nakon jela i odmora, oprostili smo se i krenuli dalje. Zaobišli smo glavni put u šumi, koji je bio pun blata i spustili se prema potoku, na spoju jugoistočnog grebena Trebevića i grebena Jahorine. Preskakivali smo potok na raznim mjestima, jer je bio nabujao od nedavnih oborina. Sada nastavljamo usponom kroz gustu šumu, probijajući si put kroz nisko granje crnogorice. Tu se već pojavljuje snijeg u debelim naslagama, koji nam otežava da nađemo put, jer su markacije vrlo rijetke. Ubrzo smo stigli na hrbat, gdje su nas omi koji su pozurili, čekali, sunčajući se na jakom proljetnom suncu. Odavle silazimo širokom cestom na Vukelinu vodu.

Prilično smo umorni, pa nismo išli toga dana na vrh. Stvari smo ostavili u baraci i otišli u šetnju po bližoj okolici. Baraka, u kojoj noćimo, ima 100 ležaja, što odlično služi zimi skijašima. Jahorinu uvelike posjećuju zbog odličnih terena ne samo domaći, već i skijaši ostalih republika, pa kako se na njoj vrše i natjecanja, poznata je i u inozemstvu. Masiv Jahorine dug je oko 30 km, a širok do 15 km. Najviši njen dio, Gola Jahorina, prostrana je visoravan, koja je svake zime načičkana skijašima. Sjeverna strana pokrivena je gustom šumom u kojoj nalazimo i javora, po kojem

je i dobila ime. Na visoravni raste ponegdje koje stablo crnogorice, dok joj je južna strana ogoljena kao i na Trebeviću. Izvori na Jahorini su tako obilni i dobri, da se odavle dugačkim cijevima opskrbljuje i Sarajevo iz izvora Bistrice i Prače.

Slijedećeg dana već rano u zoru nekolicina od naše grupe uspela se na visoravan. Nakon kraćeg boravka, jer su nadošle magle, sišli smo natrag na Vukelinu vodu. Uspjeli smo ipak da vidimo obližnje vrhunce

Zena iz bosanskih planina

Foto: E. Rakoš

Ozrena, Romanije, Bjelašnice i Treskavice, dok one udaljenije planine, Durmitor, Maglić, Vlašić i ostale, nismo mogli razaznati zbog magla koje su ih prekrivale.

Sa Vukeline vode nastavljamo put preko Bistrice, Tovarišta i Koliba na vrelo Miljacke. Na maloj livadi u blizini izvora učinili smo odmor. Miljacka nastaje od nekoliko jakih izvora čija se obilna voda slijeva preko ogromnih blokova kamenja, da se zatim spusti strmo dolje i, sakupljajući vode malih potoka, nastavlja prema zapadu u Sarajevo.

Na sjeveru promatramo Romaniju. Najviši su joj vrhovi ovi južni, koji se odavle vrlo lijepo vide. S te strane skoro okomito ruše se Bogovičke stijene, a na jugozapad Mokranjske, dok se prema sjeveru lagano spušta u prostranu visoravan. Nakon dužeg odmora napunili smo čture vodom iz izvora i nastavili silazak vododerinom na mjesto Koran, a odatle

uspon na Romaniju. Glavnom cestom ide se najprije prema istoku, onda strmim usponom u pravcu sjevera. Prolazili smo kroz mala naselja, preko pitomih brežuljaka i širokih pašnjaka, sve dok nas nije sitna kiša natjerala da potražimo zaklon u jednoj kući kod Carevih voda. Kiša je doskora prestala, i mi smo nastavili naš put prema domu dalje kroz šumu do Milutinovih Čaira. Dom još nije dovršen, ali je prizemlje uredeno tako, da smo dobili vrlo ugodan konak. Oprali smo se na jakom izvoru ispred kuće, i nakon jela pošli na Novakovu pećinu. Uspinjali smo se strmim livadama i zatim kroz šumu stigli do stijene. Put postaje sve uži i sada ide u stijeni po kojoj je uklesan nogostup. Zadnji dio je najstrmiji, otprije 30 m ispod samog ulaza u pećinu, tako da smo morali paziti na kamenje koje bi se otkidalo od krhke stijene ili padalo sa zasutih nogostupa. Stigavši na ulaz špilje, posjedali smo na kamenje promatrajući dolje u dubini sipar, na kojega je svaki čas sjurio po koji kamen da se zaustavi, ili pokrene koju malu kamenu lavinu. Špilja je svega nekoliko metara duboka, a iz nje postoji, po pričanju, izlaz gore na visoravan. Ta je špilja za vrijeme Turaka bila sklonište hajdučkoj družini na čelu sa Novakom i njegovim sinom Grujicom. Spustili smo se drugim pravcem i preko sipara ušli u visoku crnogoričnu šumu, probijajući si put ispod niskih krošnja drveća i polomljenih stabala. Flora je ovdje ista kao na Jahorini. Do 1000 m prevladava bukova šuma, a iznad nje je pojasa crnogorice, gdje nalazimo jelu, bijeli bor i omoriku.

Vidici su sa Romanije vrlo bogati. Međutim nama nije taj dan urođio željenim plodom, jer su magle bile prekrile daleke planine, isto kao i jučer kada smo bili na Jahorini. Sa Romanije vrh Trebevića djeluje vrlo impozantno, jer se odavle vide i južna i sjeverna strana, koje mu svojim strminama izgrađuju oštar greben. No priroda u okolini privlačila je svačije oko. Mali brežuljci, u čijim uvalama žubore potoci, bogati pašnjaci sa mnogo ovaca, visoke šume iz kojih strui zrak pun svježine; noseći u sebi miris borovine i sočne trave, pa zatim strme gole stijene sa raznim nijansama sivoće, ta raznolikost naplatila nam je sve napore koje smo uložili da se uspnemo u te visine.

Tu večer ugodno smo proveli u društvu sa sarajevskim planinarima uz vatru na livadi iznad doma. U pjesmi i razgovoru brzo je došla i noć, proljetna noć, sa bezbroj sitnih zvijezda koje su osule svemir. Šuma je zamrla. Tek po koji čuk oglasio se da razbije noćni mir. Bilo je dosta kasno kada smo legli spavati.

Rano u zoru krenuli smo na stanicu Koran. Bio je još sumrak kada smo ustali, a šuma je već oživjela i sa bezbroj raznih šumova pomiješanih sa cvrkutom ptica, započela svoju divnu proljetnu simfoniju. Bilo je svježe, tako da smo se brzo razbudili. Sjekli smo put mnogim prečacima, prolazeći kroz još uspavana sela, preko vlažnih livada, preskačući potočiće koji su se žurili dolje prema cesti. Na cestu smo stigli u prilično brzom tempu znajući da ne smijemo zakasniti na vlak, jer bi morali ostati još jedan dan u Sarajevu. Osvježili smo se u potoku, koji teče uz cestu. Taj potok, zbog obilne vode, iskoristili su seljaci za tjeranje mlinova koje smo u priličnom broju vidjeli sve do mjesta Korana. Na stanci smo se presukli i nedugo iza toga vozili se malom uskotračnom željeznicom prema Sarajevu. Sunce je izišlo i obgrlilo okolne brežuljke. Vozimo se trasom uklesanom u stijeni, visoko u brdu, dok sa sjeverne strane duboko dolje

šumi Paljanska Miljacka. Iza nekoliko okuka, prošavši nekoliko tunela, vidi se, samo na čas, sastav Paljanske Miljacke koja izvire na Jahorini, i Mokrankske Miljacke, koja izvire podno Romanije. Mokranksa Miljacka ulijeva se u Paljansku sa sjeverne strane, probijajući put u svome toku kroz klisure, a zaglušna buka vode dopire i do nas. Udružene nastavljaju put kroz Sarajevo, da se zatim uliju u rijeku Bosnu kao jedan od njenih jačih pritoka. Na suprotnoj obali vidi se Babji zub, pa zatim Bembaša, i evo nas u Sarajevu. Do odlaska vlaka za Zagreb ostalo nam je dovoljno vremena, pa smo to iskoristili da pregledamo grad. Naročito su nas interesirali historijski spomenici, kojima obiluje Sarajevo, osobito njegova periferija. Nakon šetnje kroz Bembašu, pošli smo u nadaleko poznati muzej. Ogromne dvorane pune su različitih iskopina, čuvajući ljudska postignuća iz prohujalih vjekova. Tu imade novaca, oružja, oruđa, odjeće i mnogočega vrlo interesantnoga, pa kada bi to htjeli sve pregledati, trebali bi nekoliko dana. Vrijeme je poodmaklo, pa smo pozurili na vlak. Na stanicu sastali smo se sa našima koji su bili stigli sa Bjelašnice i uskoro smo ostavili Sarajevo.

Dr. Josip Ritig:

Problem Everesta

Najviši vrh svijeta još nije osvojen. Englezi su na Mount Everest jurišali ravno šest puta u svoje dvije ekspedicije, g. 1922. i 1924., i svaki je napad dosada svršio uzmakom, pa čak i smrću učesnika. Sada su se juriša na Everest prihvatali švicarski alpinisti, i oni su prema londonskom »Times«-u (od 31. III. 1952.) već na putu u Indiju da polkušaju ono što Englezima nije pošlo za rukom. Čovjek se zapravo mora čuditi kako su engleski alpinisti mirno primili to švicarsko miješanje u nešto, što su Britanci uvek dosada smatrali nekako svojom »kućnom« stvari, koja je pod pokroviteljstvom engleskog Kraljevskog geografskog društva. I po tome se može vidjeti, da su se političke prilike u Indiji i njenom susjedstvu dobrano izmjenile.

Što je Everest još uvijek neosvojen, nije zasluga samo njegove silne visine, silnih bura i mečava, koje ondje vladaju, te strmih opasnih ledenjaka i provalija. Najvećem vrhu naše Zemlje pomogla je i politika, a pomaže mu još i sada. S juga gospodari prilazima prema Everestu Nepal, i usprkos jakom političkom utjecaju nije Englezima polazilo za rukom da dobiju dopuštenje za prolaz prema Everestu. Doduše, oduvijek su te južne prilaze smatrali težima. Do g. 1924. ekspedicije su mogle kretati sa sjevera kroz Tibet, i to su Englezi dobro iskoristili, iako je konačni uspjeh izostao. Godine 1924. zabranio je i Tibet prolaz prema Everestu i tako je eto, gotovo trideset godina Everest bio politički zaštićen od planinarskog osvojenja. Sada se Nepal predomislio i dopustio prolaz i tako je južna strana brda otvorena. Engleski alpinista Shipton, čovjek koji izvrsno pozna Himalaju, prošloga je ljeta letaljno proučavao južne prijelaze i donio sa sobom u London dragocjeni materijal. Osvrnut ćemo se

ovdje na ekspediciji sa sjevera, pa onda na Shiptonova opažanja. Sve to zajedno može nam dati sliku teškoća, na koje će sigurno naići švicarska ekspedicija.

Pokušaje da se Everest osvoji sa sjevera možemo razdijeliti na tri poglavlja: na istraživanje g. 1921., na prvi pokušaj osvajanja g. 1922. i na drugi i dosada posljednji pokušaj, g. 1924.

Englezi su g. 1920. nakon dugih pregovora i priličnog diplomatskog pritiska, dobili od Tibeta dozvolu za ekspediciju. U zimi 1920/21. izvršene su opsežne priprave, da se narednog ljeta istraže prilazi k Everestu, pronađe najpovoljniji put i ispitaju klimatske prilike. Ljeti g. 1921. engleska je ekspedicija pod vodstvom potpukovnika Horward-Buryja svršila veoma opsežan posao. Ispitali su sve sjeverne prilaze i uspostavili dobre veze sa svim lokalnim tibetanskim vlastima. Istražili su najprije t. zv. dolinu Rongbuk. Na ulazu u tu dolinu stoji znameniti samostan Rongbuk, gdje je prošle godine boravio Dalaj Lama sve dok ga nisu vratili u Lhassu. Poslije toga su ispitali ledenjak Rongbuk, i to njegov zapadni dio. Taj ledenjak silazi, ili da tako kažem, teče ravno sa sjeverne strane Everesta u više rukava, pa je na neki način putokaz prema vrhu. Bilo je ispočetka teško pronaći pravi prilaz, ali ga je kasnije uspjelo utvrditi i topografski snimiti. Kroz klanac Lhakpa na visini od 6710 m dolazi se na vršak istočnog Rongbuk-ledenjaka. Odavle se već vidi najkraći i najlakši put prema vrhu, i ekspedicija je prešla po teškom snijegu do glavnog sjevernog hrpta. Taj se hrbat tibetanski zove Čang La. Zbog rđavog vremena ekspedicija je prekinula posao.

POKUŠAJI G. 1922.

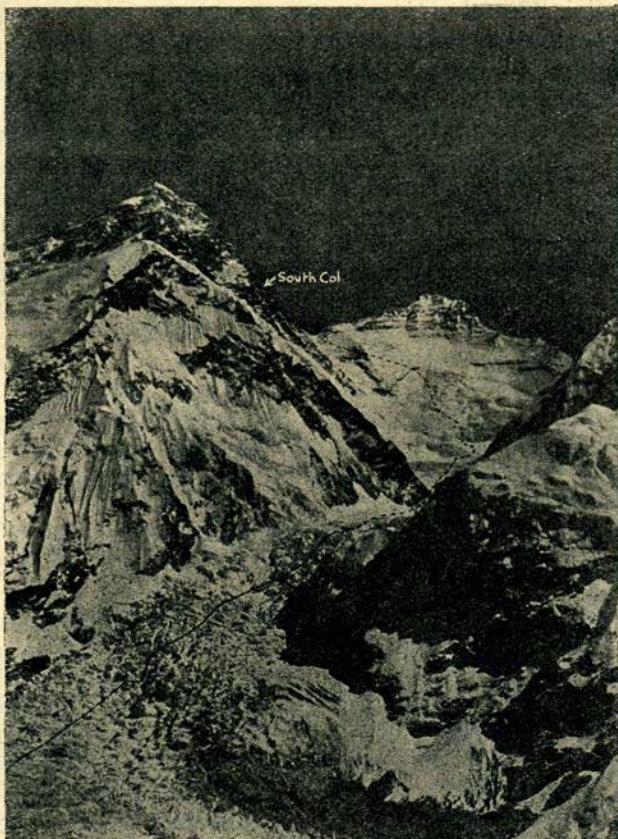
Druga ekspedicija na Everest iskoristila je, kolikogod je više mogla, iskustva i obavještenja prve. Šef ekspedicije bio je brigadni general Bruce. Ekspedicija je imala još dvanaest članova, među njima i liječnika, stručnjaka za kisik, mјernika i fotografa, te više nosača. Kako ćemo vidjeti, neki su od njih postali slavna imena u alpinizmu — a neki su izgubili život.

Osvajanje Everesta sa sjevera ima veliku smetnju, a to su teške vremenske prilike. Sa sjevera puše strašna bura, a i snježni nanosi sprečavaju kretanje. No to još nije ono najgore; treba iskoristiti vrijeme dok sjever prevladava. Početkom lipnja započinje monsunsko vrijeme, snijeg se topi i kasnije je svaki uspon nemoguć. Sve do monsuna, koji dolazi sa jugozapada, svi sjeverni obronci stoje pod udarom hladnog i suhog vjetra, i sve dotle je uspon siguran; jedino se čovjek mora boriti protiv silne hladnoće, umora i niskog atmosferskog pritiska. Prema tome se Everest praktički može osvojiti u vremenu između 1. svibnja i negdje 10. lipnja, t. j. u vremenu, kad je zatoplilo, a monsun još nije zapuhao.

TRI JURIŠA NA VRH G. 1922.

Ekspedicija je najprije postavila bazu na vršku istočnog Rongbuka, na nekih 5.750 m visine. Odanle su se približili sjevernom hrptu — Čang-La — i postavili bazu već na visini od 6.400 m. Ondje su nakupili potrebne zalihe i alat. Odavle su se popeli na Čang-La. Za prvi juriš odabrana su četvorica članova ekspedicije. Uz velike poteškoće postavili su bazu na

7.600 m na zaklonjenoj strani sjevernog hrpta, koji silazi s Everesta. Bilo je to 19. maja. Tog su dana krenula trojica penjača, Somervell, Norton i Mallory. Četvrtog od te ekipe, Morsheada, ostavili su u bazi, jer je dobio jake ozebine i bio sav iscrpen. Dosegli su po veoma teškom vremenu, pod vjetrom i po silnoj hladnoći visinu od 8.224 m, dotada najveću visinu, na koju je stupila ljudska noga. Ovdje su smalaksali pa su se morali vratiti. Morsheadu je bilo još i gore, i cijela se grupa vratila nakon više nezgoda na Čang-La. Stigli su o ponoć 19.-og maja sasvim iscrpeni.

Mount Everest s juga

Kasnije, 25. maja, krenula su dvojica alpinista, Finch, stručnjak za kisik i kapetan Bruce. Pratio ih je jedan mladi Gurka (indijsko pleme) Naik Bura iz jednog puka, kojem je kapetan Bruce pripadao. Ova je grupa nosila aparate za kisik i postavila bazu 500 stopa više od prve, na 7.700 m. Dva dana ih je zadržao strašan orkan, ali treći su dan krenuli dalje. Onaj Gurka je nosio rezervne boce s kisikom, i to sve do 7.000 m kad je malaksao. Dva alpinista išla su dalje i dosegli 8.326 m.

Treći je juriš poduzet 7. lipnja, ali već su počele lavine i bilo je kasno. Ekspedicija je u tim lavinama izgubila 7 članova, ali je nakupila sjajna iskustva i obavještenja.

POKUŠAJI G. 1924.

Ekspediciju je 1924. i opet vodio general Bruce. Zamjenik je bio pučkovnik Norton. Alpinističku su ekipu sačinjavali: kapetan Bruce, Beetham, Hazard, Irvine, Mallory, Odell i Somervell. Transportni oficir bio je Shebheare, major Hingston lječnik ekspedicije, a Noel fotograf. Kako je ekspedicija imala više iskustva, to je put do Rongbuka prevaljen brže. Vođa ekspedicije morao se, međutim, vratiti, jer se razbolio.

U svibnju bilo je mnogo orkana i temperature bile su mnogo niže nego 1922. Ekspedicija se tri sedmice borila da postavi bazu na Čang-La i da uspostavi veze s višim bazama. Do Čang-La je pronađen novi put — strmiji i teži, ali manje izložen lavinama. Nosači su izgubili svaku vjeru u uspjeh, pa je Norton čitavu ekspediciju odveo u znameniti Rongbuk samostan, gdje je nosače — sve od reda budiste — vrhovni svećenik blagoslovio, i tek tada su ponovo krenuli. Sada se vrijeme sasvim okrenulo i poljepšalo. Mallory i Bruce su najprije postavili bazu (5) na 7.600 m, ali su se zbog slabih nosača morali vratiti. Malo je nosača ostalo sposobnih i zato su penjačke grupe morale biti tako male. 3. lipnja su Norton i Somervell postavili bazu na 8.170 m, a trojica su nosača bez kisika do tog mjesta donijela teret.

S toga su mjesta 4. lipnja postigli Somervell i Norton visinu od 8.720 m, najveću visinu na koju je stupila ljudska noga. Kad su se vratili Somervell je bio sasvim iscrpen. Norton se, međutim, dobro osjećao, ali se sutradan probudio gotovo slijep.

Posljednji juriš na Everest te godine, i dosada uopće, poduzeli su Mallory i Irvine. Pratili su ih Odell i Hazard kao pomoćne ekipe. Imali su kvar na aparatu za kisik, a kisika je pored toga bilo malo. 6. lipnja su postavili bazu na 7.600 m, a trojica nosača su im prenijela teret do nekih 8.150 m. S te su točke krenuli Irvine i Mallory 8. lipnja prema vrhu. Odell je ostao da ih promatra i da poduzme pomoćne mjere, bude li potrebno. Vidio je tog dana na nekoliko časaka Irvina i Mallorya ispod vrha, ali onda ih je sakrio olujni oblak — zauvijek. 10. lipnja se Odell još jednom popeo do 8.230 m; a onda je dobio vezu s Nortonom i tada je ekspedicija počela napuštati područje Everesta. Izgubili su dva sjajna alpinista, a pored toga je jedan mladi Gurka umro za vrijeme ekspedicije od napora, a jedan tibetanski nosač od upale pluća.

U travnju 1933. dva su britanska aviona preletjela Everest.

MJESTO TIBETA — NEPAL

G. 1924. zabranio je Tibet iz političkih razloga prolaz ekspedicijama tako da je sjeverni put sasvim otpao. Kako je Nepal već prije branio prolaz, to je Mount Everest bio politički zaštićeno područje više od dvadeset godina. Vjerojatno je ta okolnost sprječila osvajanje, jer, na kraju, druga ekspedicija zamalo što nije postigla konačni uspjeh.

Poslije rata Nepal je dozvolio prolaz ekspedicijama na Everest, i prošle je godine britanski alpinista i veteran Himalaje, Eric Shipton, pošao da istraži južne prolaze. Novi put kroz Nepal vodi prema jugoistočnoj padini Mount Everesta. Ta je padina golema hrid i na izravni se uspon s juga uopće ne može pomišljati. Prolaz je po onom što je našao Shipton moguć s južne strane, a izravni uspon počinje iz t. zv. južnog »kola«, prijevoja između 8.570 m visokog Lo Ce-a i samog Everesta. Samo do tog prijevoja nije lako doći! Treba svladati provalije u strmom ledenjaku, koje počinju na visini od 5.600 m. Ovaj dio nije nepremostiv problem za alpiniste bez tereta, ali Shipton misli, da ne će biti moguće (ili će biti veoma teško) da se taj dio puta prijeđe s teretom. A ipak morat će se s druge strane ledenih provalija načiniti baze. Shipton je, istina, prošao tu partiju dosta kasno, kad je već monsum započeo, pa se led kretao i lavine su bile česte. Ako bi ekspediciji pošlo za rukom, da prijeđe taj dio puta, onda će doći do t. zv. zapadnog »kuma«. To je golema poluokrugla udubina u ledenjaku nastala glacijalnom erozijom. Silno je izbrzdana i presječena ledenom provaljom, Nup-La, iznad koje se diže vrhunac Dačunkang — visok blizu 8000 m. Shiptonova je ekspedicija pokušala tri puta osvojiti Nup-La. Konačno je utvrdila, kako izvještava Shipton, da je s teretom nemoguće proći. Istina — monsum je u to vrijeme već davno nastupio, i ekspedicija je doživjela dramatske momente, a jednom se golema ledena masa pod njima počela kretati uz silno titranje.

Kakve su prilike iza te ledene stijene, to ekspedicija nije mogla utvrditi.

KAKVI SU IZGLEDI ŠVICARSKE EKSPEDICIJE?

Južna strana ima svakako i velike prednosti pred sjevernom. Sunčane zrake obasjavaju penjače za lijepog vremena neprestance, dok se na sjeveru veoma brzo smrači. Na visini od sedam i po tisuća metara prodorna snaga i moral i najboljeg alpiniste naglo pada, a svijetao i jasan vidik, kako kažu, bodri penjače. Na južnoj je strani i mnogo toplije. Još je mnogo važnije, što Švicarci nose sa sobom aparate za umjetno disanje, koji su mnogo moderniji i mnogo lakši, nego oni što su ih nosile ekspedicije 1922. i 1924., pri pokušaju da sa sjevera osvoje Everest. Švicarski je aparat težak svega 11 kg, a nema potrebe nositi rezervni kisik, jer ga daje dah penjača. Kako će, međutim, švicarska ekspedicija prijeći silne provalije u ledenjaku, to ostaje otvoreno pitanje. Posve je lako moguće, da Everest ostane i nadalje neosvojen, sve dok Tibet ponovo ne otvorí prolaz sa sjevera. Vjerojatno onda ne će više biti teško da se sa Čang-La prijeđe onaj razmak, koji su Somervell, Norton, te Irvine i Mallory gotovo prešli.

Da ovaj naš prikaz bude potpun, moramo iznijeti još jedan problem povezan s Everestom; istina zoološki, a ne alpinistički. O toj strani Shiptonove ekspedicije pisale su engleske novine još i više, negoli o njenim alpinističkim rezultatima.

Godine 1937. vratio se iz područja Mount Everesta britanski istraživač Frank Smythe noseći sa sobom fotografije stope, za koje se govorilo da su otisci nogu neke životinje nalik na čovjeka, koja se pojavljuje na padinama Everesta. Zoolozi nisu mogli utvrditi, kojoj vrsti stope pripadaju, dok je profesor Pocock iz Britanskog muzeja izjavio da se radi o tragovima

Otisak »Midžove« stope

himalajskog smeđeg medvjeda, t. zv. »*Ursus arctos isabellinus*«, koji živi u velikim visinama. Jedan putnik iz Tibeta potvrdio je tada tu verziju; ispričao je, da je putujući kroz Tibet čuo kako su u Šigace-u uhvatili »Midža«, pa poslao slugu, da to izvidi. Sluga mu je pričao da je »Midžo« smeđi medvjed. Shipton je također donio mnoge fotografije traga »strašnog snježnog čovjeka«, ali one se razlikuju od Smytheovih. Fotografije iz 1951. pokazuju nogu s tri prsta i jednim tupim palcem, dok se na Smytheovima iz g. 1937. jasno vidjelo pet prstiju. Shiptonove su fotografije ispitivali stručnjaci Prirodopisnog muzeja u Londonu i došli do zaključka, da su to stope langura, velikog majmuna, koji živi u Himalaji do visine od 4000 m. To je majmun smeđe boje, crna gola lica; nogu mu je duga nekih 20 cm. Po pretpostavci stručnjaka tog muzeja, majmuni su prelazili neki gorski hrbat, da bi zašli u drugu dolinu, i tako su zašli na daleko veću visinu no što obično živu. Pretpostavka, da se zaista radi o languru, potvrđena je izjavom jednog nosača Shiptonove ekspedicije.

Pričao je da je vidio polučovjeka, poluzvijer, oko 160 cm visokog, goja lica i smeđe obraštena tijela. Pravili su pokuse s langurom, ali stope su langura daleko kraće od onih na Shiptonovim fotografijama. Zbog toga misle da je langur možda skakao, pa su otisci obih nogu tako postali veći. Drugi opet prigovaraju pretpostavci o languru, i kažu da langur, kao svih

Tragovi »strašnog snježnog čovjeka«

majmuni, živi u čoporima, a ovdje se očito radilo o samotnoj životinji. Sam Shipton ne vjeruje mnogo u hipotezu o languru. »Majmuni su vegetarijanci — kaže Shipton — i nema nikakve mogućnosti da se na onim terenima prehrane. Prehraniti se mogu samo mesožderi koji bi se hranili tibetskим štakorima i mravojedima. Pored toga, kaže Shipton, čovjek se mora čuditi, što bi langur, pa čak i bilo koji medvjed, išao tražiti u onom vječnom snijegu i ledu. Istina, rekao je Shipton na kraju — i strašni se snježni čovjek morao pitati, šta mi tamo radimo...«

Proljeće na Strahinčici

Zvijezde su još na nebu, a po ulicama grada je živo kao u po dana. Dok se mi, već odmoreni, žurimo na Glavni kolodvor, ljudi se vraćaju raznih raspoloženja, umorni kućama. Veselim se izletu, pa mi ni izrazito južno vrijeme, koje običaje kisu, ne može pokvariti raspoloženje. Mislim kako je korisno, zdravo i lijepo biti planinar. Dok će ovi ljudi, koji prolaze kraj nas i suviše bučno, sprovesti nedjelju blijeđi, mamurni i loše volje, mi ćemo se u planini naužiti zraka, sunca i veselja.

Uzazimo u vagone »Zagorca« koji će nas odvesti u Krapinu, ishodište za uspon na Strahinčicu. Sakupilo nas se lijepi broj — 22 planinara, a nas 18 smo članovi naše putne blagajne.¹ Mi smo već svi kao jedna obitelj, jer redovito odlazimo zajedno svake nedjelje na izlete ili planinarske ture, a jedamputa tjedno se sastajemo na sastanku naše grupe »Goranin«. Putna blagajna naše grupe omogućuje nam da se barem jednom mjesечно zaletimo dalje od uobičajene Medvednice.

Vlak je krenuo — Zagreb je ostao za nama. Sviće. Sunce se bori s maglicama koje su pokrile nebo. Kako je osobito topao dan, imamo, prvi puta ove godine, otvorene prozore vagona. Promatramo kraj koji prolazi pred našim očima kao na filmu. Čudimo se vijugavom toku rijeke Krapinčice, udrišemo topli miris pro-ljetne zemlje, pratimo lijet ptica. Kod Zaprešića pruga zavija desno, ostavljamo Kamene Svatove i vidik nam se pruža na sjeverozapadnu stranu Medvednice. Na Medvednici još ima dosta snijeg, te se dobro zapaža velika strmina zagorske strane. Vide se livade kod Rauchove lugarnice i dalje vrh Roga. Prema sjeveru se naziru u maglici konture Ivančice, Ravne Gore i Strahinčice.

Krapina. Dočekuje nas jedan član planinarskog društva iz Krapine koji nam želi usput pokazati znamenitosti grada. Prolazimo kroz tihе i uspavane ulice, te kraj rodne kuće dra Ljudevita Gaja. Ostavljamo glavnu ulicu, zaokrenemo na lijevo i evo nas za čas kod znamenite špilje gdje su nađeni ostaci krapinskog čovjeka. Ta špilja je zapravo jedna plitka udubina u pješčanom tlu i moram priznati da me se to mjesto nije dublje dojmilo. Prve ovogodišnje jetrenke koje su tamо skromno cvale više su raznježile moje srce. Sa tog se mjeesta dobro vidi zapadni greben Strahinčice koji je dobio ime Slon. Sa malo fantazije zaista si možemo predstaviti glavu slona sa velikim ušima i surlom. Vraćamo se u glavnu ulicu i dalje je slijedimo prema predgrađu. Koliko se može vidjeti u tako kratkom prolazu kroz grad, Krapina ostavlja utisak kulturnog gradića sa starim baroknim građevinama i lijepo uređenim nasadima.

Malо smo založili u nekoj gostonici i pošli dalje. Prugu smo ostavili na lijevo i krenuli uz neki potočić na desno. Zavirujemo u dvorišta seljačkih kuća. Vidi se da su seljaci jedva dočekali malo toplige vrijeme da mogu vršiti pripremne radove za ljetо. Popravljaju se ograde, pripremaju se kolci za vinograde, marljive domaćice uređuju gredice oko kuća. Odmah sam se oduševila mnoštvom cvijeća. Livade su upravo prekrivene mnoštvom mirisavih ljubica i stručaka žutih jaglaca. Ostavljamo potočić da dalje veselo žubori u dolini, a mi se penjemo lijevo medu vinogradе, bliže suncu koje nas već toliko grijе, da naši muški članovi skidaju i košulje. Malо smo prerano krenuli u lijevo, puteljak se izgubio, a mi se penjemo ravno kroz malu hrastovu šumu prema grebenu. Kako je uspon vrlo strm, čuju se malo laskave primjedbe na račun vode puta, strmine i kondicije. Nakon četvrt sata jakog uspona stigli smo na jedan lijepi puteljak koji smo nastavili naš put. Suma se žuti od gloga koji cvate, tu i tamo bijeli se krpicā snijega, a gdje je snijeg okopnio nikle su visibele. Stigli smo na sedlo ispod kojega sa južne strane leži planinarski dom. Dom još nije potpuno završen, uređene su samo blagovaonice i kuhinja. Blagovaonica daje topli i ugordan utisak, jer je obložena mirisavim jelovim daskama, a u ugлу se smjestila velika peć iz kamenštine. Profesor Srebrenić, također član krapinskog planinarskog društva, već je marljivo baratao po kuhinji. Dok smo čekali na čaj, mrzilo nas sjediti u zatvorenim prostorijama, te željni sunca odmah smo izašli na balkon koji se pruža uzduž južne fronte kuće. Odavde je lijep pogled na pitomo i ubavo Zagorje, na Medvednicu i Samoborsko Gorje. Čekajući zaostale, sunčali smo se, da zatim svi zajedno krenemo na vrh. Po našem starom običaju pošli smo kraticom na susjedni vrh, a zatim smo po bespuću nastavili put po grebenu. Spuštali smo se i uspinjali, probijali kroz trnovite guštike. Zlobnici su uživali u nezgodama naših golišavaca. Sa vrha se ne pruža nikakav

pogled kako nam je već bilo unapred rečeno. Zato su se Genči i Štef popeli na jedno stablo. Mene je zaveo jedan preostali otočić snijega, te iz šale bacim grudu. To je bio znak za opću paljbu. Pošto smo ispučali svu municiju, bili na skroz mokri i nasmijali se do suza, vraćali smo se natrag prema domu. Priroda nas je pomladiла. Trčali smo i naprsto uživali u suncu, zraku, toplini, proljeću — u prirodi. Brzo smo stigli natrag na sedlo otkuda se pruža pogled prema Sloveniji: Kum, Boč, Donat i tmasti oblaci koji su nam najavljivali oluju.

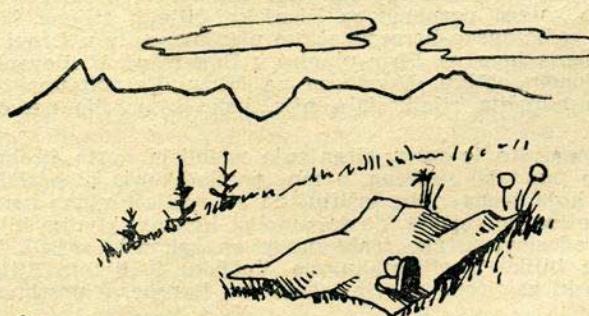
Poslije ručka razmijili smo se kao rakova djeca. Jedni su spavali snom pravednika, Genči i Veljko su održavali svoj popodnevni koncert na fruli i usnoj harmonici. Program se sastoji iz 4 točke koje se prema želji slušača ponavljaju bezbroj puta. Nas nekoliko raštrkali smo se po šumi i brali cvijeće. Svaki je htio ponijeti sa sobom malo proljeća i razveseliti nekog svog u Zagrebu. Branko je iskopao nožem nekoliko osobito lijepih primjeraka visibaba i procjepa sa korjenom, da u Zagrebu obogati svoj vrtić. Lijepo je biti u šumi. Volim drugove, smijeh i šalu, ali ovo samotno lutanje po šumi ima svojih čari, a osobito u tišini prije oluje. Prve kapi kiše. U domu se užurbano spremam na odlazak. Čisti se i redi soba i kuhinja, zatvaraju se kapci na prozoru, odlazi žamor i smijeh, a kuća će opet osamljena spavati i snivati.

Kiša pada na rjetko, a niski su oblaci zavili obližnji vrh. Zahladilo je. Hladni vjetar tjera maglu i kišu preko sedla. Najednom se toplo proljeće pretvorilo u mokru jesen. Naši se žure u Krapinu u strahu pred jakom olujom, a nas nekoliko se ne možemo pomiriti sa mišlju da već treba krenuti natrag u dolinu. Zato idemo polako lijepo uređenim putem, beremo cvijeće i udijemo vlažni miris zemlje. U sebi se nadamo da je to ipak samo prolazna proljetna oluja. Put vodi uz glavni greben i jedva se malo spušta. Mi smo zapravo na povratku htjeli poći preko Slona. Ali kiša nikako ne prestaje. Naši su se toliko požurili da već prolaze selom Strahinje. Sve zastajkujemo i gle, zbilja vedri se. Sunce je sinulo, oblaci su se povukli prema Medvednici, a nad nama se već proširilo krasno plavo nebo. Za čas smo skinuli naše kišne kabанице i pulovere i samo u košuljama krenuli opet natrag na sedlo koje dijeli Slon od ostalog dijela Strahinčice. Na sedlu su nas dočekale livade i rjetka hrastova šuma. Svaka grančica, vlat trave i cvijet blistali su u suncu, a od sunca sjajne kapljice kiše visjele su sa grana kao samo biserje. Upotpunili smo svoje stručke cvijeća sa pasnjem zubom, macama i drijemovcem, obišli greben Slona koji je kamenit, i spustili se po blatnom drumu do pruge. U nekom potociću oprali smo gojzericice i krenuli u potragu za našim društвom.

Popeli smo se još usput na stari grad sa kojega je lijep pogled na stare zgrade Krapine.

Prošlo je 12 sati od našeg dolaska u Krapinu, i mi smo se opet svi sakupili na kolodvoru. Čekamo vlak koji će nas opet odvesti u Zagreb na naše dužnosti. Čekajući na vlak pjevamo planinarske pjesme, šalimo se i na licu svakog zrcali se zadovoljstvo.

Možda će se nekome činiti da sam preopširno zabilježila svoje utiske i doživljaje sa tako neznačatnog izleta, ali priroda je svagdje lijepa i jednako je vrijedno zapaziti ljepote skromnog i pitomog našeg Zagorja kao i ljepote i doživljaje surih i ponosnih naših visokih planina.

Za zaštitu runolista

Već je dugi niz desetljeća, otkako postoji planinarska organizacija u Hrvatskoj i otkako naši planinari provode svoje slobodne dane na vrhovima i gorskim grebenima lijepe naše domovine. Osjećaj želje i potrebe za planinarstvom, probuđen je kod našeg čovjeka, a neoborivi dokaz o tome je dugogodišnja tradicija ove naše organizacije i današnji golemi broj organiziranih i još veći broj neorganiziranih planinara. Sa tim osjećajima i pojavama usko je povezana i pojava jednog jedinstvenog ali sveopćeg, moglo bi se reći svjetskog, planinarskog simbola, a to je — runolist.

Na šeširima, štapovima, žigovima, planinarskim knjigama, notesima i dnevnicima, na limenim tablama, značkama i oglasima, posvuda vidimo srebrnasto-bijelu glavu ovoga planinskog cvijeta, sad veću, sad manju, sad sa pet, sad sa osam ili deset krakova, već prema ukusu i znanju onoga tko ju je načinio.

Runolist je zaista prodro u planinarstvo kao jedan od najljepših njegovih simbola, i to ne bez razloga. Ova nježno-bijela pustenasta biljka vezana je svojim prirodnim raširenjem na ona mjesta, gdje ljudska noge ne prolazi često. Ona je vezana samo na najviše planinske vrhove, daleko iznad šumskog pojasa, iznad posljednje kržljave bukve i grmića borove klekovine, na pukotine vapnenačkog stijenja i na mjesta gdje orkanska bura šiba više dana u godini, nego što sunce sije. Ona se sakrila u duboke i nedohodne vrtace, provalije i klisure gdje se orao glijedzi i gdje se oblaci radaju. Na takvim mjestima runolist raste, na takvim mjestima treba i da ostane.

Mi planinari razumijemo sami sebe. Već zato i samo zato što smo planinari, mi ćemo, dokle god uzmognemo, i dok bude u nas i malo fizičke snage tražiti takva mjesto, gdje raste runolist. Tražit ćemo ih zato, jer želimo vidjeti i osjetiti elementarnu prirodu tamо, gdje ona još zaista vlada. Jer i to je ljudski i samo ljudski, ako želimo i ako možemo imati zadovoljstvo, da smo svladali zapreke i ponosno stáli na mjesto, gdje nema ništa drugo do surovih elemenata.

No sve to nije razlog da na takvim mjestima — za uspomenu — potrgamo runolist i iskitimo njime, tim jadnim i nedužnim cvijetom, svoje šešire, kao ratnom trofejom. I runolist je u neku ruku planinar. On buji i vene na istim onim vretenim visovima, koje i mi kao planinari tražimo. Prošlost njegove loze seže daleko u tercijarno doba naše Zemlje, kad još nije ni špiljski čovjek hodao po njoj. On je preživio oledbe diluvija i u teškoj borbi za opstanak prilagodio se najnepogodnijim prilikama podneblja i staništa u visokom gorju. Šta više, presaden u plodno tlo, na toplije pošumljene visove ili na kamenjare naših vrtova, on izgubi svoj pravi oblik i zakržlja, kao da svakome hoće reći »ovdje mi nije mjesto«.

Zar da ova žilava mala biljka postane žrtvom sabiračke strasti nesavjesnih planinara?

Runolist je danas u Evropi izrazito alpska biljka, te je odatle i došao na glas kao simbol planinarstva i alpinizma. Osim u Alpama on dolazi još u Pirinejima, Apeninima i Karpatima u svojem temeljnomb obliku, kao *Leontopodium alpinum* (Cass.). U dinarskom gorju dolazi u varijetu koji nešto odstupa od tipičnog oblika, a to je *Leontopodium variatio Krasense* (Derganc). Ovaj krški runolist je runolist hrvatskih planina, kojega poznamo sa Risnjaku, Bijelih stijena, Velebita, Dinare i t. d. On dolazi i u bosansko-hercegovačkim planinama, te u Crnoj Gori, a zadnje mu je nalazište prema jugu na Pirin-planini u Bugarskoj. U Sloveniji dolazi runolist u svojem tipičnom obliku. U odnosu na čitavu Evropu upravo je naš krški varijetet runolista naročita rijetkost, a nije, kako bi možda netko mislio manje vrijedna forma.

Kraj svega toga, što je rasprostranjenje runolista dosta široko u evropskom gorju, nalazišta su mu tako skučena, a moć pomlađivanja tako slaba, da se mora smatrati biljkom, koja treba našu zaštitu, da se sprječi njeno neminovno izumiranje. Nije izmišljotina botaničara, da je runolist kod nas rijetka biljka, a nije niti hir zanesenih prirodoslovaca, ako traže da se on zakonski zaštiti. Ta pred našim očima nestaje ove biljke na Risnjaku, na Vučjaku i Bijelim Stijenama, dok je istovremeno zakonski zaštićena u svim zemljama Evrope, a posebno i u susjednoj Sloveniji.

Zar ima ljubavi za prirodu svoje domovine, a time i za domovinu samu onaj, tko uništava taj rijetki elemenat naše flore i dijeli ga za poklon u rukovetima ili ga čak prodaje.

U ime naše planinarske discipline, u ime tradicije našeg kulturnog planinarstva možemo i moramo u svakoj prilici zahtijevati da se prestane sa pustošenjem runolista, a i ostalog rijetkog planinskog bilja naše zemlje.

Neka ovo bude i poziv za sve naše mlade planinare i planinarke da zaštićuju i čuvaju sami neposredno ili posredno planinske ljepote i rijetkosti naše domovine.

Runolist može i treba ostati simbol planinarstva. I svaki planinar treba da ga dosegne na njegovu prirodnom staništu, ali ne da za njim posegne, a pogotovo ne da ga trga. Tako će i u jednom malom primjeru dokazati svoj pravilni planinarski odgoj i istinsku planinarsku svijest.

Božo Modrić, Senj:

Zimi na Vučjaku

Zimske čari, o kojima mi stanovnici primorja često maštamo uz tople peći dok zimska bura fijuće i zavija oko kuća, čine nam se uvijek kao nedohvatno područje dječjih maštanja. Kod nas je zima prozaična i dosadna, iznakažena tmurnim danima i olovno-sivim oblacima ispod kojih poput razdražene zvjeradi jurišaju hladni vjetrovi na opustjelu zemlju i uzburkano more. Bijele snježne poljane koje obrubljuju ponosne jele i gizdave smrekе, šume prekrivene čipkastim injem, pa meke lepršave pahuljice snijega, sve su to užici koje zima bogato pruža samo stanovnicima sjevera i visokih planina.

Našu najveću primorskiju planinu Velebit nitko rado ne posjećuje zimi, jer već i sama narodna predaja zastrašuje smionog putnika strahotama zimskih vijavica i neprohodnih gudura po kojima lutaju vuci i hajduci. Krstareći ljeti Velebitom često sam puta želio da ga posjetim i zimi. Konačno pružila mi se ta rijetka prilika ove godine, kada je u mjesecu ožujku planinarska Titova štafeta prelazila Velebitom do Karlobaga. Samnom su pošla dva člana našeg senjskog planinarskog društva. Strepnje i »meteorološke brigade« koje su nas više dana mučile pred ovaj uspon raspršilo je krasno zimsko zimsko sunce i vedro nasmijano nebo.

Kamionom smo stigli do seoca Oltari odakle smo poslije kraćeg zadržavanja u zadimljenoj gostionici krenuli u pravcu Zavižana u 12,30 sati. Već oko Božine Plani naišli smo na debele smetove snijega, ali smo po njima mogli ići bez upadanja nogu, jer je snijeg bio vrlo tvrd i djelomično ugažen. Strah od snježnih nanosa i zapuha u koje čovjek upada i preko glave bio je raspršen. Počeli smo lagani uspon sa šalama i smijehom. Divno zimsko sunce probijalo se svojim zrakama kroz grane četinara i činilo čistu bjelinu snijega blještavijom od mramora. Šumsku tišinu narušavao je katkada pijev rijetkih ptica. Stalni uspon toliko nas je zagrijao da smo poslije kraćeg vremena morali odložiti maje i kapute i kretati se samo u debelim košljama. Katkada smo nailazili i na rijetke markacije koje su bile obilježene na stablima, dočim one koje su bile označene po kamenju nismo mogli vidjeti, jer ih je prekrio visoki snijeg. Citav ovaj predjel, kojim sam prolazio mnogo puta po ljetu, imao je sada izmijenjen izgled. Gorska livada u Blatnom docu spavala je zimski san pod pokrivačem snijega koji je bio deblji od jednog metra. Krasna kristalna bjelina vodoravne plohe koju je okruživala bujna šumica mamila nas je da se po njoj poigramo poput male djece. Naš stazu često su presjecali tragovi sitne divljači i to je bio jedini znak života u ovim visinama. Naš drug F. prilično se je teško kretao jer nije imao naprtinjače, nego je svu svoju opremu nosio u nekoliko zamotaka, pa su često puta na njegov račun padale šaljive primjedbe. On je ipak stočkim mirom podnosiо naša peckanja i povremeno prekidaо tajnovitu tišinu šume lijepim arijama, uvjeravajući nas time da će izdržati do kraja i da je i nadalje ostao »zaguljeni« optimista.

Konačno smo prilično umorni stigli do prekrasne gorske livade Došinovac (prema Poljaku: Došenovac) koja se prostire na podnožju Vučjaka. Tu smo zastali. Livada se pruža po ravnini obronka, a zatim se u lijepim strmim i položitim padinama spušta u ravnu dolinu. Južna padina joj je položita i ravna, a mislim da bi bila idealna za skijanje. Krasni bijeli snijeg bio je u tolikoj mjeri čist, da na njegovoj površini nismo mogli otkriti niti daška prašine ili nečistoće. Potpuni mir

ležao je nad uspavanom blistavom livadom i zaledenim šumama. Lijepe četinjaste smreke uzdižući se mjestimično po samoj livadi i po njezinim rubovima udahnjivale su nešto života ovoj divnoj hladnoj, ali natprirodno mrvjoj bjelini. Pogled bačen na more prema otoku Krku i zamagljenom horizontu Kvarnera ipak nas je ispunio rekonom južnjačkom toplinom. S užitkom smo stupali po bijeloj kori snijega koja je radi svoje tvrdoće sličila asfaltu gradskih ulica. Sve udubine tla sada su izravnane, pa su i ponosni šiljati vrhunci Snježnika i Vučjaka dobili neke zaobljene oblike.

Uz prilične poteškoće probijali smo se padinom Vučjaka. Na mjestu, gdje je na Premužićevu stazi tunel za prolaz, nismo mogli proći radi strmine koju je napravio snježni nanos. Gumeni potplati na mojim cipelama zadavali su mi najveće poteškoće kod prelaženja strmina, jer sa mekom gumom nisam mogao usjecati stepenice na tvrdom snijegu. Morao sam radi toga iskušati tvrdoću svojih nokata i često puta vršiti grčevite zahvate rukama poput utopljenika. Ledu su mi se za taj napor oduživala obilatim znojem. Kritično mjesto kod tunela morali smo zaobići ravnim usponom prema jugu. Kad smo i taj prolaz svedali i popeli se na bijelo sedlo, ugledali smo svježe jastučaste tragove medvjeda. Susret s njime u ovakovim momentima nismo željeli, jer povratak nizbrdo ne bi nam baš bio prijatan, tim više što smo se žurili da prvi puta ugledamo našu novu planinarsku kuću pod Vučjakom na visini od 1600 metara nad morem. Prilično jako sunce izvabilo je eto i medu, poznatog zimskog pospanca, te je i on krenuo u potragu za hranom. Svakako izgleda da se on u rano proljeće budi iz zimskog sna i natjeran rogobo-renjem gladnog želuca marljivo se uspinje po zasneženim brdima, ne bi li pronašao barem kakvo korijenje da utaži žestoku glad.

Napokon, u 17 sati, stigli smo na Zavižan. Naš uspon trajao je 2 sata dulje, nego li traje u ljetu. Začuđeni našli smo se na sedlu vrha Vučjaka gledajući ravno pred sobom šećerno-bijele vrhunce Velikog Zavižana, Balinovca i šiljasti vrhunac Zavižanske Kose. Nad ovom bijelom panoramom goleme brda i provalija, smiješilo se hladnim osmijehom prozirno-modro nebo, a zlatni traci zimskog sunca davali su ovoj nezaboravnoj slici čarobnu, ali hladnu svjetlost bez ikakove topline. Pogled na more i primorske otoke opet nam je pružio zasebnu sliku koja se gubila u prozirnoj maglici kroz koju je pod zrakama sunca prema zapadu titrala u odsjevima dragog kamenja široka pruga svijetla i morske vode posred Planinskog Kanala. Pojam velebnosti dobio je ovdje neki određeni okvir i predodžbu koju smo mogli očutjeti svim osjetilima. Dubok beskrajni mir bez daška vjetra pojačavao je snagu naših utisaka.

Poslije kraćeg odmora krenuli smo u planinarsku kuću pod Vučjakom. Ona nas je primila ponosna i lijepa, a u onoj pustoši gostoljubiva poput krila majčina. U kući su nas dočekali sa vrćim čajem drugovi od Planinarskog društva Hrvatske, koji su nekoliko sati ranije krenuli na Zavižan, da zajedno s nama ispitaju potrebe i stanje ovog planinarskog doma koji je lanjske jeseni stavljen pod krov. Vatru smo moralni ložiti na ognjištu, jer peć još nije sazidana, a ljuti dim ogorčavao nam je ljepote te nezaboravne večeri napadajući nas mučke i takvom upornošću da smo ujutro mirisali kao suhe kobasicice i suznih očiju priznali da je za planinare još uvijek naročito važna ona narodna:

»Tko se dima ne nadimi, taj se vatre ne nagrije!«

Drugi dan dočekali smo izlaz sunca na Vučjaku, na 1645 m nadmorske visine. Dok je krasni ruj zore na istoku razbijao maglovite koprene, horizont prema moru bio je prekriven zastorom isprivanja i niskim oblacima. Što se je više ražarena sunčana kugla izdizala na istoku, to je pogled na daleke planine bio ljepši. Pred nama su se prema jugu protezali nepristupačni Hajdučki i Rožanski Kukovi, pa dalje južni Velebit. U daljini prema jugoistoku ugledali smo vrhunce Dinare. Prema istoku pored Ličke Plješvice uzdizao se je u pozadini masiv Grmeča. Gorski Kotar bio je prekriven neprozirnom maglom koja se protezala sve do Slovenije. Ipak u ogromnoj udaljenosti izbili su iz magle masivi Učke i Slovenskog Snježnika.

U pravcu istoka nad Likom jutarnje rumenilo bivalo je sve jače, svjetlijije i prozirnije lebdeći nad vrhuncima dalekih bijelih planina. Sunčane zrake počeple su postepeno poput zlatne koprene padati i na ponosne Hajdučke Kukove, a mi smo začuđeni promatrati na golemoj pozornici prirode rađanje zimskog dana nad gorama i snježnim poljima, koja su se u veličanstvenoj šutnji prelijevala u odsjevima najnežnijih boja. Bacivši još jednom pogled na bizarse oblike slovenskih planina čiji su se šiljasti vrhunci izdizali iz neprozirne magle, počeli smo se, ispunjeni i sami šutnjom i beskrajnim divljenjem, spuštali sa vrha Vučjaka.

Naše špiljarske sekcije

Naše špiljarske sekcije obećavale su za 1951. godinu mnogo rada i uspjeha, ali se te nade nažlost nisu ispunile. Sekcije PD Dubrovnik, Split, Rijeka, Raša i Zagreb nisu uopće javljale Savezu o svom radu ili svojim problemima i ta društva se nisu odazivala ni na opetovane pozive od strane Saveza. I danas neznamo rade li te sekcije ili ne i kako. Osim toga je Savez razaslaok okružnicu velikom broju naših društava s molbom da popišu špilje i bezdani svog područja, kako bi se mogla sastaviti što potpunija kartoteka naših špilja. Na tu okružnicu odgovorilo je jedino društvo Mrkopalj i Delnice.

Istina, ne bi bilo dobro tražiti i forsirati neko omasovljenje špiljarstva, iako bi ono bilo razumljivo obzirom na veliki broj špilja u Hrvatskoj, jer omasovljenje bez stručnosti i ljubavi za takav rad moglo bi biti samo štetno. Naposljetu to je ipak jedna specifična grana naučnog športa, koja traži onakve rijetke ljudi, koji imadu interes za skrovite podzemne tvorevine, koji imadu pobude za rad oko otkrivanja tog podzemnog dijela naše domovine.

Prema današnjem stanju ostala je aktivna špiljarska sekcija PD »Željezničar« u Zagrebu, koja je čak i prekoračila rad obične špiljarske sekcije, t. j. da samo registrira lokalitete špilja ili bezdani, da ih eventualno izmjeri i opiše, a možda načini i skicu ili nacrt podzemnih prostorija. Ova sekcija prelazi u čisto naučni rad, jer njezini članovi istražuju i sadržaj kulturnih i osteoloških relikata davnog stanovništva, bilo čovjeka ili životinja, koje je špilju koristilo za stalno ili povremeno boravište. Dakako da si za ovakav rad valja ishoditi dozvolu Konzervator-skog zavoda NRH, a rad vršiti pod nadzorom stručnjaka.

Tako se već treću godinu nastavljaju naučna iskapanja u špilji Veternici u blizini Zagreba, gdje su otkriveni predmeti iz rimskog doba, a i mnogo stariji, iz novog kamenog doba te brojni fosili davno izumrlih životinja. Zato je sekcija stavila vrata na špilju, da je zaštititi od daljnog uništavanja. Prema tome sekcija sudjeluje pri zaštiti prirodnih rijetkosti i za nauku značajnih speleoloških tvorevina.

U ličkim špiljama, u okolini Gračaca, sekcija je pored ostalog izvršila poskusna sondiranja pod vodstvom predstojnika Antropološkog zavoda Medicinskog fakulteta prof. dr. Ivaničeka. Tom prigodom došlo je do interesantnog otkrića o kulturnim reliktimi ovog dijela naše domovine, jer je otkriveno bogato nalazište keramike i drugih predmeta Ilira odnosno Kelto-Ilira iz brončanog kulturnog perioda se prijelazom na staro željezno doba. Isto tako je otkriveno do sada najbogatije nalazište izumrlog špiljskog medvjeda u Hrvatskoj. I ove špilje zatvorit će sekcija, jer se u svima opažaju obilni tragovi destruktivne ruke nesavjesnih posjetilaca.

Do sada su istražene ili signirane slijedeće špilje: Cerovačka velika i mala te Turkaljeva u Cerovecu, Svetinja kod Gračaca; Bogunovića kod Pribudića; Radina, Budina, Gligina, Petrićeva, Jozina, Sitvukova i Ledenica kod Studenci; Pavina, Marasova kod Kosinja; Amidžina, Medina, Samogradska, Kozarica, Tabakuša, Šutićeva i ponor Slipica kod Perušića; Koricina, Gradina, Golubnjača i Pčelina kod Mogorića, Konjevićeva na Ziru, Vrelo kod Fužina, nekoliko špilja u Velikoj Paklenici i mnoge druge. U svemu preko 50 lokaliteta. Samo u 1951. godini dala je sekcija 2323 efektivna radna sata oko istraživanja špilja.

Ovaj kratki prikaz neka se ne smatra nekom slavopojskom ili isticanjem, već neka posluži podstrekom onim društvima koja imadu špilja u svojoj neposrednoj blizini, da prionu radu. Mnogo će pridonijeti, ako barem popišu špilje za koje znaju, a učinit će veliko djelo, ako propagiraju i preuzmu zaštitu špilja. Naše mnoge špilje imadu veliko značenje za nacionalnu turističku privredu. Tako je špiljarska sekcija PD »Željezničar« prošle godine organizirala u Cerovačke špilje dva turistička izleta sa društvom Putnik. Ti su izleti uspjeli kako u moralnom, tako i u materijalnom pogledu. Osim toga imadu špilje veliko značenje za naučna istraživanja, jer sadržavaju nepresušno povijesno bogatstvo. Iako nema u Hrvatskoj jedne velike i grandiozne Postojne, ipak zato imamo mnogo naših malih Postojna.*

Molimo sva društva da se u tom pravcu povežu sa spomenutom sekcijom putem Planinarskog saveza, kako bi se mogla izmjenjivati stečena iskustva, prijedlozi i upute.

* Sekcija je upriličila nekoliko uspjelih speleoloških izložbi na kojima su prikazani razni rezervizi i instrumenti potrebni kod istraživanja, zatim brojne fotografije iz hrvatskih špilja, nadalje špiljska fauna te otkopani arheološki i paleontološki predmeti.

Nekoliko detalja sa Titove planinarske štafete kroz Hrvatsku

Preko Medvednice

Grupa od 28 članova raznih planinarskih društava Zagreba dovezla se 13. ožujka oko 10,30 sati kamionom u Donju Stubicu, da od planinara Hrvatskog Zagorja preuzme štafetu i prenese je preko Medvednice u Zagreb.

Organizaciju preuzimanja štafete povjerio je Planinarski savez Hrvatske predsjedniku PD Grič drugu Ivanu Vučetiću, koji je štafetu preuzeo i predao je na Trgu Republike u Zagrebu predsjedniku Planinarskog saveza Hrvatske.

Uspon od Stubice do piramide na Sljemenu bio je dosta naporan zbog dubokog snijega.

Veća grupa planinara iz Zagreba dočekala je štafetu na vrhu Medvednice i nakon kraćeg odmora i male zakuske u domu krenula sa štafetom prema selu Gračani.

Za svega 55 minuta spustila se štafeta do Gračana i krenula prema Mihajlovcu, gdje ju je dočekala velika grupa planinara, skijaša, građana i glazba Narodne milicije.

Kroz špalir baklja i uz logorske vatre

Planinarsko društvo »Susedgrad« priredilo je sa ostalim masovnim organizacijama Podsuseda veoma svečan doček Titovoj planinarskoj štafeti.

Pred spomenikom palim borcima bila je uredena svečana tribina sa poprsjem Maršala Tita, kartom sa ucrtanim smjerom štafete kroz Sloveniju i Hrvatsku, a sa strane tribina postavljena su bila dva šatora. Tribinu su osvjetljavali reflektori.

Oko 20 sati stigla je štafeta u Podsused i od Trga slobode do spomenika palim borcima prolazila kroz špalir pionira sa bakljama.

Ova jedinstvena noćna parada dosegla je svoj vrhunac, kad su kod predaje štafete zasjale iskre vatrometa.

Planinari PD Runolist iz Stenjevca predali su ovdje štafetu planinarima »Susedgrada«, u čije je ime drug Dalibor Hanlazeck održao prigodni govor.

Štafeta je zatim, uz ispraćaj velikog broja građana, krenula prema Samoboru, gdje je stigla oko 21 sat.

Pred ulazom u Samobor i na zidinama starog samoborskog grada gorile su velike logorske vatre, a povorka sa štafetom prolazila je i ovdje kroz špalir pionira sa bakljama.

Kroz maglu i mećavu sa štafetom kroz Biokovo ...

Dvadeset i prvog ovog mjeseca u 7 sati ujutro krenula je iz Makarske planinarska Titova štafeta Hrvatske kroz Dalmaciju. Planinarsko društvo »Biokovo« (ono je mlado, osnovano je u svibnju prošle godine) solidno je izvršilo sve tehničke, organizacione i političke pripreme. Kuće, ustanove, poduzeća i usidreni brodovi bili su iskićeni zelenilom i velikim brojem zastava. Na glavnom trgu, gdje je održan i prigodni miting, postavljena je improvizirana pozornica, iskićena zastavama, cílima i slikama naših državnih i partijskih rukovodilaca.

Uz burne ovacije i dugotrajno klicanje našoj Partiji i drugu Titu izručene su čestitke i topli pozdravi voljenom vodi i učitelju drugu Titu za njegov 60-ti, jubilarni, rođendan. Kad su pročitani pozdravni telegrami, petoro planinara postrojilo se ispred pozornice. Aktivni planinar i organizacioni sekretar Kotarskog komiteta Partije drug Josip Martinović primio je štafetu palicu i trčećim korakom, kroz dugi špalir okupljenog građanstva, uz dugotrajno klicanje i skandiranje Tito-Partija, na čelu grupe krenuo je u pravcu Biokova, na vrh Vošac (1421 m).

Staza od Makarske do Vošca nije predstavljala nikakvu teškoću, i prevaljena je za oko 3 sata. Međutim, staza od Vošca do Basta bila je i te kako teška i opasna.

Toga dana vrijeme je bilo dosta loše. Kad je Martinovićevoj grupi krenula iz Makarske, već je padala sitna kišica, a padinama Biokova lepršao je snijeg. Zadatak je bio dosta težak, naročito za drugu grupu, koja je trebala nositi štafetnu palicu od Vošca preko Stropca, Šibenika, Motike do malog pribiokovskog mesta Basta. Zato su u drugu grupu izabrani najbolji članovi — Andrija Glavina, Miće Gojak, Slavko Bilić, Josip Tomac i Fedor Vranković. Većina njih sudjelovala je od prvih dana NOB-e u partizanima na Biokovu, a to je davalo garanciju da će, pa i pod najtežim okolnostima i vremenskim nepogodama, solidno izvršiti postavljeni zadatak.

Uvečer, dan ranije krenuli su iz Makarske na Vošac. Smjestili su se u novouzgrađenom planinarskom domu »Partizan«, koji je dovršen koncem prošle godine.

U domu smo naložili vatu, skuhali vrući čaj, dobro se osvježili, večerali, a nakon toga uslijedilo je veselo pričanje. Stari partizan Andrija pričao nam je o pojedinim detaljima i bitkama, koje su baš na tom sektoru vođene protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Hladna, tmurna i mrka noć obvijala je mirnu dolinu pokrivenu debelim, smrznutim slojem snijega. Nismo imali vode, sve je naokolo bilo smrznuto. Slavko se dobrovoljno javio, uzeo kanticu i pošao napolje po snijeg. Nijedne zvijezde nije bilo na nebeskom svodu. Gusti oblaci brzo su promicali dolinom, a hladan vjetar sve se više pojačavao. Izgledi za pogoršanje vremena bili su očiti.

Kad se povratio sa kanticom snijega obavijestio nas je da nastupa nevrijeme. Odmahnuli smo rukom, bez straha, i nastavili pričanjem i topnjom snijega...

Ustali smo još ranom zorom. Noću nam je bilo zima, jer nismo sa sobom ponijeli dosta pokrivača. Kad smo otvorili prozor imali smo što vidjeti — cijela dolina bila je pokrivena novim snijegom, koji je sve jače i jače padao.

Vrijeme je odmicalo, a kazaljke naših satova govorile su da se bliži čas sticanja štafete. Zagazili smo u duboki snijeg, pošavši prema jugu, na padine Biokova, i za par sekunda Martinović i njegovi drugovi bili su s nama. U domu smo zajednički ručali. Zatim smo se spremili i u koloni jedan po jedan krenuli u pravcu sjeverozapada prema Štropcu. Mašući rukama pozdravili smo drugove prve grupe, koji su se vraćali nazad u Makarsku.

Vrijeme se pogoršavalo. Snijeg je padao sve gušći. I doline, i bregovi, i kamjenje bili su pokriveni metar i po debelim slojem snijega. To znači da su sve takozvane »kozje staze« bile zatrpane. Nakon krakog puta nadošla je s obližnjih brda gusta magla, tako da jedan drugog nismo mogli vidjeti na daljinu od 3—4 metra.

Poslije napornog hodanja na čas smo zastali. Miće je slegao ramenima, rekavši: »Bojim se da smo žalutali. Trnci su nam proletili kroz tijelo. Miće je stari partizan, poznava svaku »škrapu«, ali vrijeme je bilo tako očajno da ni on sam nije bio siguran gdje se nalazi.

Bez okljevanja zaključimo da pravac maršrute skrenemo u lijevo, grebenima Biokova. Bila je potrebita velika opreznost, jer se staza bila smrznula. Svakog momenta očekivali smo da će netko kliznuti u duboku, nepreglednu provaliju. Inače, sitnom padanju i klizanju bili smo naviknuti. Ispod Štropca Fedor je pao oko 5 metara duboko i do vrata zapao u snijeg. K njemu nismo mogli, jer bi doživjeli istu sudbinu. Andrija je skinuo ranac, izvadio sjekiru, usjekao bukovo stablo, dodaog Fedoru, izvukao ga i spasio od pogibije.

Kod kote »Šibenika« obavila nas je još gušća magla. Dan je izmicao kao strijela a snijeg sve više padao. U takvoj situaciji zaključili smo da se povratimo nazad ili da se spustimo u obližnje mjesto — Veliko Brdo. Drugi prijedlog je prihvaćen, ali bez uspjeha, jer je staza za spuštanje bila tako zamrznuta, da bi svaki pokušaj silaženja značio očitu propast. Zato smo se vratili nazad, pribrali sve snage i uvjereni u uspjeh, krenuli naprijed...

Dok smo se borili s teškoćama i naporima, treća grupa (ona je trebala nositi štafetu palicu iz Basta do Donjih Brela) čekala nas je u Bastu. U određeno vrijeme nisu nas ni čuli ni vidjeli. Odmah su znali da nam se moralo nešto desiti. Bilo im je jasno da se teškom mukom probijama kroz snijeg, maglu i vijavicu. Seljaci ovog mjeseta, poznavajući prilike u Biokovu za vrijeme nevremena, uvjerljivo su govorili da ćemo teško izvršiti postavljeni zadatak.

Na obližnji vrh »Motiku«, iz Basta upućena su dva omladinca. Čekali su i čekali, ali nas nije bilo. Odlučiše da se vrate nazad. Opališe nekoliko metaka. Puščani zvuk čulo je uho starog planinara i skijaša Josipa Tomca.

»Drugovi, u ovom pravcu čuo sam pucanj puške«, uvjerljivo je govorio Tomac.

I zbilja i mi smo se u to uvjerili. Omladinci su opalili još nekoliko metaka. Tada su i cijevi našeg oružja dale signal omladincima da nas čekaju, da ćemo se ubrzo sastati.

Pred noć je puhnula bura i u vrlo kratkom vremenu nestalo je magle. Naša upornost, izdržljivost, nadvladala je sve neprilike. Živi i zdravi stigli smo do omladinaca i zajednički, s pjesmom, krenuli niz padine Motike. Čim stupismo u selo Bast, opkolili su nas seljaci i pitali za teškoće. Priča je ubrzo svršila. Kad je noć obavila selo, zajednički, s trećom grupom krenuli smo preko Topića u Donja Brela. Tu je štafetna palica nočila, a sutra produžila u pravcu Splita.

Ante Radonić

V I J E S T I

GODIŠNJA SKUPŠTINA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Dne 6. i 7. travnja o. g. održana je u Tomislavovom domu na Sljemenu godišnja skupština Planinarskog saveza Hrvatske, kojoj su, pored delegata planinarskih društava Hrvatske i gostiju, prisustvovali i predsjednik Planinarskog saveza Jugoslavije drug Rade Kušić sa sekretarom Saveza drugom Dimitrijem Dedakinom.

Nakon iscrpnog i preglednog izvještaja, kojega je podnijela tajnica našeg saveza drugarica Tonka Abrus, razvila se veoma živa diskusija po kojoj su donešeni slijedeći zaključci:

Organizacioni sektor:

1. Skupština pozdravlja pismo CK KPJ o stanju u fiskulturi i nalaže Savezu i društvima da svoj rad usklade sa slovom i duhom pisma i u potpunosti se angažira za sprovođenje datih smjernica.

2. Da se prvenstveno organizacione srede i učvrste postojeća planinarska društva, te da postanu zdravi i snažni organizmi sposobni za brz i uspješan razvoj.

3. Omasovljjenje organizacija ima biti stalna briga Planinarskog saveza i društava. Ovu akciju voditi u pravcu:

- a) stvaranje novih organizacija i
- b) omasovljavanja postojećih društava.

Pronalaziti najpogodnije forme i načine rada da se iskoriste velike mogućnosti koje za omasovljjenje planinarstva kod nas postoje.

4. Glomaznost planinarskih društava sputava rad, otežava evidenciju i t. d. zato svuda, gdje se za to pokaže potreba i postoje uvjeti osnivati u jednom mjestu više planinarskih društava (Zagreb, Rijeka, Split i t. d.).

5. Stvaranju planinarskih organizacija na selu i manjim mjestima posvetiti ozbiljniju pažnju. Voditi računa da tamо postoji veliki rezervoar ljudstva i povoljne okolnosti za uspješno proširenje naše organizacije.

6. Da se Planinarski savez i planinarska društva povežu i što tješnje surađuju sa masovnim organizacijama »Partizanom«, Savezom izvidnika-planinika, kao i sa JN Armijom.

7. Da se u Savezu i društvima izvrši stroga podjela rada rukovodilaca po sektorima. Da se Planinarski savez rastereti što je više moguće od operativnih eko-

nomskih poslova (domovi, radionice i dr.) kako bi se mogao uspješno posvetiti općim poslovima rukovodenja.

Kontrola izvršenja zadataka treba da bude stalni zadatak Saveza i društava.

8. Da Planinarski savez nađe načina da što brže i efikasnije obavještava planinarska društva o važnim i bitnim momentima u planinarskoj organizaciji, i obrnuto.

Stručni sektor:

9. Planinarski savez i planinarska društva imaju da posvete posebnu brigu stručnom i kvalitetnom uzdizanju svojih članova. Kvalitetan i svestran planinar treba da bude deviza sviju.

10. U cilju postignuća prednjeg potrebljeno je:

- a) organizirati i sprovoditi planinarske sletove po pokrajinama;

- b) organizirati logorovanja kao najizrazitiju i najefikasniju formu uspješnog planinarskog života i rada;

- c) održavati stručne kurseve, predavanja, izlete i t. d.;

- d) u svim organizacijama održati 8. VI. (lipnja) 1952. god. dan planinara;

11. Planinarski savez treba da izradi za sve planinarske organizacije jedinstveni plan markiranja i dostavi ga društvima, a ova da ga provedu u život.

12. Alpinizmu, kao važnom sastavnom dijelu planinarstva uopće posvetiti veću pažnju, a naročito u pokrajinskim društvima. Masovnosti i radu u širini na alpinizmu također posvetiti punu pažnju. Novac od članarina za alpinizam koristiti u svrhu organiziranja alpinističkih tečajeva (škola).

Propagandni sektor:

13. Efekisan propagandni rad treba da bude stalni i sastavni dio aktivnosti Saveza i društava. Da bi se to ostvarilo, kao jednu od mjera preduzeti:

- a) da Planinarski savez i dalje šalje svoje predavače u planinarska društva, koja nisu u stanju da sama organiziraju kvalitetna predavanja;

- b) društvima koja imaju svoje predavače Savez će slati potreban materijal za predavanje diapositive, filmove i dr.);

- c) predavanja moraju biti kvalitetna, uviјek povezana sa našom stvarnošću i interesantna po obradi, kako bi mogla pozitivno utjecati na slušaoce.

14. Da se planinarska društva još više angažiraju u propagiranju planinarske štampe i da se pojača njihova suradnja u našem časopisu redovnim dostavljanjem obavijesti iz života i rada društava.

15. Da se za propagiranje planinarstva još više koristi dnevna i povremena štampa kao i radio.

Građevinski sektor:

16. Da se na prvom mjestu završe započeti objekti i da oni imaju u dotaciji finansijskih sredstava prioritet od strane Planinarskog saveza kao i od strane društva koje ih gradi.

17. Stavlja se u zadatak Planinarskom savezu da izvidi mogućnost dobivanja sredstava za gornji rad, a planinarska društva da iz lokalnih izvora priskrbe sebi što je moguće više sredstava. Osnovna linija budžetiranja treba da bude na vlastitim izvorima i izvorima iz lokalnih sredstava.

18. Tehnički obračuni za izvršene radeve na objektima planinarska društva treba da dostave Planinarskom savezu najkasnije do 1. V. 1952. god., a isto tako do toga roka dostaviti planove i proračune za konačno dovršenje objekta.

19. Da Planinarski savez u zajednici sa planinarskim društvima napravi perspektivni plan za izgradnju daljnjih planiranih objekata.

20. Da Planinarski savez izvrši sve prenose objekata na planinarska društva koja objektom rukovode.

21. Da prvi objekt koji će se graditi poslije dovršenja dosadašnjeg plana gradnje, bude izgradnja doma pod Klekom.

Financijsko-materijalni sektor:

22. Financijsko-materijalnom poslovanju i dalje posvetiti najozbiljniju pažnju. Sređeno financijsko-materijalno poslovanje je znak zdravog i dobro vođenog Saveza ili društva.

Da bi se to ostvarilo potrebno je:

a) da se sproveđe jedinstveno finansijsko-materijalno poslovanje za Savez i društva u skladu sa zakonskim propisima;

b) da Planinarski savez doneše jedinstveni pravilnik o poslovanju planinarskim domovima, koji će pored ostalog omogućiti i efikasnu kontrolu poslovanja;

c) da se do 30. VI. 1952. god. izvrši procjena cijelokupne imovine Saveza i društava.

23. Da se društva finansijski osamostale, t. j. samostalno ostvaruju svoje fi-

nacijske prihode (priredbe, predavanja, povećanje broja članstva i sl.).

24. Da društva kao i Savez osiguraju svoju imovinu, a naročito domove.

Omladinski sektor:

25. Omladini u planinarskim organizacijama posvetiti izvanrednu brigu. Da svaki omladinac u našim organizacijama postane stručan i dobar planinar dužnost je svakog starijeg planinara, a posebno rukovodstava.

Savez i društva imat će liniju na stalno pomladivanje organizacija uvođenjem omladine u istu i to kako školske, tako radničke i seoske.

26. Da PSH izda pismena uputstva, program rada za rad sa omladinom i pionirima, da taj program uskladi sa omladinskim i pionirskim organizacijama, a društva da to provedu u život.

27. Da društva izobrazbe rukovodeće kadrove za omladinske sekcije u planinarskim organizacijama.

28. Imati smjeliji kurs na uvlačenje omladine u rukovodstva organizacija.

29. Obavezno se povezati i održavati stalnu vezu sa omladinskim organizacijama na terenu.

Sektor vanarmijskog vojnog odgoja:

30. Rad na vanarmijskom vojnom odgoju treba da bude sastavni dio redovnog života i rada društava i naših članova. Ovaj rad proizlazi iz visoke svesti članova naše organizacije koja je ne samo društvena i stručna organizacija nego i organizacija sa duboko patriotiskim karakterom.

Uspjesi u ovom pravcu najbolje će se postići:

a) obuhvatanjem što većeg broja građana naše zemlje u članstvo naših organizacija (omasovljnjem);

b) kvalitetnim uzdizanjem naših članova na liniji stručnog ospozobljavanja;

c) pronalaženjem pogodnih formi i načina rada sa članstvom kroz koje bi redovni stručni rad članstva sa svojim vojnim elementima još više došao do izražaja.

Na ovoj liniji ostvarivati i suradnju sa Savezom boraca narodnooslobodilačkog rata.

30a) Čistoći redova naše organizacije potrebno je posvećivati ozbiljnu pažnju.

31. Skupština nalaže Savezu i društvi ma da se u potpunosti angažiraju za izvršenje prednjih zadataka koji su obavezni za sve do sazivanja slijedeće skupštine Planinarskog saveza Hrvatske.

RJEŠENJE O ZAŠTITI RIJETKIH I UGROŽENIH BILJAKA

Odjel za zaštitu prirodnih rijetkosti Konzervatorskog zavoda u Zagrebu donio je dne 6. IV. 1952. pod brojem 630-II-1952. rješenje, kojim se, na temelju člana 1., 2., stav. 2. i čl. 5. stav. 1. Zakona o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR Hrvatske, dolje navedene i opisane biljke proglašuju prirodnim rijetkostima i stavljuju pod zaštitu države:

1. Blagajev likovac (*Daphne Blagayana Freyer*)

2. Crveni likovac (*Daphne cneorum L.*)

3. Lovorasti likovac (*Daphne laureola L.*)

4. Runolist ili bjelolist (*Leontopodium alpinum Cass.*, var. *krasense* (derg), Hay)

I. Navedene zaštićene biljke zabranjeno je uništavati, oštećivati, brati i prodavati.

II. Sabiranje navedenih biljaka u naučne svrhe može se vršiti samo uz posebnu dozvolu Konzervatorskog zavoda u Zagrebu, Odjela za zaštitu prirodnih rijetkosti.

Obrazloženje

Blagajev likovac je relikt iz tercijera, a dolazi samo na Balkanskom poluotoku, pa je prema tome i endemične vrste. U NR Hrvatskoj raste samo u Samoborskom gorju. Ova biljka imade vrlo lijepе, mirisave, žućkasto-bijele cvjetove i kožaste zimzelene listove, a raste u malim grmovima.

Crveni likovac je također relikt i u NR Hrvatskoj isto dolazi u Samoborskem gorju. Ovaj likovac imade ružičaste cvjetove, nježno dlakave grane s kožastim, zimzeljenim listovima.

Lovorasti likovac je atlantski element, raste u šumama, a uslijed branja postaje sve rijedi. Naročito je ugrožen lovorasti likovac na lokalitetima na Medvednici, koja je jedno od najistočnijih područja rasprostranjenja ove biljke. Cvjetovi ovog likovca su neugledni, žućkastozelene boje, smješteni u pazušnu listova, dok su naprotiv kožasti zimzeleni listovi veliki i lijepi; nosi crne plodove.

Runolist ili *bjelolist* je vrlo lijepa planinska biljka, koja raste u NR Hrvatskoj samo na nekoliko mjesta, od kojih su najpoznatiji neki vrhovi Gorske Kotate i Velike Kapete. Runolist je od svih biljaka, koje se sabiru radi ljepote ili osobitosti u gradi, najugroženija biljka, pa je postala doista prava rijekost. Ova biljka je niska, imade bjelovunastu stabljiku i listove, a cvjetovi su joj zelen-kasto-bijeli.

Biljke, koje se ovim rješenjem obuhvaćaju, dijelom su preostaci biljnog svijeta iz prošlih geoloških doba i biljke, koje su po svom prirodnom rasprostranjenju isključivo vezane za naše krajeve. Dijelom su to biljke, kojima su ovdje granična područja njihovog rasprostranjenja, ili su to biljke, koje se ističu svojom ljepotom i osobitim izgledom. Sve su one važni članovi naše flore i smatraju se prirodnim rijetkostima, a zbog svoje ljepote vrlo su ugrožene branjem i prodavanjem. Iz tih se razloga proglašuju zaštićenima.

Kršenje zakonskih propisa o zaštiti rijetkih i ugroženih biljaka, navedenih u ovom rješenju kažnjava se po članu 29. i 30. Zakona o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR Hrvatske (Narodne novine br. 72 od 14. XII. 1951. g.).

OSNOVAN JE GRADSKI ODBOR PLANINARA ZAGREBA

U dvorani Gradskog Fronta u Gajevoj ulici 2 održana je 20. svibnja o. g. osnivačka skupština Gradskog odbora planinara Zagreba.

Glavni zadatak ovog odbora je, da uskladjuje rad planinarskih društava u Zagrebu, da djeluje općom propagandom planinarstva na području Zagreba, da osniva nova planinarska društva, da vodi organizaciju zajedničkih izleta planinarskih društava u Zagrebu, da surađuje sa ostalim fiskulturnim organizacijama i turističkim ustanovama, da koordinira plan i rad na markiraju i uređivanju planinarskih putova i staza, da se brine za izgradnju planinarskih objekata i da surađuje sa narodnom vlašću u čuvanju planinske flore i faune.

Plenum od 14 predstavnika zagrebačkih društava izabrao je odbor na čelu sa drugom Davorinom Kovačevićem i sveuč. profesorom dr. Franom Tučanom.

SKUPŠTINA PLANINARSKOG SAVEZA JUGOSLAVIJE

U Beogradu je 10. i 11. svibnja o. g. održana godišnja skupština Planinarskog saveza Jugoslavije, na kojoj su planinarsku organizaciju Hrvatske predstavljali potpredsjednik Planinarskog saveza drug Drago Mlać, tajnik drugarica Tonka Abrus, zatim drugovi Joža Engl, dr. Marijan Rendulić, Tomc, Hadžismajlović, Žulić, Pačkovski, te Lučić-Roki za PD Zagreb i Eger za PD Osijek.

Osvrt na skupštinu donijet ćemo u slijedećem broju.

ALPINISTIČKA ŠKOLA PLANINARSKIH DRUŠTAVA ZAGREBA

Alpinistički odsjek Planinarskog društva Zagreb organizirao je alpinističku školu, koju je 18. svibnja s uspjehom završilo preko 30 tečajaca.

Tok i rezultate ovog tečaja u kojem su učestvovali članovi svih alpinističkih odsjeka osim »Grafičara« donijeti ćemo u slijedećem broju.

ZDRAVSTVENI RADNICI U PLANINARSTVU

Planinarsko društvo »Risnjak« u Zagrebu obuhvaća zdravstvene radnike Zagreba. Ovo je društvo organiziralo u 1951. godini, osim brojnih planinarskih izleta i pohoda, također dva zdravstvena izleta u planinska sela.

Prvi je izlet bio organiziran 16. IV. 1951. u selo Klake pod Okićem. Tog je dana mala četa planinara »Risnjaka« dopješčila oko 8 sati u Klake, oboružana lijekovima i liječničkim instrumentima. Voda puta Ignac Potnik, zatim dr. Vinko Maksan, zubar Ivan Čeleda, med. tehničari Zlatka Dabinović, Vera Pavičić, Katica Kihalić i drugi primili su se odmah posla u ambulanti, koja je uz pomoć Mjesnog NO-a bila uredena u prostorijama osnovne škole. Bijeli medicinski ogrtači izmjenili su izgled naših planinara, kojima su sada pristupali na pregled seljaci Klaka i obližnjih sela.

Narod je ulazio i izlazio zadovoljan, a iz njihovih riječi moglo se zaključiti, da su stekli povjerenje u savjesnost liječnika i zubara. Nešto kasnije su se pojavili seljaci iz udaljenijih sela.

Pregled je trajao do 14 sati i nakon toga je liječnik pozivan u kuće, da pregleda starce i teže bolesnike. Većem dijelu pregledanih podijeljena je znatna količina lijekova, a manji dio je otpremljen u bolnicu na liječenje. Ovim posjetom pregledano je 120 ljudi, a pregledani su također i bunari sa pitkom vodom.

Poslije podne se ekipa uspela na Okićgrad i nakon toga krenula prema Samoboru ispraćena zadovoljnim narodom.

Drugi ovakav izlet upriličen je bio 18. rujna 1951. godine u selo Mrzle Vodice pod Risnjakom.

Predstavnici Mjesnog NO-a dočekali su planinare PD Risnjaka i prevezli ih kamionom od željezničke stanice do Mrzlih Vodica, gdje su im rasporedili mesta za spavanje. Odmah iste večeri, dok su većina otišla spavati, manja grupa se

uputila prema Risnjaku, čiji vrh je dosegla u 23,40 sati. Divna mjesecina pružila im je rijetke noćne vidike, a svjetla Opatije i drugih mjesta uz obalu Istre uljepšavala su tu sliku.

Oko 4 sata ujutro bili su već u Mrzlim Vodicama, gdje su malo prilegnuli, da bi u 7 sati mogli sa ostalim drugovima započeti radom.

U prostorijama zadruge u I. katu bila je uredena ambulanta i to sa posebnim ulazom za ženske, a posebnim za muškarce. Predsjednik MNO-a Vinko Perić pobrinuo se sa svojim drugovima, da ova akcija uspije u potpunosti.

Trinaest planinara-zdravstvenih radnika radio je stalnim tempom od 8 do 14 sati, pregledavši 271 bolesnika, od kojih je manji broj upućen u bolnicu.

Ovom su se prilikom naročito istakli liječnici dr. Aleksandar Obrenović i dr. Berislav Smaić, zatim zubar Ivan Čeleda, asistentice Katica Kihalić i druge, te Antun Rak, Đuro Horvat, Ignac Potnik i Roland Karpeles.

Ispraćeni od naroda Mrzlih Vodica krenuli su planinari »Risnjaka« autobusom prema Delnicama, ali nažalost nisu stigli vlak, koji je već odjurio prema Zagrebu.

Da iskoriste vrijeme do noćnog vlaka, otišla je jedna grupa do planinarskog doma na Petehovcu, ali ovaj nije bio otvoren. Usprkos toga proveli su oni još jednu lijepu noć u planinama Gorskog Kotara, kod čega im je mjesec mnogo pomogao i uljepšao doživljaje.

Kasni noćni vlak vozio je već dosta umornu grupu prema Zagrebu, da odmah jutrom nastavi svojim redovitim dužnostima.

Za uspjeh ovih zdravstvenih izleta ima najviše zasluga Crveni križ Hrvatske, koji je ovu grupu snabdjeo lijekovima i sanitetskim materijalom.

Požrtvovnost liječnika-planinara, kao i potpredsjednika društva druga Antuna Raka u organiziraju ovakvih pothvata, daju nam osobiti primjer veze planinara sa selom.

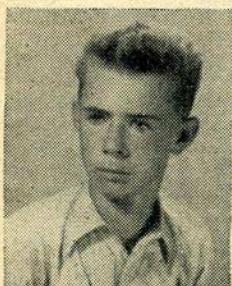
T. Tretinjak.

IZ PD SUSEDGRADA U PODSUSEDU

Planinarsko društvo Susedgrad obnoviti će markaciju od Vrapča preko Ponikava na Glavicu i od G. Stenjevca na Glavicu. Članovi društva uređuju na Glavici park planinskog bilja.

Društvo ima kulturno-prosvjetnu sekciju, koja priređuje svakog tjedna predavanja i prikazivanja kulturnih filmo-

STANKO VUKOVIĆ

Dana 4. svibnja o. g. umro je na glom smrću jedan od osnivača omladinske prirodoslovno-planinarske grupe »Leptir«, omladinac Stanko Vuković. Nalazio se je u redovima najaktivnijih, i razvitak i uspjeh ove omladinske planinarske grupe

plod je njegovog primjernog zalaganja.

Veoma rano počeo se baviti planinastvom i svojim radom i vladanjem u planinama i u društvu davao je primjer, kakav mora biti pravi planinar.

Nakon pripajanja omladinske prirodoslovno - planinarske grupe »Leptir« Planinarskom društvu »Grič« ostao je i dalje kao podupirajući član grupe, dok je aktivno radio u planinarskom društvu »Samobor« kojega je bio redoviti član.

Rodio se 17. svibnja 1935. godine u Samoboru. Sin je radničke obitelji, a bio je dak III. razreda I. ekonomskog tehnikuma u Zagrebu.

Prerana njegova smrt znači veliki gubitak, a pogotovo za njegove mlađe drugove, koji su u njemu gledali uzor druga i planinara.

Na trajnu uspomenu za njim prozvana je omladinska grupa PD »Grič« Omladinskom planinarskom sekocijom »Stanko Vuković«.

M. Fabek.

va. Održan je osmodnevni skijaški tečaj na Oštretu, kod kojeg je učestvovalo 14 članova. Tečajem je rukovodio Franjo Kolarek.

Veliku smetnju u radu, ovog agilnog društva, predstavlja pomanjkanje društvenih prostorija, pa bi u tome PD Susedgradu trebalo ozbiljno pomoći.

D. B.

MINERALOŠKO-GEOLOŠKA GRUPA GIMNAZIJE B. OGRIZOVIĆA U ZAGREBU

Na gimnaziji B. Ogrizovića (V.) u Zagrebu radi već dulje vrijeme Mineraloško-geološka grupa, koja broji 27 veoma aktivnih članova.

Poticaj za osnivanje ove grupe dala je prošlogodišnja izložba radova daka ove gimnazije na kojoj je odio za geologiju i mineralogiju probudio kod posjetilaca veliki interes. Uz različite, lijepo uređene zbirke minerala stajale su velike karte Medvednice i Samoborskog gorja, a prikazivale su geološke formacije, minerale i stijene tih gora.

Grupa je tokom školske godine priredila nekoliko ekskurzija i veliki broj predavanja. Značajne su ekskurzije bile u Veternicu pod vodstvom poznatog speleologa V. Redenšeka, zatim posjet tvornici cementa u Podsusedu i izlet na kamolom iznad tvornice. Tom je prilikom Dragutin Budiselić održao referat o postanku Medvednice.

Dobro je uspjela dvodnevna ekskurzija u Rude i na Oštret, a od velike koristi je bila šestodnevna ekskurzija u Gorski Kotar, koju je materijalno pomogla škola i štab Omladinskih brigada u Lokvama.

Na redovitim sastancima održavaju se svakog utorka zanimljiva predavanja, popraćena diapositivima Planinarskog saveza Hrvatske. Osobito uspjela predavanja bila su: »Geološka grada Velebita« sa 60 kolor-diapozitiva, »Postanak Alpa« sa 55 kolor-diapozitiva, »Glečeri i njihov rad« sa 30 diapozitiva Julijskih Alpa, »Vulkani« sa 50 diapozitiva Vezuva i predavanje o ekskurziji u Gorskem Kotaru.

Ovoj veoma aktivnoj grupi pomaže mnogo u radu prof. Stanić, a članovi već sada marljivo pripremaju materijal za ovogodišnju izložbu, koja će biti odraz njene aktivnosti.

D. Budiselić

